

Katedra: Historie

Studijní program: Specializace v pedagogice

Studijní obor: Historie- Anglický jazyk

Pražské jaro 1968 pohledem vybrané domácí
a zahraniční literatury

The Prague Spring 1968 in Selected Czech
(Czechoslovak) and Foreign Secondary and Primary
Literature

Bakalářská práce: 12-FP-KHI- 042

Autor:

Markéta POSPÍŠILOVÁ

Podpis:

Vedoucí práce: PhDr. Stanislav Tumis, M.A. PhD.

Konzultant: PhDr. Jaroslav Pažout, Ph.D.

Počet

stran	grafů	obrázků	tabulek	pramenů	příloh
107	27	0	0	91	5

V Liberci dne: 27. 6. 2012

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI

FAKULTA PŘÍRODOVĚDNĚ-HUMANITNÍ A PEDAGOGICKÁ

Katedra historie

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(pro bakalářský studijní program)

pro (kandidát): Markétu Pospíšilovou
adresa: Skalní 494/3, Liberec 5, 460 01
studijní obor (kombinace): Specializace v pedagogice: Anglický jazyk - historie
Název BP: Pražské jaro 1968 pohledem vybrané domácí a zahraniční literatury
Název BP v angličtině: The Prague Spring 1968 in Selected Czech (Czechoslovak) and Foreign Secondary and Primary Literature
Vedoucí práce: PhDr. Stanislav Tumis, M.A., Ph.D.
Konzultant: PhDr. Jaroslav Pažout, Ph.D.
Termín odevzdání: 15. května 2012

Poznámka: Podmínky pro zadání práce jsou k nahlédnutí na katedrách. Katedry rovněž formulují podrobnosti zadání. Zásady pro zpracování BP jsou k dispozici ve dvou verzích (stručné, resp. metodické pokyny) na katedrách a na Děkanátě Fakulty přírodovědně-humanitní a pedagogické TU v Liberci.

V Liberci dne 17. 4. 2009

děkan

vedoucí katedry

Převzal (kandidát): POSPÍŠILOVÁ

Datum: 20. 7. 2009

Podpis: Pospíšilová

- Název BP: PRAŽSKÉ JARO 1968 POHLEDEM VYBRANÉ DOMÁCÍ A ZAHRANIČNÍ LITERATURY
- Vedoucí práce: PhDr. Stanislav Tumís, M.A., Ph.D.
- Cíl: V úvodu práce bude autorka analyzovat příčiny, průběh a důsledky Pražského jara 1968. Autorka dále srovnání pohledy, které na tyto události přináší vybraná zahraniční a domácí odborná literatura, časopisy, noviny, televizní a rozhlasové záznamy, archivní prameny. Půjde zejména o srovnání československých ohlasů se zdroji anglicky mluvících zemí.
- Požadavky: Kandidát bude vycházet ze studia české a anglo-americké odborné literatury, kromě monografií tedy i sborníků a časopiseckých studií, dále též ze studia československého a zahraničního denního tisku, časopisů, případně též fotografického, filmového či rozhlasového materiálu.
- Metody: -analýza archivních pramenů
-chronologická, analytická a komparativní metoda
-syntéza pramenů a literatury
- Literatura: -*At the European Crossroads: Czechoslovakia between West and East in the course of the "short 20th century": education for Democratic Citizenship and Human Rights European dimension in history teaching [Seminar]*, Prague, 10. 10. 2005-14. 10. 2005, Praha: Tauris 2005
-BENČÍK, A.: *Rekviem za Pražské jaro : důvěrná informace o přípravě a provedení srpnové intervence varšavské pětky v Československu 1968*, Třebíč: Tempo 1998
-KALINOVÁ, L.: *Společenské proměny v čase socialistického experimentu: k sociálním dějinám v letech 1945-1969*, Praha: Academia 2007
-KALINOVÁ, L.: *Sociální reforma a sociální realita v Československu v šedesátých letech*, Praha: Vysoká škola ekonomická, 1998
-KAPLAN, K.: *Kořeny československé reformy 1968, III. Změny ve společnosti*, Brno: Doplněk, 2002
-KURAL, V. a kol: *Československo roku 1968, 1. díl, obrodný proces*, Praha: Parta, 1993
-MENCL, V. a kol: *Československo roku 1968, 2. díl, počátky normalizace*, Praha: Parta 1993
-NÁLEVKA, V.: *Studená válka*, Praha: Triton, 2003
-NÁLEVKA, V.: *Světová politika ve 20. století, I.*, Praha: Nakladatelství Aleš Skřivan ml., 2000
-PEROUTKA, F.: *Mluví k vám Ferdinand Peroutka: rozhlasové komentáře Rádía Svobodná Evropa, Díl 2., 1960-1969*, Praha: Argo 2005.

Čestné prohlášení

Název práce: Pražské jaro 1968 pohledem vybrané domácí a zahraniční literatury
Jméno a příjmení autora: Markéta Pospíšilová
Osobní číslo: P07000225

Byl/a jsem seznámen/a s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, zejména § 60 – školní dílo.

Prohlašuji, že má bakalářská práce je ve smyslu autorského zákona výhradně mým autorským dílem.

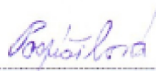
Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracoval/a samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím bakalářské práce a konzultantem.

Prohlašuji, že jsem do informačního systému STAG vložil/a elektronickou verzi mé bakalářské práce, která je identická s tištěnou verzí předkládanou k obhajobě a uvedl/a jsem všechny systémem požadované informace pravdivě.

V Liberci dne: 27. 6. 2012

Markéta Pospíšilová

Poděkování:

Děkuji vedoucímu práce PhDr. Stanislavu Tumisovi, M.A., Ph.D. a konzultantovi PhDr. Jaroslavu Pažoutovi, Ph.D. za cenné rady a připomínky, jimiž pomohli při formování této práce.

Veliký dík náleží celé mé rodině a zejména mým rodičům za jejich neutuchající trpělivou podporu, povzbuzování a pomoc.

Nakonec bych chtěla poděkovat pracovnícím Krajské vědecké knihovny za jejich neobyčejnou ochotu a vlídnou pomoc nad rámec jejich povinností.

Anotace:

Tato práce se zabývá ohlasem vybraných klíčových událostí Pražského jara v sekundární literatuře a dobovém tisku. Porovnává názory některých předních badatelů na sporné momenty těchto událostí a analyzuje způsob, jakým o těchto událostech referoval zkoumaný americký a britský tisk. Detailně popisuje zajímavé a zvláštní články a také porovnává celková data o počtu a typech vydaných článků. Získané poznatky v posledních kapitolách shrnuje a vysvětluje.

Klíčová slova: Sovětská invaze, Pražské jaro, Moskevská jednání, Jan Palach, New York Times, London Times, Daily Mirror, Milwaukee Journal, reportáže

Anotation:

The thesis focuses on reaction to selected key events of the Prague spring in secondary literature and chosen contemporary newspapers. Opinions on several discussed moments of these events are compared. Then it proceeds to analyse the way American and British press reports about these events. It describes interesting articles in detail and also analyses data gained about the number and types of published articles. Results of the research are summarised and explained in the last chapters.

Key words: Soviet invasion, Prague Spring, Moscow talks, Jan Palach, New York Times, London Times, Daily Mirror, Milwaukee Journal, news

Obsah

Seznam zkratk	9
Úvod	10
1. Šedesátá léta v zemích západní Evropy, USA a v Československu	12
1.1 Polednový vývoj v Československu a Akční program	19
1.2. Politické pozadí příprav invaze	24
2. Moskevská jednání	27
2.1 Internace reformistů	27
2.2 Svobodova cesta do Moskvy	27
2.3 Jednání v Moskvě	29
3. Jan Palach	32
3.1 Stručný životopis	34
3.2 Charakteristika povahy Jana Palacha	36
3.3 Rekonstrukce činu	37
3.4 Motiv a chápání činu	39
4. Náčrt výzkumné části	40
4.1 Americký tisk	41
4.1.1 New York Times	41
Zprávy o okupaci a jednání v Moskvě	42
Celkový obraz okupace a Moskevských jednání ve zpravodajství New York Times	54
Reakce na sebeupálení a pohřeb Jana Palacha	55
4.1.2 Milwaukee Journal	59
Zprávy o okupaci a jednání v Moskvě	60
Celkový obraz okupace a Moskevských jednání ve zpravodajství Milwaukee Journal	69
Reakce na sebeupálení a pohřeb Jana Palacha	70
4.2 Britský tisk	71
4.2.1 The London Times	71
Zprávy o okupaci a jednání v Moskvě	72
Celkový obraz okupace a Moskevských jednání ve zpravodajství The Times	83
Reakce na sebeupálení a pohřeb Jana Palacha	84
4.2.2 The Daily Mirror	85
Zprávy o okupaci a jednání v Moskvě	86

Celkový obraz okupace a moskevských jednání ve zpravodajství Daily Mirror	92
Reakce na sebeupálení a pohřeb Jana Palacha.....	93
Závěr.....	95
Seznam použité literatury	97
Použité online zdroje:	100
Použité prameny:	101
Seznam příloh.....	107

Seznam zkratek

DM – Daily Mirror

ČSSR – Československá socialistická republika

MJ – Milwaukee Journal, Moskevská jednání (v legendě grafů)

NS – Národní shromáždění

KSČ – Komunistická strana Československa

KSSS – Komunistická strana Sovětského svazu

LT – The (London) Times

NYT – The New York Times

SSSR – Svaz sovětských socialistických republik

USA – Spojené státy americké

Úvod

Politické a společenské změny, které začaly nabývat na dramatickosti po odstoupení Antonína Novotného z pozice prvního tajemníka, obvykle označované jako Pražské jaro 1968, jsou tvořeny fascinujícím spletním dějů. Lze na něj pohlížet z mnoha různých úhlů – jako na mocenský spor uvnitř vládnoucí kliky, spor intelektuálů a elit s nedemokratickým režimem, projev krize systému v ČSSR a SSSR nebo hnutí nově se formující občanské společnosti.

To s sebou ovšem vždy nese riziko přílišného zjednodušení a podcenění skutečností, jež přímo nesouvisí s vybraným úhlem pohledu. Jistě nelze obsáhnout všechny aspekty politických a společenských proměn roku 1968 v jediném díle. Z tohoto důvodu se práce soustředí na mediální obraz Pražského jara ve vybraném americkém a britském tisku a historické pozadí popisuje pouze stručně a spíše narativně. V místech, kde hrozí zmiňované zjednodušení a podcenění některých souvislostí, odkazuje čtenáře na publikace, jež se danou problematikou zabývají a v nichž může nalézt nejen podrobnější informace, ale i odkazy na další literaturu k tématu, které ho zaujme.

Z prací, které zájemcům pomohou se zorientovat v kontextu událostí, bych doporučila například knihu Vladimíra Nálevky *Studená válka* nebo Davida Halberstama *Černobílé desetiletí: padesátá léta a Spojené státy*, kde lze získat základní přehled o soudobé politické situaci. K hlubšímu proniknutí do problematiky se nabízí mnoho monografií, studií a sborníků. Za naprosto základní považuji *Rekvie za Pražské jaro*: důvěrná informace o přípravě a provedení srpnové intervence Varšavské pětky v Československu 1968 Antonína Benčíka. Přestože od jejího vydání uplynulo již čtrnáct let, domnívám se, že její přínos pro historické bádání o politickém pozadí invaze vojsk Varšavského paktu do ČSSR dosud nebyl v rámci původní české odborné literatury dosud překonán.

V zahraniční odborné literatuře existuje velmi mnoho drobných, objevných studií i rozsáhlých, monumentálních prací, snažících se podat celkový pohled na fenomén Pražského jara. Na tomto omezeném prostoru nelze vyjmenovat všechny kvalitní odborné práce zahraniční provenience, omezím se tedy pouze na ty, které jsem sama používala jako základní referenční literaturu, další jsou uvedeny v seznamu použité

literatury. Jde v první řadě o monografii Kierana Williamse *The Prague spring and its aftermath: Czechoslovak politics, 1968-1970*. Velkou předností této práce je široké využívání mezioborových poznatků, které skutečně pomáhají vytvořit celkový obraz situace. Dále je to rozsáhlé dílo Henryho Gordona Skillinga *Czechoslovakia's interrupted revolution*. I přes nevyhnutelné zastarávání některých dílčích částí práce je její faktografická a informační hodnota stále vysoká, zejména pro autorovo opatrné a střízlivé hodnocení zákulisí mezinárodní politiky.

Poslední důležitou monografií, jež považuji ze zahraniční odborné literatury, kterou jsem použila, za zásadní, je velmi detailní dílo Jana Pauera *Praha 1968: vpád Varšavské smlouvy: pozadí – plánování – provedení*. Jeho největším přínosem je podle mne velice detailní a střízlivý pohled na politické pozadí operace Dunaj a okolnosti jejího provedení, k čemuž přispívá i autorova práce s u nás obtížně dostupnými prameny.

Záměrem této studie je podrobně zmapovat způsob, jakým vybrané deníky referovaly o invazi armád pěti států Varšavské smlouvy do ČSSR, Moskevských jednáních, o sebeupálení Jana Palacha, a také ukázat obraz, který tyto deníky prezentovaly svým čtenářům. Jmenované události jsem zvolila proto, že na ně, díky jejich dramatickému a překvapivému průběhu, bylo možné očekávat největší ohlas v zahraničním tisku.

Výzkum bude proveden analýzou obsahu vydaných relevantních článků a zároveň jejich zařazením do kategorií podle použitého publicistického útvaru, což umožní získaná data porovnat a zjistit, na co zkoumané deníky soustředily svůj zájem.

Nalezené články rozdělím do odpovídajících kategorií, se zvláštní skupinou pro reportáže a zprávy zabývající se vzniklou politickou situací, protože tyto články se svým stylem, který často hraničí s publicistickými útvary či dokonce stručnými politologickými analýzami, dosti odlišují od ostatních reportáží. Toto rozdělení také umožní přesně zjistit, kolik pozornosti deník věnoval politickému vývoji během dané doby a opět porovnat získané údaje s ostatními sledovanými periodiky. V případě možného nejednoznačného zařazení článku budu přihlížet k jeho převažujícím rysům a titulku.

Toto téma vzbudilo můj zájem právě svojí složitostí, množstvím různých pohledů a názorů, které se k němu váží a silnými emocemi, jež dodnes vzbuzuje.

1. Šedesátá léta v zemích západní Evropy, USA a v Československu

Šedesátá léta dvacátého století byla dobou všeobecného společenského neklidu v mnoha zemích Evropy a celého světa. Jednalo se o stav jakéhosi vše pohlcujícího vzrušení, dynamické dění celosvětového dosahu.¹ Téměř současně se aktivizovalo revoluční hnutí v zemích třetího světa, protestní hnutí v zemích Západní Evropy a reformní hnutí v zemích sovětského bloku. Nositeli tohoto neklidu a změn ve společnosti byli především mladí lidé, kteří tvořili i přes prudký poválečný demografický růst stále velmi malé procento z celkové populace. Byli okouzleni ideami, které se v praxi politického spektra obvykle označují za radikálně levicové.

Jejich sympatie k levici měly několik důvodů. Nová generace, která právě dospívala, se narodila těsně před nebo po skončení druhé světové války a na válečné a poválečné útrapy a nedostatek měla přinejlepším jen mlhavé vzpomínky. Generaci jejich rodičů se naproti tomu tyto zážitky nesmazatelně vryly do paměti a formovaly jejich vidění světa a zpravidla i politické smýšlení.

Je nepochybné, že levicové ideje o sociální spravedlnosti a solidaritě získávají ve společnosti silnou podporu hned po skončení války a nikoliv až v šedesátých letech 20. století, jak by se mohlo z této úvahy zdát. V sympatiích dospívající generace k levici na prahu šedesátých let a v podpoře podobných ideálů jejími rodiči bezprostředně po válce byl ale důležitý rozdíl. Prožitek válečných útrap a nedostatku dal v těch, kteří ji prožili jako dospělí či dospívající, vzniknout hluboce zakořeněnému pocitu vděčnosti za zabezpečení, jež jim jejich státy po válce prostřednictvím reforem poskytly.² Považovali to, s ohledem na své předchozí zkušenosti a celkově špatnou ekonomickou situaci, za dostatečné sociální zabezpečení a nežádali více.

Zejména ve Spojených státech, pro něž jako jeden z mála států znamenala druhá světová válka ekonomický přínos, po ní opět zesílil duch individualismu, víra v takzvaný „Americký sen“ a v to, že se jedinec může sám vypracovat až na vrchol, jen za pomoci svých vlastních schopností.

¹PAŽOUT, Jaroslav. *Mocným navzdory*, Praha: PROSTOR, 2008. ISBN 978-80-7260-186-8. S. 9. Jako zajímavý doklad tohoto neklidu viz PEROUTKA, Ferdinand. *Mluví k vám Ferdinand Peroutka: rozhlasové komentáře Rádío Svobodná Evropa*. Díl 2., 1960-1969. 1. vyd. Praha: Argo, 2005. ISBN 80-7203-577-0.

²Srovnej odlišné hodnocení vlivu prožití válečných útrap a následného zvyšování živ. standardu, PAŽOUT, Jaroslav., *pozn. 1*, s. 17 a zainteresovanost starší generace na udržení politické a ekonomické stability tamtéž s. 18.

Děti se ale již cítily těmito představami svých rodičů svázány a začaly se bouřit a protestovat.³ Ve Spojených státech postavily proti individualismu svých otců a jeho tradičním představám a ideálům ideje, jež s nimi byly v příkrém rozporu. Mladá generace se postavila na druhou stranu pomyslné barikády a přikláněla se k myšlenkám Nové levice,⁴ popřípadě východním filosofiím či snahám distancovat se od majoritní společnosti.

Nejednalo se samozřejmě o všechny dospívající, dokonce snad ani ne o většinu z nich, což platí pro všechny státy, které v té době čelily podobnému neklidu mladých, ne jen pro Spojené státy americké. Dospívajících mladých lidí, distancujících se od hodnot a životního stylu reprezentovaného jejich rodiči, však bylo daleko více, než starší generace očekávala. Často byli ve své revoltě velmi aktivní. Ani ti, kteří konzumní společnost a její principy odmítali beze snahy o změnu systému, se se svými názory netajili.

V důsledku toho radikalizovaných mladých lidí neustále přibývalo a začali se vši energií mládí hledat alternativy ke stavu soudobé společnosti, který nebyl nikde považován za uspokojivý.⁵ Tato skutečnost výrazně měnila společenskou atmosféru. Zejména levicové ideje se ukázaly jako velmi inspirativní a snadno se mezi dospívajícími, zejména studenty, šířily. Nepropagovaly totiž pohrdání fyzickým světem či zkaženou majoritní společností jako nové religiózní proudy, ale aktivní a přímou

³Více k situaci v USA padesátých let viz například HALBERSTAM, David. *Černobílé desetiletí: padesátá léta a Spojené státy*. 1. vyd. Praha: Prostor, 2002. ISBN 80-7260-074-5 nebo DUNAR, Andrew, J. *America in the fifties*. Syracuse, New York: Syracuse University Press, 2006. ISBN: 978-0815631286.

⁴Nová levice bylo různorodé mezinárodní politické hnutí, které se snažilo o nově definovanou levicovou politiku. Některé premisy ortodoxního marxismu, jako například nevyhnutelnost třídního boje, považovali jeho přívrženci za anachronické. Inspiraci nacházeli spíše v raných Marxových spisech a v tvorbě autorů existencialismu, zejména Camuse a Sartra. Mezi dalšími intelektuály, kteří hnutí Nové levice výrazně ovlivnili, byl například Henry Marcuse nebo Henri Lefebvre. Založeno na HALLOWAY, David. New Left. In St. James Encyclopedia of Pop Culture [Online]. Aktualizováno 29. 1. 2009 [vid. 3. 2. 2012]. Dostupné z http://findarticles.com/p/articles/mi_g1epc/is_tov/ai_2419100887/ Podrobnější informace viz PAŽOUT, Jaroslav., pozn. 1. nebo GILCHER-HOLTEYOVÁ, Ingrid. *Hnutí 68' na Západě*. Studentské bouře v USA a západní Evropě. München, 2003. ISBN 80-7021-698-0.

⁵PAŽOUT, Jaroslav., pozn. 1, s. 9. Zjednodušeně lze říci, že mladí lidé v demokratických zemích s tržní ekonomikou, považovali systémy, v nichž žili za zkostrnatělé a odlidštěné, odcizující člověka sobě samému a proto je chtěli změnit. V zemích socialistického bloku naopak chtěli získat větší míru svobody a lepší možnosti seberealizace. Ještě další důvody k nespokojenosti měli v mnohdy otřesných životních podmínkách lidé v zemích třetího světa.

změnu sociálního řádu, což tyto ideje k šíření přímo předurčovalo⁶ a mládež je pro jejich radikálnost často dychtivě přijímala.

Ingrid Gilcher-Holteyová tvrdí, že postoje politicky angažovaných mladých vůdců se vyznačovaly vírou v představu, že dějiny je možné vytvářet a – zejména – že stávající majoritní společnost lze změnit akcemi utvářejícími vědomí.⁷

Tento předpoklad, zdá se, můžeme vztáhnout nejen na mladé stoupence Nové levice, ale obecně na všechny aktivní členy protestních hnutí na Západě. Bez víry v možnost změny společnosti a aktivního utváření dějin v základu jejich akcí by veškeré jejich činy postrádaly jakoukoliv subjektivní i objektivní smyslnost. Mobilizace k sociálnímu jednání nastane až tehdy, když se sociální jednání zaměří na určité cílové představy.⁸

Vývoj v zemích Východního bloku se z pochopitelných důvodů odlišoval a zejména v Československu se situace stala dost specifickou. Proměnilo se věkové složení obyvatelstva. V Československu od skončení války do počátku šedesátých let přibýlo přes pět set tisíc obyvatel v produktivním věku⁹ a podstatnou část z nich tvořily generačně silné ročníky narozené po skončení druhé světové války. Ve věkové skupině od 15-29 let, jež bývá nejcitlivějším seismografem společenských změn, přibýlo 716 tisíc osob.¹⁰

Jedním z jevů odlišujících Československo od vývoje v Západním bloku se stala nedůvěra mladých v levicové ideje socialismu. Projevovala se voláním po odstranění těch prvků existujícího společenského systému, jež nejvíce omezovaly proměňující se mentalitu československé společnosti. Zásadní význam měla snaha získat přístup k informacím a širší možnosti využívání kulturních podnětů přicházejících ze zahraničí. Příčiny nedůvěry mládeže v levicové politické a filozofické ideje – tak výrazně je odlišující od jejich vrstevníků ze Západního bloku – můžeme jen předpokládat.

⁶PAŽOUT, Jaroslav., *pozn. 1*, s. 33. Byla i hnutí, která v sobě specifickým způsobem prolínala odsuzování majoritní společnosti, východní filosofie i politickou aktivitu, jako například hippies. viz BINKLEY, Sam. Hippies. In *St. James Encyclopedia of Pop Culture* [Online]. Aktualizováno 29. 1. 2009 [vid. 3. 2. 2012]. Dostupné z http://findarticles.com/p/articles/mi_g1epc/is_tov/ai_2419100587/

⁷GILCHER-HOLTEYOVÁ, Ingrid., *pozn. 4*, s. 11.

⁸Tamtéž, s. 15.

⁹KALINOVÁ, Lenka. *Sociální reforma a sociální realita v Československu v šedesátých letech*, Praha 1998, s. 63. ISBN 80-7079-490-9.

¹⁰Tamtéž, s. 64.

Jednou z nich může být již zmíněný problém rozdílné generační zkušenosti a historické paměti, vědomí nedostatku prožitého během války a touhy po sociálních reformách a zabezpečení u starší generace a nespokojeností jejich dětí se soudobým establishmentem. Problém pouze mlhavých vzpomínek na období války, či výjimečně doby předválečné, a tedy nemožnost účinného porovnání socialistického státního zřízení s jinými politickými systémy, se ovšem netýkal pouze právě dospívajících mladých lidí.

Kieran Williams uvádí, že do roku 1967 tvořila 60 % lidí v produktivním věku skupina od 15 do 37 let, která se už formovala téměř výlučně zkušeností socialismu, případně v malé míře dětskými vzpomínkami na válku.¹¹ Generační konflikt se tedy netýkal výlučně naivních idealistických adolescentů okouzlených romantickými představami s pragmatickými, rezignovanými rodiči, jak se někdy podobné generační střety prezentují.

Jistě zde hrála roli skutečnost, že v zemích komunistického bloku držely moc v rukou komunistické strany, řadící se v politickém spektru k levici. Společnost zahlcovaly proklamace levicových idejí, jež byly často dosti výrazně deformovány pro politické a demagogické potřeby vládnoucí garnitury a často zahrnovaly nepokryté nenávistné očerňování jiných politických a společenských systémů. Za takových okolností nemůže být velkým překvapením, že se část mladých lidí nadchla pro ideje odlišující se od oficiální doktríny. Zřejmě doufali, že by se československá společnost mohla v jejich duchu proměnit. Z nich opět jen menší a nonkonformnější část se v době, ve které dospívali, snažila žít po svém, podle svých představ a ideálů. V tehdejší Československu to byla věc nejednoduchá a v předchozích letech téměř nevídaná.

I mladí lidé, kteří se nestali přívrženci radikálních myšlenek, začali mít větší zájem na svém materiálním zajištění, a tedy změnách vedoucích ke zvýšení životní úrovně. Nároky většiny obyvatel ČSSR na životní standard začaly v polovině šedesátých let 20. století stoupat.¹² Dokládá to i skutečnost, že šedesátá léta 20. století se stala

¹¹WILLIAMS, Kieran. *The Prague spring and its aftermath: Czechoslovak politics, 1968-1970*. Cambridge: Cambridge University Press, 1997. ISBN 9780521588034. S. 5.

¹²KAPLAN, Karel. *Kořeny československé reformy 1968*, II. díl, Brno: Doplněk, 2002. ISBN 80-7239-135-6. S. 11. K souvislostem vzrůstu životní úrovně v zemích Západního bloku viz například PAŽOUT, Jaroslav., *pozn. 1*, s. 17-18.

v Československu prvním desetiletím po skončení druhé světové války, v němž se oproti předchozímu období zpomalila míra růstu počtu obyvatel, a to více než o polovinu.¹³

Špatně nastavený hospodářský systém s neexistencí tržního prostředí přitom nemohl s dostatečnou jistotou uspokojit ani poptávku po naprosto základním vybavení. Tím méně mohl zajistit dostupnost zboží a služeb nutných pro životní standard, který si nyní začali lidé pro sebe nárokovat.

Když došly finanční prostředky vyzískané měnovou reformou provedenou roku 1953, ukázalo se, že toto selhání není jen problémem kritického nedostatku financí, jenž by se dal svést na nedávno skončenou válku. Bylo naopak zjevné, že problém bude v samotném nastavení a struktuře hospodářského systému. Kalinová říká, že například v letech hospodářské stagnace 1962-63 vzhledem k uplatnění intenzivního přerozdělování umožnil redistributivní systém žít po dlouhou dobu na dluh.¹⁴ Nehrozily tak sociální bouře, otřesy či nepokoje. Vládnoucí politická reprezentace však tento krizový moment vnímala - a právem - jako vážné varování do budoucna. Bylo jasné, že bude nutná zásadní a pokud možno rychlá reforma hospodářského systému.¹⁵

Další zvláštností procesu společenských proměn, který se v šedesátých letech nastartoval v Československu, bylo, že začal být v umírněné formě uskutečňován shora. Cílem nebyla snaha o proměnu společnosti či společenského řádu, šlo o nutnost.¹⁶ Kieran Williams uvádí jako jeden z důvodů této skutečnosti rozhodnutí významného počtu členů komunistické strany a státních činitelů pokusit se důvěřovat československé společnosti - „*to trust the population*“.¹⁷

Williams podává zajímavé vysvětlení předpokladu, že se část stranických a státních činitelů najednou rozhodla důvěřovat společnosti a na jakých předpokladech měla být tato – zdůrazněme, že hypotetická - důvěra v jejich případě založena. Tento pokus Williams zdůvodňuje tím, že ve světle ochromujících ekonomických problémů státu a zásadních změn kurzu v politice Sovětského svazu museli českoslovenští političtí

¹³KALINOVÁ, Lenka., pozn. 9, s. 63.

¹⁴Tamtéž, s. 5.

¹⁵Tamtéž.

¹⁶Další informace např. KAPLAN, Karel., pozn. 12, s. 11. Srovnej s WILLIAMS, Kieran., pozn. 11, s. 15.

¹⁷WILLIAMS, Kieran., pozn. 11, s. 4. Srovnej s KUSIN, Vladimír V. *The Intellectual Origins of the Prague Spring: The Development of Reformist Ideas in Czechoslovakia 1956-1967*. Cambridge: Cambridge University Press, 2002, ISBN 978-0521526524. S. 17.

představitelé uznat svoji omylnost a připustit k určitým oblastem rozhodování experty. Připomíná již zmíněnou generační výměnu, která se týkala i vedoucích komunistických představitelů. Za jeden z rozhodujících činitelů v tomto politickém experimentu pak považuje kompletní proměnu sociálních a vlastnických struktur, která v zemi proběhla v předchozích letech komunistické vlády.

Na tomto místě je nezbytné říci, že od všech těchto doložitelných faktů je k důvěře ještě velmi daleko, a není zdaleka jisté, že daní funkcionáři provedením těchto ústupků zamýšleli „společnosti“ důvěřovat. Williamsovo tvrzení tak působí poněkud těžkopádně, až chtěně. Jeho další analýza situace je ovšem výstižná.

Postupné provádění změn shora se sice opíralo o cílený program, ale jeho základem byly reformy ekonomické a hospodářské, rozhodně ne sociální nebo politické. Jejich uskutečňování ale mělo dalekosáhlé a v plné šíři nepředvídatelné důsledky.¹⁸

Jejich provádění začalo zasahovat a ovlivňovat všechny vrstvy obyvatel a všechny oblasti společenského života, například zvýšením příjmové a sociální diferenciaci.¹⁹ Na reformním procesu se usnesl Ústřední výbor Komunistické strany Československa.²⁰ Občanským hnutím se stal během Pražského jara v roce 1968. Pojďme si nyní objasnit alespoň některé důvody náhlé proměny programu ekonomických reforem objednaných a schválných představiteli totalitní moci v dravý proud unášející a inspirující nejširší vrstvy obyvatel.²¹

Jedním z významných impulsů bylo postupné uvolnění mezinárodních politických vztahů. Do šedesátých let sice obě velmoci, USA i SSSR, vstoupily vyostřením

¹⁸ Další informace viz např. KURAL, V. a kol. *Československo roku 1968*. 1. díl, obrodný proces. 1. vyd. Praha: Parta, 1993. ISBN 80-901337-7-0.

¹⁹ KALINOVÁ, Lenka., pozn. 9, s. 8. Srovnej KAPLAN, Karel., pozn. 12, s LYONS, Pat. *Mass and Elites Attitudes During the Prague Spring Era: Importance and Legacy*. Prague: Institute of Sociology, Academy of Sciences Czech Republic, 2009. ISBN 978-80-7330-174-3. S. 55-7.

²⁰ KALINOVÁ, Lenka., pozn. 9, s. 5. WILLIAMS, Kieran., pozn. 11, s. 10. Opět srovnej s LYONS, Pat., pozn. 12, s. 49-75. Dokumentace rozhodování o reformním procesu uvnitř ÚV KSČ viz např. NAVRÁTIL, Jaromír. *The Prague Spring The Prague spring 1968: a national security archive documents reader*. The Prague Spring Foundation, Prague, 1998. ISBN 9637326677.

²¹ Ohledně role intelektuální a kulturní elity viz například zamyšlení Petra Pitharta v PITHART, Petr. *Osmadesátý*. 3. vyd. Praha: Rozmluvy, 1990. ISBN 0-946352-43-7, kapitola Myšlenky a tanky. Proměny atmosféry v kultuře lze dobře vysledovat i v knize Jiřího Černého *Zpěváci bez konzervatoře - ČERNÝ, Jiří. Zpěváci bez konzervatoře*. 1. vyd. Praha: ČS, 1967.

vzájemných vztahů, ale zcela nový způsob řešení této krizové situace ukazoval na bezprecedentní kvalitativní proměnu ve vzájemných stycích.²²

Reformy nastartovaly spirálu navzájem propojených změn, které pak zpětně ovlivňovaly veřejné mínění a intelektuální atmosféru v Československu. Uměle udržovaný optimismus konce padesátých let vystřídala nejistota ústící do počínající oficiální kritiky stalinismu, nikoliv ale komunismu či socialismu a jejich principů. I toto málo ale napomohlo překotnému, v předchozích letech nevídanému myšlenkovému rozvoji a základní proměně intelektuální atmosféry ve společnosti.

I tak si dovoluji tvrdit, že mladí lidé, kteří byli tímto děním nejvíce ovlivněni, nechtěli změnu samotných základů politického systému.²³ Toužili po demokratizaci stávajícího socialistického systému, úpravě jeho fungování - otevřenější společnosti, větších možnostech (sebe)vzdělávání, cestování a seberealizace. Za tím účelem žádali převzetí těch prvků demokratických systémů, které by dosažení takových změn umožnily, jako například svobodu slova, ale nikoliv transformaci v demokracii západního typu. Současný politický systém se měl stát kombinací socialismu a vybraných demokratických prvků. Soustředili se spíše na zvýšení kvality života a životního standardu než na ideologický převrat. Požadované změny spíše působí jako souhrn návrhů na vylepšení a doladění stávajícího zřízení. Patrně neznali heslo, v jehož jménu se aktivizovali jejich vrstevníci v USA, a jehož pravdivost se měla brzy potvrdit, že ve svém důsledku je vše politické²⁴ - tedy i kvalita života.

Tato očekávání se setkala časem s programem reform „shora.“ S výjimkou pozdějšího zrušení cenzury se nejednalo o žádné revoluční změny zasahující podstatu totalitního systému²⁵, ale při dojmu, jakým na celou společnost zapůsobily, spolu s reálným zvýšením kvality života, se nelze ani příliš divit, že si veřejnost domyslela za ekonomickými reformami další opatření, jejichž uskutečnění si přála a která by pozměnila fungování společnosti natolik, aby se určité výše zmíněné cíle staly dostupnějšími.

²²KALINOVÁ, Lenka., *pozn. 9*, s. 6. Další informace o předešlém období studené války např. NÁLEVKA, Vladimír. *Studená válka*. 1. vyd. Praha: Triton, 2003. ISBN 80-7254-327-X.

²³Empirická data podporující toto tvrzení viz např. LYONS, Pats., *pozn. 19*, s. 229-30.

²⁴Srovnej PAŽOUT, Jaroslav., *pozn. 1*, s. 31.

²⁵Jiří Hoppe dokonce tvrdí, že zrušení cenzury bylo asi jedinou dokonanou systémovou změnou. HOPPE, Jiří. *Opozice '68: sociální demokracie, KAN a K 231 v období pražského jara*. 1. vyd. Praha: Prostor, 2009. ISBN 978-80-7260-216-2. S. 15.

Vzrůstající občanská aktivita v závěru šedesátých let v ČSSR se zdá být spíše logickým, i když možná poněkud neočekávaným, důsledkem změn, jež se odehrály na jejich počátku. Občanská aktivita nebyla důvodem společenských reforem provedených od začátku roku 1968, ale jejich důsledkem. Teprve v tomto roce se stala hnacím motorem spontánně se obnovujícího veřejného života a dalšího dění, v neposlední řadě i morálního odporu československých občanů v průběhu invaze a po ní.²⁶

1.1 Polednový vývoj v Československu a Akční program

V této kapitole se pokusím stručně vylíčit politický vývoj v Československu po zvolení Alexandra Dubčeka prvním tajemníkem KSČ 5. ledna 1968 a postihnout jeho hlavní rysy spolu s očekáváními, která vzbuzoval v československé společnosti, a obavami, s nimiž jej sledoval Sovětský svaz a další státy Varšavské pětky.²⁷

V prvních měsících roku 1968 nabral politický vývoj v Československu zdánlivě nečekaně rychlý spád - nejprve byl v lednu z funkce prvního tajemníka ÚV KSČ odvolán prezident Antonín Novotný. Na jeho místo nastoupil Alexander Dubček. Poté musel Novotný v březnu 1968 rezignovat i na úřad prezidenta, kde jej nahradil Ludvík Svoboda. Novým předsedou vlády se stal Oldřich Černík a v čele Národního shromáždění stanul Josef Smrkovský. To byly pro proreformní křídlo KSČ zásadní mocenské úspěchy, které ovšem ostatní státy socialistického bloku sledovaly s rozdílnou mírou znepokojení.²⁸

Nejprve je ale nutné vrátit se v čase o několik měsíců před zvolení Alexandra Dubčeka prvním tajemníkem KSČ. V průběhu roku 1967 se v KSČ postupně formovaly výrazně opoziční skupiny, kladoucí si za cíl odstavit Antonína Novotného z vedení strany. Novotný cítil, že jeho pozice se otřásá, i když první vlnu kritiky ještě s obtížemi

²⁶KUSIN, Vladimír V., *pozn. 17*, s. 15.

²⁷Detailní rozbor a dokumentaci postojů nejen SSSR a ostatních států Varšavské smlouvy ale i USA viz například NAVRÁTIL, Jaromír. *pozn. 20*. PITHART, Petr. *pozn. 21*, s. 1, připomíná důležitou skutečnost, že krizové jevy systému se právě tehdy navrstvily na sebe a nebylo možné na ně nereagovat. Navíc tisk, jehož otěže začínaly povolovat, o všech krizových jevech informoval širokou veřejnost a ta se začala zajímat o další vývoj. Zajímavé postřehy také přináší Vladimír Nálevka ve svém referátu Československo a Varšavská smlouva v šedesátých letech. In: *Česko-slovenské vztahy - Slovensko-české vztahy: liberecký seminář 1998-1999*. Liberec, Technická univerzita 2000. Mezioborové souvislosti lze nalézt i ve sborníku *At the European Crossroads: Czechoslovakia between West and East in the course of the "short 20th century"*: Education for Democratic Citizenship and Human Rights European dimension in history teaching: [Seminar]. Praha: Tauris, 2005.

²⁸Viz *pozn. 27*.

přestál. Začal si aktivně zajišťovat podporu a dal najevo, že se hodlá spoléhat na ozbrojené bezpečnostní složky, zejména na armádu jako významný mocenský nástroj, jehož řízení bylo plně v jeho rukou.²⁹

K tomu, aby zapůsobil na své odpůrce, to však zřejmě nestačilo, alespoň ne na příliš dlouho. Předsednictvo ÚV KSČ sice na zasedání 5. září 1968 odsouhlasilo novou politickou linii navrženou A. Novotným, ale už další schůze předsednictva 30. -31. října znamenala zásadní politický a mocenský obrat.³⁰ Alexandr Dubček, první tajemník ÚV KSS a zároveň člen předsednictva ÚV KSČ, zde znovu vystoupil a ve svém projevu zopakoval připomínky a návrhy, které Novotný a jeho stoupenci na předchozích schůzích zamítli nebo na ně nereagovali. Požadoval kritické a sebekritické zhodnocení stavu československé společnosti a výsledků řízení komunistickou stranou, zejména na úrovni předsednictva ÚV KSČ a ÚV KSČ samotného.³¹

Dále prohlásil za nutné vytvořit nový program KSČ, jenž by lépe odpovídal novým podmínkám doby a potřebám společnosti a jejího budoucího vývoje. Navrhl a argumenty podpořil nové pojetí vedoucí úlohy KSČ ve státě, což byl pravděpodobně nejdůležitější a nejradikálnější bod jeho vystoupení. Podle představ, které tu formuloval, by už KSČ od tohoto momentu neměla fakticky nahrazovat ve vedení společnosti a státu roli vlády, ale měla by společnost „pouze“ politicky a ideologicky vést a toto vedení by jí náleželo jen díky přesvědčivosti jejího politického programu.³²

Vláda by měla vládnout nejenom *de iure* ale i *de facto*. V tom lze pozorovat jeden ze základních bodů pozdějšího Akčního programu. Ve spojitosti s tímto návrhem také Dubček poukázal na nutnost dekumulace funkcí, a to zejména na nejvyšších stranických a státních i společenských místech.³³ Žádal také spravedlivější řešení

²⁹POVOLNÝ, Daniel. *Vojenské řešení Pražského jara. 1. díl. Invaze armád Varšavské smlouvy*. 1. vyd. Praha: Ministerstvo obrany České republiky - Agentura vojenských informací a služeb, 2008. ISBN 978-80-7278-470-7. S. 7.

³⁰BENČÍK, Antonín. *Rekviem za Pražské jaro: důvěrná informace o přípravě a provedení srpnové intervence varšavské pětky v Československu 1968*. 1. vyd. Třebíč: Tempo Třebíč, 1998. ISBN neuvedeno. S. 18.

³¹Záznam vystoupení Alexandra Dubčeka na říjnovém zasedání Ústředního výboru KSČ, 30. říjen 1967, Praha. In: MORAVEC, Jan, NAVRÁTIL, Jaromír, VONDROVÁ, Jitka. *Komunistická strana Československa. Pokus o reformu (říjen 1967 – květen 1968)*. Brno: DOPLNĚK, 1999. S. 28.

³²Tamtéž, s. 29–30. Srovnej s výběrem z téhož pramene Document No. 2: Speeches by Alexander Dubček and Antonín Novotný at the CPCz CC Plenum, October 30th – 31st, 1967. In: NAVRÁTIL, Jaromír., pozn. 20, s. 14.

³³BENČÍK, Antonín., pozn. 30, s. 18.

národnostních otázek, především postavení Slovenska v rámci ČSSR a větší ohled na jeho zájmy.³⁴

Novotný zareagoval velice prudce a v amoku obvinil Dubčka z nacionální úchyvky.³⁵ Můžeme se dohadovat, že právě tato vášnivá iracionální reakce byla onou poslední kapkou, jež negativně ovlivnila postoje řady členů ÚV KSČ vůči Novotnému. Co bylo doposud jen opozicí či projevy názorové rozdílnosti dostalo nyní podobu otevřeného střetu uvnitř KSČ - sporu o rozdělení nejvyšších stranických a státních funkcí. Antonín Novotný zastával mnoho funkcí vyplývajících z jeho postavení prezidenta ČSSR a prvního tajemníka ÚV KSČ - byl současně velitelem Československé lidové armády, Lidových milicí a předsedou Národní fronty.

S koncentrací tak rozsáhlých pravomocí ve svých rukou mohl blokovat prakticky jakýkoliv pokus o změnu. Bylo třeba zbavit ho funkce prvního tajemníka ÚV KSČ, s níž se pojilo nejvíce jeho pravomocí. Novotný odpověděl protiútokem a použil zbraň nejtěžšího kalibru. Stačilo jen, aby Novotný telefonicky požádal o pomoc a Leonid Iljič Brežněv, generální tajemník ÚV KSSS, do Československa ihned přijel. Jeho neoficiální návštěva v Praze se uskutečnila v prosinci a trvala pouze den (od 8. do 9. 12.).³⁶ Novotný patrně očekával od Brežněvovy návštěvy a od jeho osobní podpory velmi mnoho.

Neuvědomil si, že doba se změnila. Po Chruščovově demaskování Stalina a mechanismů kultu osobnosti si ani Brežněv již nemohl dovolit direktivně ovlivňovat politický vývoj uvnitř jednotlivých států Sovětského bloku. Nemohl už prosazovat do politických funkcí lidi, kteří by vyhovovali jeho mocenským záměrům jen proto, že to bylo jeho přání, jako to dělal Stalin. Neznamená to ovšem, že by Brežněv Novotnému žádnou pomoc neposkytl či poskytnout nechtěl.³⁷ Naopak, Brežněv svoji neoficiální návštěvu Prahy strávil v jednáních se členy a kandidáty ÚV KSČ, na nichž naléhavě a se vši vahou své autority doporučoval odložit problém rozdělení funkcí na pozdější dobu,

³⁴ NAVRÁTIL, Jaromír., *pozn. 32*, s. 13. Tento bod Dubčeka vystoupení zdá se být českými autory, a také těmi zahraničními odborníky, kteří převážně přejímají český uhel pohledu, poněkud opomíjen. K politické situaci na Slovensku v letech bezprostředně předcházejících Pražskému jaru viz publikaci Jana Peška *Slovensko na prelome 50. – 60. let. Politicko-mocenské aspekty vývoja*. Prius Brno, 2005. ISBN 80-7285-059-8.

³⁵ BENČÍK, Antonín., *pozn. 30*, s. 19.

³⁶ WILLIAMS, Kieran., *pozn. 11*, s. 64.

³⁷ Document No. 2: Speeches by Alexander Dubček and Antonín Novotný at the CPCz CC Plenum, October 30th – 31st, 1967. in NAVRÁTIL, Jaromír., *pozn. 32*, s. 18-20.

v což doufal i Novotný a jeho stoupenci.³⁸ Brežněv ale nepochopil podstatu problému a domníval se, že jde pouze o osobní spory jednotlivců a ne boj o moc či dokonce nebezpečné názorové rozdíly.³⁹ Přesto neopomněl při projevu o mezinárodní situaci zdůraznit, že „péče o obranu SSSR a celého socialistického tábora musí být vždy na prvním místě“.⁴⁰ Na pokus pomoci Novotnému ale musel rezignovat. Jeho známé „*Eto vaše dělo*“ se nyní s odstupem doby dá jen s obtížemi považovat za svolení k mocenskému převratu uvnitř KSČ.⁴¹

Přitom se nejspíš nedá tvrdit, že by šlo o puč, jehož cílem by byla demokratizace politického systému. V rozporu se zažitým vnímáním veřejnosti se totiž v případě naprosté většiny stoupenců reformního procesu nejednalo o žádné „utajené demokraty“ – idealisty. Šlo spíše o pragmatické typy, k reformám byli dotlačeni více nutností než přesvědčením, i když zde se názory badatelů o jednotlivých osobnostech značně rozcházejí.⁴² Že jejich úmyslem nebyl úplný odklon od dosavadní politické linie, dokazuje mimo jiné i bezproblémové ponechání asi čtyřiceti prosovětsky orientovaných členů Ústředního výboru v jejich funkcích.⁴³

Lze souhlasit s tvrzením Vladimíra Kusinova, že političtí představitelé na reformních místech propadli určitému omylu a domnívali se, že odstraněním politických struktur předchozího demokratického systému se zbavili dalších typických,

³⁸ WILLIAMS, Kieran., *pozn. 11*, s. 64.

³⁹ BENČÍK, Antonín., *pozn. 30*, s. 20. Kieran WILLIAMS tvrdí, že Brežněv, přestože se v situaci zcela neorientoval, sice považoval Novotného postoje za neprozíravé, ale poskytl mu podporu, protože chtěl zabránit proniknutí konfliktu na veřejnost. WILLIAMS, Kieran., *pozn. 11*, s. 64.

⁴⁰ BENČÍK, Antonín., *pozn. 30*, s. 20.

⁴¹ SKILLING, Gordon, Henry. *Czechoslovakia's interrupted revolution*. Princeton: Princeton University Press, 1976. S. 179. WILLIAMS, Kieran., *pozn. 11*, s. 65. Srovnej také pozdější interpretaci HEIMANN, Mary. The Scheming aparatchik of The Prague Spring. In: CENTRAL AND EAST EUROPEAN STUDIES, UNIVERSITY OF GLASGOW. *Europe-Asia Studies*. Vol. 60. No. 10. [Online]. Abingdon: Routledge Journals Taylor & Francis, 2008. [vid. 7. 11. 2011]. ISSN 1465-3427. Dostupné z <http://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/09668130802434323> a D. Povolného v POVOLNÝ, Daniel., *pozn. 29*, s. 9 a 18. Povolný se také domnívá, že Brežněv pravděpodobně očekával, že se rozhádané strany mezi sebou nějak dohodnou a případné mocenské změny si ještě před jejich uskutečněním nechají odsouhlasit v Moskvě.

⁴² Porovnej například medailonek Františka Kriegla od Jiřího Vančury Muž, který stál v cestě In: PECKA Jindřich, PREČAN Vilém. *Proměny Pražského jara. Sborník studií a dokumentů o nekapitulantských postojích v československé veřejnosti 1968-69*. Brno: Doplněk, 1993. ISBN 80-85765-02-0, a jeho vyobrazení ve studii Jiřího Hoppe., *pozn. 25*, kapitoly věnované znovuoustavení sociální demokracie a vzniku KAN, nebo hodnocení A. Dubčeka Hansem Rennerem v RENNER, Hans - SAMSON, Ivo. *Dějiny Československa po roku 1945*. Bratislava: Slovak Academic Press, 1993. a také s HEIMANN, Mary., *pozn. 41*.

⁴³ Document no. 42 „Czechoslovakia: The Dubček Pause“ US Intelligence Assesment of the Crisis, June 1968. In: NAVRÁTIL, Jaromír., *The Prague Spring The Prague spring 1968: a national security archive documents reader*. The Prague Spring Foundation, Prague, 1998. ISBN 9637326677. S. 167.

neméně určujících a důležitých aspektů, které formují politický život společnosti. Kusinov tvrdí, že svým sklonem považovat hlášení svých podřízených za skutečný obraz života lidí v ČSSR propadli komunističtí politici iluzi, v níž se přání stalo otcem myšlenky. Podcenili působení tradic z předchozí doby, společenské atmosféry, národního charakteru a postojů veřejnosti.⁴⁴

Alexandr Dubček je v obecném povědomí zakotven jako muž na politika příliš dobrý a čestný, snad i poněkud naivní. Možná k tomu přispívá i známá skutečnost jeho nervového zhroucení po návratu z Moskvy. Začal být považován za příliš ušlechtilého a jemného pro špinavý svět politiky, čímž se také omlouvala jeho neprozíravost, s níž se nechal sovětskou invazí zaskočit. Co když to ale s Dubčekovou holubičí povahou bylo trochu jinak? Dubček patrně skutečně byl přesvědčeným komunistou, ale rozhodně to nebyl naivní nevinný idealista.

Naopak, poměrně hladce stoupal mocenským aparátem slovenské komunistické strany k nejvyšším příčkám. Jak by toho mohl dosáhnout a zůstat neposkvřněn systémem, v němž působil, není jasné. Jeho soupeření s Novotným o nejvyšší post ve straně se ostatně datuje daleko před leden 1967.⁴⁵ Lednové události pouze znamenaly, že Dubček zariskoval a chopil se příležitosti. Použil metody, jež se mu osvědčila už při mocenském soupeření na Slovensku – nechal rozpoutat veřejnou debatu na stránkách tisku, jež postupně uvedla do pohybu široké vrstvy společnosti, a čeští novináři brzy následovali vzoru svých slovenských kolegů.⁴⁶ Pod tlakem veřejnosti, rozjitřené informacemi o politických procesech, začali konzervativci ztrácet půdu pod nohama. Situace se ještě zhoršila, když se široká veřejnost dozvěděla o nálezech Barnabitské a dalších komisí vyšetřujících politické procesy s komunisty v padesátých letech a o zásahu proti studentům protestujícím na Strahově. Tisk a ostatní média využila nově nabitě svobody a dopodrobna o těchto případech informovala.⁴⁷

⁴⁴KUSIN, Vladimír, V., *pozn. 17*, s. 15.

⁴⁵Detailnější resumé jejich politických sporů viz studie HEIMANN, Mary., *pozn. 41*.

⁴⁶Tamtéž.

⁴⁷K roli rozhlasu a tisku, jakož i dalších médií během okupace viz *Bílá místa rozhlasové historie: (příspěvky a svědectví k 60. letům v Československém rozhlase): sborník ze semináře SRT a Katedry žurnalistiky IKSŽ UK, konaného 15. 4. 1999 v Karolinu*. Praha: Sdružení pro rozhlasovou tvorbu, 1999. ISBN neuvedeno a HOPPE, Jiří. *Pražské jaro v médiích: výběr z dobové publicistiky*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR; Brno: Doplněk, 2004. *Prameny k dějinám československé krize 1967-1970; díl 11*. ISBN 80-7239-162-3.

Tím se zapojilo do hry veřejné mínění a po dlouhé době dostalo příležitost posunout vývoj událostí – nátlak veřejnosti umožnil Dubčekovi pokusit se Novotného zbavit funkce prvního tajemníka. Pokud by tím angažovanost veřejnosti v politických záležitostech skončila, patrně by to SSSR a ostatní země Východního bloku příliš neznepokojilo. Dubček však ve využívání veřejného mínění k dosažení svých mocenských cílů pokračoval a dal médiím volnou ruku například v aféře generála Šejny.⁴⁸

Tento vývoj sledovalo sovětské politbyro se vzrůstajícími obavami. Opuštění a konečné zrušení cenzury v Československu a následný překotný nárůst angažovanosti občanů i vznik prakticky nezávislých společensky angažovaných organizací přeměnilo obavy v paniku.⁴⁹ Právě ta vedla ke schůzkám v Drážďanech, Bratislavě a Čierné nad Tisou a pro SSSR neuspokojivé výsledky těchto schůzek v konečném důsledku vedly k realizaci invaze vojsk Varšavské pětky na území ČSSR.

1.2. Politické pozadí příprav invaze

Dne 19. července 1968 Brežněv na zasedání politbyra KSSS v Moskvě položil otázku, zda sovětské vedení už vyčerpalo všechny možnosti politického nátlaku na ČSSR nebo zda je už nutné přikročit k přijetí krajních opatření. Vyostřenou formu politického nátlaku používal Sovětský svaz proti novému proreformnímu československému vedení už od dubna. Antonín Benčík uvádí, že podle profesora Picholji zůstali Brežněv a Kosygin i v tomto momentu stoupenci provádění politického nátlaku na československé vedení, bez použití vojenské síly.⁵⁰ Vzhledem k tomu jak vážná a znepokojivá se situace v Československu sovětskému vedení zdála být a jak důležitými osobami v celém průběhu a plánování invaze Brežněv a Kosygin byli, by se jednalo o poměrně překvapivý fakt, zejména v kontextu projevu, který Brežněv pronesl

⁴⁸WILLIAMS, Kieran., *pozn. 17*, s. 68.

⁴⁹SKILLING, Gordon, Henry., *pozn. 41*, s. 208-9. Srovnej s PAUER, Jan. Sovětská vojenská intervence a restaurace byrokraticko-centralistického systému v Československu 1968-1971. In: PECKA Jindřich, PREČAN, Vilém. *Proměny Pražského jara. Sborník studií a dokumentů o nekapitulantských postojích v československé veřejnosti 1968-69*, Brno:Doplňěk, 1993. ISBN 80-85765-02-0 ISBN 80-85765-02-0. S. 167. Skutečnost, že se reformy začaly vymykat stranické kontrole, znepokojovala i mnoho členů ÚV KSČ a dalších stranických orgánů. Archivní prameny ke srovnání viz VONDROVÁ, Jitka, NAVRÁTIL, Jaromír. *Mezinárodní souvislosti československé krize 1967-1970: červenec - srpen 1968*. 1. vyd. Brno: Doplňěk, 1996. Prameny k dějinám československé krize 1967-1970; díl 4., sv. 2. ISBN 80-85270-60-9.

⁵⁰BENČÍK, Antonín., *pozn. 30*, s. 95.

o pouhé dva dny dříve na předchozím zasedání politbyra.⁵¹ Dal v něm zcela jednoznačně najevo, že Moskva má nejen právo ale i povinnost použít jakékoliv prostředky k potlačení kontrarevoluce v Československu a zároveň v celém projevu poukazoval na vysokou pravděpodobnost použití krajního, tedy vojenského, řešení.⁵² To vyvolává zásadní pochybnosti o Brežněvově preferenci vyloučení použití vojenské síly o dva dny později a vůbec přinejmenším v celé druhé polovině června 1968.⁵³

Velká část členů politbyra, mezi jinými například Jurij Andropov, Dimitrij Ustinov a Andrej Gromyko, měla za to, že je třeba přistoupit ke krajnímu řešení. Politbyro se nakonec usneslo na novém setkání s československým vedením.⁵⁴ Mělo jít o poslední pokus změnit situaci politickým nátlakem, za současné urychlené přípravy již zmíněných krajních opatření.⁵⁵ Velký vliv v propagaci přijetí krajního řešení měly zejména poněkud paranoidní obavy sovětského vedení z opakování „maďarských událostí“ a dezinformace, které politbyru předkládal Jurij Andropov, jenž události v Maďarsku zažil jako sovětský velvyslanec.⁵⁶

Přijetí této strategie výrazně ovlivnilo i tvrzení Andreje Gromyky o tom, že není třeba se obávat, že by krajní řešení (tj. vojenská intervence) vyvolalo zostření mezinárodní politické situace, přičemž záchrana Československa pro socialistický tábor zcela jistě posílí pozice Sovětského svazu. Jak se později ukázalo, přinejmenším v prvním bodu mu daly pozdější události plně za pravdu. Moskva si při plánování invaze pojistila, že USA vojensky nezasáhnou v československý prospěch. Umístění vojsk Varšavské pětky nacházelo v té době podle Benčíka v USA pochopení,⁵⁷ přestože – jak

⁵¹ K problematice předpokládaných postojů jednotlivých členů politbyra viz detailní rozbor SKILLING, Gordon, Henry., *pozn. 41.*, s. 722-6. Soudobí komentátoři a žurnalisté o rozdělení na „jestřáby“ a „holubice“ v žádném případě nepochybovali a brali je jako skutečnost, i když v případě periodik sledovaných v této práci málokdy přiřazovali jednotlivé sovětské představitele shodně k jedné nebo druhé straně.

⁵² Document No. 56: Speech by Leonid Brezhnev to the CPSU Central Committee on the Proceedings and Results of the Warsaw Meeting, July 17, 1968. In: NAVRÁTIL, Jaromír., *pozn. 29*, s. 250-8.

⁵³ POVOLNÝ, Daniel., *pozn. 29*, s. 28-30.

⁵⁴ BENČÍK, Antonín., *pozn. 30*, s. 95.

⁵⁵ Ne všichni badatelé s tímto názorem souhlasí, shrnutí hlavních názorových proudů viz WILLIAMS, Kieran., *pozn. 11*, s. 30-35.

⁵⁶ POVOLNÝ, Daniel., *pozn. 29*, s. 69 a 71.

⁵⁷ BENČÍK, Antonín., *pozn. 30*, s. 95.

Benčík i tvrdí o něco dále – Spojené státy chovaly k probíhajícímu československému reformnímu procesu značné sympatie.⁵⁸

Například 19. července 1968 podle listu *Le Monde* dementoval Dean Rusk velice kategoricky tvrzení, že USA varovaly SSSR před intervencí v Československu. Na dotaz bavorského politika Strausse, co udělají Spojené státy v případě intervence do Československa a jejích předpokládaných následků, jako například likvidace československé inteligence a deportací, zněla Ruskova odpověď následovně: „Nic. Nemůžeme riskovat nukleární válku.“⁵⁹ Moskva toto vše předpokládala a mohla tak jakýkoliv případný odpor evropské demokratické veřejnosti poměrně velmi jednoduše ignorovat, což – s výjimkou ideologické propagandy – také činila.

⁵⁸Tamtéž, s. 96. Zde by se mohlo zdát, že si Benčík navzájem odporuje, domnívám se však, že vzhledem ke komplikované politické situaci nelze takový rozpor vyloučit, spíše ho lze dokonce očekávat.

⁵⁹BENČÍK, Antonín., *pozn.* 30, s. 96.

2. Moskevská jednání

2.1 Internace reformistů

Jedním z politických cílů invaze a z důvodů použití ozbrojených složek – i když nikoliv důvodem nejzásadnějším – bylo mimo jiné zajištění bezproblémového zatčení těch členů vedení KSČ, kteří představovali pro Moskvu z různých důvodů hrozbu a jejichž internace mohla napomoci „rozštěpení“ vedení ÚV KSČ.⁶⁰ Tento úkol se jako jeden z mála politických cílů invaze podařilo vzorně provést a bezezbytku naplnit.

Jaké přesně byly úmysly sovětské strany s internovanými politiky, není jasné, mimo jiné i proto, že politická část invaze tak rychle selhala. Pauer uvádí domněnku, podle níž snad měli být postaveni před revoluční tribunál a odsouzeni Indrovou revoluční dělnicko-rolnickou vládou.⁶¹ Byli samozřejmě v izolaci a vystaveni psychickému nátlaku, ale civilní odpor obyvatel je patrně zachránil od daleko horšího osudu.

2.2 Svobodova cesta do Moskvy

Svobodova cesta do Moskvy byla v dané situaci nešťastným krokem. Prezident se pro ni rozhodl navzdory doporučení Národního shromáždění, jež mu důrazně radilo neopouštět území ČSSR vzhledem k tomu, že jeho odjezd by rozrušil a znervóznil občany.⁶² Svoboda naopak bez jakékoliv konzultace postavil NS před hotovou věc, a to ohledně uskutečnění cesty i složení delegace, s níž odjížděl (Husák, Dzúr, Biřák, Piller, Indra, Kučera za Národní frontu a Novák, Paris a Janků jako členové doprovodu). Závažnou skutečností bylo, že mezi členy delegace nebyl nikdo z předsednictva NS. Účastí Biřáka, Pillera a Indry, kteří v tu chvíli již legálně nebyli členy ÚV KSČ, se pak *de facto* popírala platnost výsledků XIV. „Vysočanského“ sjezdu KSČ a naprosto neodpovídala politické situaci v ČSSR a snaze odmítnout invazi v Radě Bezpečnosti.⁶³

⁶⁰PAUER, Jan. *Praha 1968. Vpád vojsk Varšavské smlouvy. Pozadí – plánování – provedení*, s. 194-5 a s. 202. Antonín Benčík se domnívá, že jejich zatčení bylo spíše improvizací. BENČÍK, Antonín., *pozn. 30*, s. 172. Zdá se ovšem, že tomu tak nemuselo být – zatčení bylo rozhodně plánováno a jistá nezbytná míra adaptace na situaci nemusí být ještě improvizací.

⁶¹PAUER, Jan., *pozn. 60*, s. 238. Srovnej se SKILLING, Henry., *pozn. 41*, s. 781.

⁶²CIGÁNEK, František. Postavení a role parlamentu v srpnových dnech 1968. In: PECKA Jindřich, PREČAN Vilém: *Proměny Pražského jara. Sborník studií a dokumentů o nekapitulantských postojích v československé veřejnosti 1968-69*, Brno: Doplněk, 1993. ISBN 80-85765-02-0. S. 137.

⁶³Tamtéž. Srovnej s PAUER Jan. Exkurs o úloze Ludvíka Svobody v srpnových událostech 1968 In: PECKA Jindřich, PREČAN Vilém. *Proměny Pražského jara. Sborník studií a dokumentů o nekapitulantských postojích v československé veřejnosti 1968-69*, Brno: Doplněk, 1993. ISBN 80-85765-02-0. S. 194 a s BENČÍK, Antonín., *pozn. 30*, s. 186-7.

Jejich účast sama o sobě vytvářela nevýhodné podmínky pro rozhovory se sovětskou stranou, i kdyby nebylo vlivu, který delegace v tomto složení na Svobodu mohla mít – a měla. Cílem jednání v Moskvě, deklarovaným při odjezdu, měla být – přinejmenším – legalizace stávající vlády s Černíkem v čele.⁶⁴

Prezident Svoboda svým souhlasem k jednání se sovětskou stranou zachránil SSSR z velmi nepříjemné situace. Selhání politických plánů interventů ponechávalo Moskvě jen dvě možnosti: zavést režim, který by byl zjevně okupační správou nebo se z ČSSR stáhnout. Obě možnosti by byly faktickým přiznáním porážky a sovětského vměšování se do záležitostí formálně suverénního státu.

Ludvík Svoboda také okupaci nikdy osobně neodsoudil a neprohlásil ji za nezákonné a neodůvodněné narušení vnitřních záležitostí a suverenity země, jak by se na představitele nezávislého okupovaného státu patřilo. Vždy ji označoval pouze za „tragické nedorozumění mezi přáteli“.⁶⁵

Poté, co odmítl jmenovat revoluční dělnicko-rolnickou vládu a propůjčit tím invazi zdání legitimacy, Svoboda jako by se snažil udělat vše pro to, aby okupace mohla splnit svůj účel. Nekonzultoval svůj postup s legálně zvolenými představiteli státu, nevyčkal na jejich doporučení ani nedbal na jejich pokusy své stanovisko vyjádřit. Nenechal se doprovázet legálními představiteli státu, jeho doprovodem se stali konzervativní prosovětští politici, kteří nebyli ani členy ÚV KSČ a neměli žádný mandát k jednání. To se nakonec mohlo stát pro ČSSR záminkou k odmítnutí Moskevského protokolu, jež zůstala nevyužita. Bez výhrad přijal sovětské podmínky i v tom, že bez protestů přiletěl do Moskvy sovětským letadlem⁶⁶ a vytvořil tak nevýhodný precedens pro jakékoliv jednání. Ještě před začátkem jednání dokonce ustoupil sovětské straně v tak zásadních věcech jako zrušení projednávání invaze v Radě Bezpečnosti OSN a anulování vysočanského sjezdu KSČ.⁶⁷

Toto Svobodovo jednání, jdoucí proti existenčním zájmům vlastního státu a smyslu úlohy prezidenta, se natolik vymyká očekávání a zároveň natolik ovlivnilo konečné

⁶⁴PAUER, Jan., *pozn. 60*, s. 240. Srovnej s BENČÍK, Antonín., *pozn. 30*, s. 190.

⁶⁵PAUER, Jan., *pozn. 63*, s. 192.

⁶⁶*Sedm pražských dnů: 21. -27. srpen 1968*, s. 143.

⁶⁷PAUER, Jan., *pozn. 63*, s. 192. Stažení československého protestu z programu jednání Rady Bezpečnosti oficiálně zbavilo vpád vojsk Varšavské smlouvy do Československa statutu mezinárodního problému, jímž by se vlády západních států musely zabývat. Invaze byla od toho momentu lokálním československým problémem.

výsledky Moskevských jednání, že je třeba je alespoň stručně vysvětlit. Generál Svoboda se — dlužno dodat, že celou svou politickou kariéru — řídil svými osobními zkušenostmi se sovětským vedením, s nímž se cítil osobně spjat, a přesvědčeními, ke kterým skrze tyto zkušenosti dospěl.

Jednou z věcí, o nichž byl přesvědčen, bylo, že Sovětský svaz může existovat bez Československa, ale Československo bez Sovětského svazu nikoliv.⁶⁸ Svoboda sice velmi umírněně podporoval reformní proces, zároveň ovšem považoval sovětské výtky na adresu čs. vedení za oprávněné. Čekal sice, že situace po jednáních v Čierné bude složitá, ale nepředpokládal vojenskou intervenci. Vpád vojsk Varšavské smlouvy pro něj představoval hluboké osobní dilema. Jak už bylo řečeno, Svoboda byl velice těsně propojen se sovětskou vojenskou elitou, a i když o ní neměl žádné iluze, považoval se za jejího člena. Snažil se vyhnout nutnosti politické volby mezi ČSSR a SSSR.

Složitou politickou situaci, která si volbu přímo vynucovala, si generál Svoboda zjednodušil na nekomplikovaný, nepolitický problém: zabránit krveprolití a udělat pro to všechno.⁶⁹ Toto hrubé zjednodušení zcela pomíjelo veškeré další možnosti politického i civilního odporu, i ty, které mu právě civilní odpor již vložil do rukou. Rozhodl se využít svého renomé válečného hrdiny a jednat přímo s Brežněvem, kterého znal ještě z války. To považoval za jediné řešení nastalé situace a byl přesvědčen o nutnosti rozhovorů. Proto směřoval Svoboda všechno své úsilí během okupace nejen k dosažení mírového řešení, ale až k obnovení plné podřízenosti Československa vůči SSSR. To byl jediný výsledek, jež považoval za možný.

2.3 Jednání v Moskvě

Ludvík Svoboda nejel do Moskvy hájit reformy a umožnit Dubčekovi a dalším reformistům znovu se chopit moci, aby pak mohli pokračovat ve svém předchozím politickém kurzu. Nejel jednat, ale vysvětlovat. Chtěl řešení krize, tedy odvrácení krveprolití, usmířit Sověty a bylo mu jasné, že nejnadhěji lidé přijmou situaci, kdy se reformisté „vrátí zpět na svá místa a budou skládat zodpovědnost.“⁷⁰ Považoval to za způsob jak zabránit krveprolití, kterého se tolik obával.⁷¹ Očekával, že se Dubček

⁶⁸Tamtéž, s. 188. BENČÍK, Antonín., *pozn. 30*, s. 146.

⁶⁹PAUER, Jan., *pozn. 63*, s. 193. Srovnej také se SKILLING, Gordon, Henry., *pozn. 41*, s. 715.

⁷⁰BENČÍK, Antonín., *pozn. 30*, s. 198.

⁷¹PAUER, Jan., *pozn. 63*, s. 193. SKILLING, Gordon, Henry., *pozn. 41*, s. 715.

i Černík hned po návratu vzdají funkcí, Dubček prohlásí 14. vysočanský sjezd nezákonným a oba se budou zodpovídat vládě.⁷² Tento navrhovaný postup, s nímž Svoboda jednání Brežněvovi a ostatním nabídl, se jen málo lišil od původních plánů Sovětů. K tomuto kroku ani k dalším jednáním vedoucím k podpisu Moskevského protokolu Svoboda nikdy nedostal od vlády mandát. Měl pouze podat protest proti invazi, žádat náhradu škod a stažení vojsk a především se pokusit dosáhnout propuštění zadržených reformních komunistů a jejich návratu do funkcí.⁷³

O žádná jednání ve skutečném smyslu slova ovšem nešlo, stejně jako se Svobodův doprovod dá jen stěží nazývat delegací. „Rozhovory“ sestávaly z nátlaku prováděného jednak přímo Brežněvem, Kosyginem, Podgorným a Voronovem ve formě zákulisních jednání nikoliv s celou delegací, ale s jednotlivými skupinkami čs. představitelů a zadržených reformistů.

Metody nátlaku vůči těm, kteří byli zároveň stále ještě vězni i předními politickými představiteli reformního procesu, byly patrně nejpropracovanější. Tvořila je směs pečlivě odměřeného střídavého vmlouvání, lží, hrozeb, demagogie („přišli jsme zachránit socialismus“)⁷⁴, výhrůžek občanskou válkou a krveprolitím (které jistě bylo v možnostech Sovětského svazu rozpoutat, i za cenu úplné ztráty jakékoliv zbylé mezinárodní prestiže) a naopak nabízení cest k vlastní záchraně („my nechceme tvrdit, že za vším stojíš ty, pravicové síly připravovaly sjezd za tvými zády...“)⁷⁵ V tento moment projevil Dubček opravdovou statečnost. Především odmítl veškeré útoky sovětského vedení na československé reformy, nebál se prohlásit vojenskou intervencí za naprosto neopodstatněný a chybný politický krok a zejména odmítl přijmout jakékoliv rozhodnutí či jen jednat bez účasti ostatních zadržených členů reformního vedení. Později byl, na Dubčkovu opakovanou žádost, přiveden i Černík a přesvědčování se znovu opakovalo. Černík se nesnažil do něj příliš zasahovat a nakonec byl i ochoten zpochybnit legálnost Vysočanského sjezdu.⁷⁶

Jak naproti tomu postupovala československá delegace? K první schůzce se sovětským vedením došlo až po jistě velice nepříjemném rozhovoru Brežněva a dalších

⁷²BENČÍK, Antonín., *pozn. 30*, s. 198.

⁷³Tamtéž, s. 191.

⁷⁴BENČÍK, Antonín., *pozn. 30*, s. 198.

⁷⁵BENČÍK, Antonín., *pozn. 30*, s. 196. Detailní popis rozhovorů s Dubčkem a Černíkem viz PAUER, Jan., *pozn. 60*, s. 254.

⁷⁶*Osm měsíců pražského jara 1968*. 1. vyd. Praha: Práce, 1991. ISBN 80-208-0126-X. S. 192-3.

představitelů s A. Indrou, který krátce poté zkolaboval. Teprve potom přišli Sověti na „pracovní schůzku“ se Svobodou, který přednesl prakticky stejný návrh řešení, s nímž požádal o zahájení jednání tedy, aby se Dubček, Černík a Smrkovský vrátili do Československa. Tam složí funkce a vezmou veškerou vinu na sebe, „aby se nedalo říci, že je to váš rozkaz, že jsme zradili národ a podřídili se vám. S takovou taktikou jak předpokládám, dosáhneme dobrých výsledků. Pak můžeme udělat, co vy chcete“.⁷⁷

I v celém dalším průběhu jednání dělal prezident Svoboda skutečně vše pro to, aby konečný výsledek co nejvíce odpovídal sovětským představám a to i přes to, že se oficiálních jednání téměř neúčastnil. Spíše se snažil působit na československé reprezentanty v separátních jednáních, ve spolupráci s Husákem a Biřákem, který i v průběhu celých Moskevských jednání sehrál roli kolaboranta.⁷⁸

Ludvík Svoboda a jeho doprovod zásadně napomohli přijetí Moskevského protokolu, zejména při komplikacích a krizích, jež jednání doprovázely. Na rozdíl od zbytku československé reprezentace ovšem po návratu z Moskvy získal zpět důvěru veřejnosti dosti rychle. Možná díky jeho vysokému věku, válečné minulosti i široce rozšířené pověsti o vyhrožování sebevraždou v průběhu jednání lidé uvěřili, že udělal pro Československo maximum.

Také od něj nečekali tolik jako od Dubčeka a Smrkovského, kteří tato vysoká očekávání veřejnosti zklamali tím, že o výsledcích dosažených v Moskvě nechtěli mluvit. Jejich mlčení umožnilo lidem číst mezi řádky. Naproti tomu se zdálo, že prezident Svoboda svoje veřejně proklamované cíle splnil – vrátil se se zatčenými politiky zpět a oni se znovu ujali svých funkcí. To vše napomohlo k paradoxní zpětné glorifikaci člověka, jenž se velkým dílem zasloužil o konec reformního procesu, jako jednoho z jeho hlavních hrdinů.⁷⁹

⁷⁷ BENČÍK, Antonín., *pozn. 30, s. 198.*

⁷⁸ PAUER, Jan., *pozn. 60, s. 237 a n.*

⁷⁹ Srovnej například hodnocení Svobodovy účasti na jednání v Moskvě ve studii Osm měsíců pražského jara 1968, s. 191-7, s pozdějším hodnocením A. Benčíka (jednoho z autorů studie) v jeho monografii *Rekviem za Pražské jaro*, kapitola *Jednání v Moskvě* jeho výsledky a ještě radikálnější odsouzením Jana Pauera v knize *Praha 1968. Vpád vojsk Varšavské smlouvy. Pozadí – plánování – provedení*, s. 237- 285.

3. Jan Palach

Šestnáctého ledna 1969 okolo šesté hodiny večer vydala Československá tisková kancelář velmi stručnou, nenápadnou zprávu, kterou by mohl leckdo snadno přehlédnout. Nestalo se tak. Čin 21letého studenta Filosofické fakulty v Praze s iniciály J. P., jenž se toho dne okolo půl třetí odpoledne polil na Václavském náměstí benzínem a zapálil se, zapůsobil na již otupující veřejnost, zklamanou počínající normalizací a „salámovou politikou“ obměněného Dubčekova vedení, jako úder kladivem.⁸⁰ Nebylo nikoho, kdo by k němu mohl nezaujmout stanovisko, i kdyby to mělo být stanovisko přezíravého nezájmu – a takových bylo málo. Jan Palach na následky svého činu zemřel. Veřejnost a její dobré mínění o sobě samé bylo otřeseno.⁸¹ Jeden z nejsilnějších dojmů, jež jeho smrt v lidech zanechala, by se totiž dal vyjádřit otázkou „Jak se to jen mohlo stát?“

Odpověď na ni leží do jisté míry, kromě poukazu na dobovou atmosféru a kompromisy s ní spojené, v Palachově životě, charakteru, cílech, jichž doufal svým činem dosáhnout. O životě Jana Palacha toho stále příliš mnoho nevíme. Není to ani tak nedostatkem pramenného materiálu, který se po zpřístupnění vyšetřovacích spisů Veřejné a Státní bezpečnosti výrazně zmírnil, jako spíše všedností vnějškově postižitelných skutečností jeho krátkého života. Tím, co se o něm můžeme dozvědět z archivních materiálů, nijak nevybočuje z řady, výsledky nemá nijak nápadně nad průměrem v žádné oblasti lidské činnosti, snad kromě studia historie. Výjimečnost proto můžeme hledat jen v jeho smýšlení a charakteru, archivní materiály ji však neukazují nebo ji nanejvýš zastřeně naznačují.

Jedinou zbývající možností, jak se dopátrat toho, čím se mohl Jan Palach odlišovat od ostatních natolik, aby to vysvětlovalo důvody a ohlas jeho činu, je tedy analýza svědectví a vzpomínek jeho nejbližších, přátel a lidí, kteří se pohybovali v jeho okolí. Hodnota takto získaných informací je nutně omezená, protože jsou již nepochybně ovlivněny dojmem z Palachova činu, strachem z toho, co bude následovat, a později i oficiálním uznáním, jehož se Janu Palachovi dostalo.

⁸⁰Detailní rozbor procesu normalizace viz např. MENCL, V. a kol. *Československo roku 1968. 2. díl, počátky normalizace*. 1. vyd. Praha: Parta, 1993. ISBN 80-901337-8-9, či konkrétněji DOSKOČIL, Zdeněk. *Duben 1969: anatomie jednoho mocenského zvratu*. Brno: Doplněk; Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2006. ISBN 80-7239-204-2.

⁸¹EICHLER, Patrik. *Sborník ke 40. výročí sebeupálení Jana Palacha: představení projektu* [Online]. [vid. 29. 9. 2012] Dostupné z <http://strada.ff.cuni.cz/palach/>

Za zdroje nejautentičtějších informací o charakteru a motivaci Jana Palacha můžeme považovat knihu Jiřího Lederera *Jan Palach (Zpráva o životě, činu a smrti českého studenta)* a materiály shromážděné příslušníky Veřejné a Státní bezpečnosti, zejména protokoly z výsledků a znalecké posudky. Ty se zdají být nejméně ovlivněny vnímáním Jana Palacha jako hrdiny, objektivita výpovědí svědků však ze zřejmých důvodů nemůže být nikdy stoprocentní. Při vyšetřování případu Jana Palacha pak mohla v nespolehlivosti svědků sehrát roli například i snaha vypovídat tak, aby svědkova vlastní role byla co nejjednoznačnější a nejmenší, či vypovídat to, o čem se svědek domníval, že vyšetřující chtějí slyšet.⁸²

Knihu Jiřího Lederera lze považovat za zdroj autentických informací zejména vzhledem k době a okolnostem jejího vzniku krátce po Palachově činu. Podoba textu byla negativně ovlivněna strachem ošetřujícího personálu a z něj vyplývající neochotou vypovídat, jakož i nedostupností výsledků vyšetřování, což sám Lederer uznává.⁸³ I přes využití publicistické formy, dovolující jisté spekulace ohledně Palachova charakteru, jež psal zjevně pod silným dojmem z jeho činu, jde o práci důsledně usilující o faktografickou přesnost, která v tomto ohledu dosud nebyla překonána.⁸⁴ Ani Ledererovy spekulace o povahových vlastnostech Jana Palacha, jakkoliv se mohou zdát nezvyklé a idealizující, nejsou v rozporu s faktografickými zjištěními, výpověďmi svědků a lidí z jeho okolí, ani se znaleckými posudky a lékařskými zprávami.⁸⁵ Dovolují alespoň částečně a s přirozenými výhradami k někdy oslavnému charakteru těchto spekulací, nahlédnout do mysli tohoto mladého člověka, snažit se pochopit jeho motivaci, domýšlet se, jakých cílů chtěl asi skutečně dosáhnout.

⁸²To by mohl být případ například Evy Bednárikové, zejména při pozdějších výsleších STB.

⁸³LEDERER, Jiří. *Jan Palach (Zpráva o životě, činu a smrti českého studenta)*. Praha: Novinář, 1990. ISBN 80-7077-408-8. S. 78.

⁸⁴Studie „Pochodeň č. 1“ Petra Blažka ve sborníku *Jan Palach 69'* je velice detailní a využívá mnoho až dosud nepoužitých archivních materiálů, soustřeďuje se však převážně na rekonstrukci samotného činu, nová zjištění o Palachově životě mají, až na nalezení dopisu s návrhem obsazení budovy rozhlasu (edice „AKCE PALACH“, s. 359), charakter detailů.

⁸⁵D43, Znalecký posudek pracovnice Výzkumného ústavu kriminologického při generální prokuratuře v Praze PhDr. Bohumily Vackové a pracovnice Kriminalistického ústavu Hlavní správy Veřejné bezpečnosti v Praze MUDr. Jany Kronbergerové, CSc. o činu Jana Palacha. „AKCE PALACH“. Edice dokumentů z provenience ministerstva vnitra 1969-1974. In: BLAŽEK, Petr, EICHLER, Patrik, JAREŠ, Jakub. *Jan Palach '69*. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova; Ústav pro studium totalitních režimů ČR; TOGGA, 2009. ISBN 978-80-7308-237-6. S. 457. Viz také Opis zprávy o psychiatrickém pozorování Jana Palacha v nemocnici, tamtéž, s. 585.

Snad v budoucnu budeme mít příležitost korigovat naše dohady i znalost faktů až - a pokud vůbec - se podaří dohledat soubor dokumentů Státní bezpečnosti o aktivitách, jež vyvíjela v lednu 1969 ve spojitosti s Palachovým činem. Zatím o nich máme k dispozici jen několik zmínek.⁸⁶

3.1 Stručný životopis

Jan Palach se narodil 11. srpna 1948 ve Všetatech Josefovi a Libuši Palachovým. Nezdá se, že by jeho rané dětství ovlivnily nějaké dramatické události. Ani ztrátu cukrárny a výroby Palachova rodina podle Lederera nevnímala jako tragickou ztrátu,⁸⁷ i když se badatelé shodují, že Palachův otec, pro malého chlapce velký vzor, měl ke komunistickému režimu vyhraněně negativní vztah.⁸⁸

Prvním velkým emocionálním otřesem tak pro Jana byla zřejmě až otcova smrt. Josef Palach zemřel 3. ledna 1962 na následky srdečního infarktu. Janovi tenkrát bylo třináct a půl roku, byl ve věku, kdy by otce nejvíce potřeboval - tedy otce, kterého si tolik vážil a k němuž vzhlížel. Podle všech dostupných informací to byl právě Josef Palach, kdo v synovi vzbudil silný vztah k historii a formoval rysy jeho charakteru svou zásadovostí.⁸⁹

Na základní škole ve Všetatech dosahoval Jan Palach průměrných výsledků. V nižších ročnících míval trojku z ruštiny, matematiky, kreslení a tělesné výchovy, tedy z předmětů, ke kterým měl buď odpor, nebo pro které zřejmě neměl vlohy. Naopak vždy vynikající výsledky měl z dějepisu a dalších předmětů, které jej zajímaly a během školní docházky se jeho výsledky soustavně zlepšovaly.⁹⁰

V podstatě totéž lze prohlásit o Palachově studiu na mělnické Střední všeobecné vzdělávací škole. Ani zde nepatřil k nejlepším žákům, vynikal však ve svých oblíbených předmětech – dějepisu, zeměpisu, biologii a občanské výchově. Z posudku profesorů se dovídáme, že Jana Palacha vnímali jako studenta klidné povahy, přemýšlivého,

⁸⁶Úvodní slovo k edici „AKCE PALACH“. Edice dokumentů z provenience ministerstva vnitra 1969-1974. *pozn. 85*, s. 350.

⁸⁷LEDERER, Jiří., *pozn. 83*, s. 13.

⁸⁸BLAŽEK, Petr. „Pochodeň č. 1“. Rekonstrukce činu Jana Palacha. In: BLAŽEK, Petr, EICHLER, Patrik, JAREŠ, Jakub. *Jan Palach '69*. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova; Ústav pro studium totalitních režimů ČR; TOGGA, 2009. ISBN 978-80-7308-237-6. s. 41.

⁸⁹LEDERER, Jiří., *pozn. 83*, s. 17-18. Srovnej s BLAŽEK, Petr., *pozn. 88*, s. 40.

⁹⁰„AKCE PALACH“. Edice dokumentů z provenience ministerstva vnitra 1969-1974., *pozn. 85*, s. 381. Srovnej s LEDERER, Jiří., *pozn. 83*, s. 13-16 a se SLACH, Miroslav. *Světlo v soumraku*, Gloria Kyjov, 1994. ISBN neuvedeno. S. 20.

ochotného a u spolužáků oblíbeného, se zájmem o politické události.⁹¹ Nebyl však typickým premiantem, často zaspal začátek vyučování a jeho zápisky (ani později z přednášek) se premiantovým nepodobaly ani zdaleka, ale nikdy se tím nezabýval.⁹²

Po úspěšném složení maturitní zkoušky v roce 1967 se Jan Palach přihlásil k přijímacím zkouškám z historie na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy. Zkoušky složil, ale pro velký počet uchazečů nebyl přijat. Už na gymnáziu hovořil o tom, že by se chtěl věnovat filosofii a politické ekonomii. Rozhodl se tedy pro studium na Vysoké škole ekonomické, obor zemědělská ekonomie, a po složení zkoušek v náhradním termínu byl přijat. Před začátkem akademického roku odjel Jan na pracovní brigádu, sběr brambor do Horažďovic, jak bylo v té době obvyklé. Po jejím absolvování se vrhl do studia i přesto, že zemědělská ekonomie nebyla jeho vysněným oborem. Spolužáci o něm později tvrdili, že neuměl studium odbýt. Bližší přátelství udržoval hlavně s Ladislavem Žižkou, s nímž se poznal na brigádě v Horažďovicích a ve druhém ročníku s ním bydlel na koleji, Pavlem Bursou, svým druhým spolubydlícím a s přítelkyní z dětství Helenou Zahradníkovou.⁹³ Po přestupu na Filozofickou fakultu Univerzity Karlovy se postupně spřátelil také se svými novými spolubydlícími, ale jejich přátelství nebylo nijak těsné. Jediným dalším poněkud bližším přítelem byl o tři roky starší Hubert Bystřičan, jemuž Palach pomáhal organizovat brigádu v SSSR.

Podle vzpomínek kolegů a rodinných příslušníků prožíval politické změny po lednu 1968 intenzivně, přesvědčen o jejich správnosti a užitečnosti, i když jeho názory nebyly radikální. Rád se, ostatně jako vždy, účastnil diskuzí a schůzí. Podle jeho učitele ze základní školy ale začal Jan Palach patrně Pražské jaro prožívat hlouběji až v souvislosti s účastí na své druhé brigádě v SSSR. Během invaze, 21. srpna, se vypravil z Všetat do Prahy, fotografoval dění v ulicích a diskutoval se sovětskými vojáky.⁹⁴ Zcela jistě ho také, přinejmenším příležitostí ke srovnání poměrů, ovlivnila účast na brigádě ve Francii, už po invazi vojsk Varšavské smlouvy v říjnu 1968. Po návratu z Francie se začal opět zajímat o politickou situaci v Československu, aktivně se zapojil do listopadové stávkové studentů, jejíž neúspěch vnímal velmi osobně, zejména v kontrastu se srpnovou

⁹¹BLAŽEK, Petr., *pozn. 88*, s. 43 a 44. Srovnej s LEDERER, Jiří., *pozn. 83*, s. 20-21.

⁹²LEDERER, Jiří., *pozn. 83*, s. 21.

⁹³BLAŽEK, Petr., *pozn. 88*, s. 32-33.

⁹⁴BLAŽEK, Petr., *pozn. 88*, s. 43-5.

pasivní rezistencí.⁹⁵ Přesto přemýšlel o různých způsobech vytržení veřejnosti z letargie, ať už akcí skupin studentů⁹⁶ nebo jednotlivce. Až do svého protestního upálení 16. ledna 1969 studoval, skládal zkoušky a stýkal se s rodinou a přáteli. Jeho činu a ohlasům na něj se budeme samostatně věnovat v kapitole Rekonstrukce činu.

3.2 Charakteristika povahy Jana Palacha

Ze všeho, co bylo výše napsáno, jasně vystupují na světlo některé zásadní povahové rysy Jana Palacha. Psychiatrický posudek Z. Kmuníčkové z doby Palachovy hospitalizace popisuje jeho osobnost takto: „Osobnost s akcentovanými rysy pravdomluvnosti, čestnosti, sebeobětování smyslu pro spravedlnost. Počítal s možností, že zemře, ale má život rád a doufal, že to přežije“.⁹⁷ Znalecký posudek Výzkumného ústavu kriminologického pak dále na základě jejího svědectví uvádí, že Jan Palach, v době hospitalizace maximálně spolupracoval, nepoddával se depresivním náladám a byl neobyčejně ukázněný. V dalších bodech znalecký posudek v podstatě souhlasí s psychiatrickým posudkem Z. Kmuníčkové, doplňuje ho a rozšiřuje.

Uvádí, že Palachův vývoj v dětství probíhal bez zvláštností, až na projevy jisté uzavřenosti, nedětské vážnosti a rozumnosti. Šlo o osobnost s pevnou vůlí, nikoliv sugestibilní či nechávající se sebou pasivně manipulovat. V jeho osobnosti pak podle znalců převažovaly rysy introverze, nižší adaptability na prostředí a mimořádného důrazu na morální hodnotový systém.⁹⁸ Jan Palach byl uzavřené povahy, ale s dobrým a přátelským vztahem k lidem. Byl poměrně značně senzitivní, navenek však intenzitu svých prožitků tlumil natolik, že je bylo možné těžko rozpoznat. Byl idealistický ve svém vztahu k dívkám⁹⁹ a jeho introvertní sklony ztěžovaly korekci myšlenkových vývodů, k níž by došlo kontaktem s větším množstvím osob.

Ani znalecké posudky ani výpovědi lidí z jeho okolí jej však nepopisují jako člověka odtrženého od reality nebo jako exaltovaného fanatika – nanejvýše jako člověka mírně

⁹⁵BLAŽEK, Petr., *pozn.* 88, s. 52.

⁹⁶D1, Návrh Jana Palach a na obsazení budovy Československého rozhlasu a vyhlášení generální stávky. „AKCE PALACH“. Edice dokumentů z provenience ministerstva vnitra 1969-1974., *pozn.* 85, s. 359. Dopis mimo jiné dokazuje, že Palachův protest nebyl uskutečněn v okamžitém afektu.

⁹⁷Opis zprávy o psychiatrickém pozorování Jana Palacha v nemocnici. „AKCE PALACH“. Edice dokumentů z provenience ministerstva vnitra 1969-1974., *pozn.* 85, s. 584.

⁹⁸D43, „AKCE PALACH“. Edice dokumentů z provenience ministerstva vnitra 1969-1974., *pozn.* 85, s. 463-4.

⁹⁹SLACH, Miroslav., *pozn.* 90, s. 68.

nepraktického, pokud jde o každodenní úkoly jako nakupování a úklid. Jiří Lederer i všichni vypovídající, bez ohledu na to jak dlouho Palacha znali, se zmiňují o jeho neobyčejné mravní integritě a hloubavosti, zároveň však i o jeho rozhodném, aktivním odporu proti jakémukoliv nemorálnímu jednání.¹⁰⁰

Svémi povahovými rysy, zejména integritou osobnosti, byl Palach vlastně již od dětství pro svůj čin velmi silně disponován, zejména uvědomíme-li si, že nikdy nebylo jeho osobním cílem ani účelem jeho činu zemřít.¹⁰¹ V činu samém se pak projevovala i jistá naivita, víra v lidi¹⁰² a nemožnost najít jiný alespoň trochu účinný prostředek nátlaku, byl však, včetně požadavků v posledním dopise, pečlivě promyšlen a dokonale proveden.

3.3 Rekonstrukce činu

Kroky k provedení svého činu začal konat Jan Palach již od časného rána 16. ledna 1969. Po návratu z pohřbu strýce v rodných Všetatech se asi okolo osmé hodiny ranní vrátil vlakem na kolej na Spořilově. Vykoupal se, vypůjčil si od spolubydlícího 5 kusů dopisních obálek a začal psát do sešitu, patrně koncept dopisu, v němž formuloval svoje požadavky a vysvětloval svůj čin. Dopisy napsal čtyři, tři z nich cestou na místo činu odeslal, čtvrtý tam přinesl s sebou v aktovce.¹⁰³

Okolo jedenácté hodiny Palach z pokoje odešel. Co dělal v následujících hodinách, nelze přesně zjistit. Víme pouze, že odeslal dopisy Ladislavu Žižkovi, studentskému vůdci Lubomíru Holečkovi a Svazu československých spisovatelů (původně je také zamýšlel poslat redakci deníku Práce, vysočanským dělníkům, prezidentu Svobodovi a patrně i Československé televizi).¹⁰⁴ Poté ještě odeslal pohlednici příteli Hubertu Bystřičanovi, na níž přeškrtl ruskou popisku a nadepsal ji „*Censurováno*“. Na pohlednici napsal „Ahoj Huberte! Z města nad Vltavou Ti šle pozdrav Tvůj Hus.“¹⁰⁵

¹⁰⁰ Jiří Lederer zmiňuje několik příkladů, viz např. zastávání se spolužáků, obě brigády v SSSR, či „návštěva“ prezidenta během okupace. K dispozici jsou také protokoly z výslechů svědků v rámci edice „AKCE PALACH“ ve sborníku Jan Palach '69.

¹⁰¹ Viz s. 36 této práce. Srovnej s LEDERER, Jiří., *pozn.* 83, s. 95.

¹⁰² Palachův profesor z historického semináře uvádí, že se v jeho myšlení projevovala značná dávka víry v morální hodnoty a sílu morálního působení, BLAŽEK, Petr., *pozn.* 88, s. 51.

¹⁰³ Dokument č. 2 „AKCE PALACH“. Edice dokumentů z provenience ministerstva vnitra 1969-1974. *pozn.* 85, s. 360. BLAŽEK, Petr., *pozn.* 88, s. 57.

¹⁰⁴ Dokumenty 3, 4, 5 a 6 uveřejněné v edici „AKCE PALACH“. Edice dokumentů z provenience ministerstva vnitra 1969-1974. *pozn.* 85, s. 361-4.

¹⁰⁵ „AKCE PALACH“. Edice dokumentů z provenience ministerstva vnitra 1969-1974. *pozn.* 85, s. 60.

Svědék Pavel Dunda při výslechu uvedl, že Palacha, kterého dobře znal, viděl ještě 16. ledna 1969 v 11:45 v budově Vysoké školy ekonomické. Hovořil prý se dvěma dalšími mladíky, o povaze rozhovoru nic neuvádí.¹⁰⁶ Mezi Palachovými věcmi byl nalezen také aršík stravenek do menzy v Opletalově ulici, s utrženým lístkem 16. ledna. Jeho návštěvu menzy nelze časově blíže určit. Podle zjištění vyšetřovatelů si Palach mezi 11:00 a 12:30 koupil v prodejně domácích potřeb dvě bílé umělohmotné nádoby s modrými víky a nechal si do nich načepovat na čerpadle v Opletalově ulici čtyři litry benzínu. Nezvyklý požadavek zapříčinil, že si ho čerpadlář zapamatoval. Pak už Palach zamířil zřejmě přímo pod rampu Národního muzea. Došel tam několik minut před půl třetí odpoledne.

Jeho čin spatřilo mnoho náhodných svědků, ovšem každý z jiného místa a žádný z nich jej neviděl celý.¹⁰⁷ Z jejich výpovědí lze vysledovat zhruba toto: Palach přistoupil blízko ke kašně, položil si aktovku na obrubník chodníku k zábradlí a začal si svlékat kabát. Pak z aktovky vyndal a otevřel malou skleněnou lahvičku, ke které opakovaně čichal.¹⁰⁸ Poté se polil benzínem, který si přinesl (pouze dvěma litry) a zapálil se. Udělal několik kroků, otřel si už hořící ruce a několikrát si sáhl na hrudník. Pak přeskočil zábradlí, proběhl mezi auty, oběhl tramvaj a zprvu běžel směrem na Václavské náměstí, pak hned zabočil k Domu potravin. V tom momentě už se spíše jen potácel, jak uvedl jeden ze svědků, který – jako jediný - tvrdil, že Palachovi podrazil nohy aktovkou s úmyslem ho uhasit.¹⁰⁹

Podle svědectví dopravního dispečera Jaroslava Špírka Palach padl na vozovku sám, na znak mezi chodníkem a kolejemi, hlavou k Muzeu. Tam se jej svědci snažili uhasit, což se povedlo až v okamžiku, kdy na něj Špírek hodil svůj kabát. Když Špírek odešel zavolat sanitku, sdělil Palach okolostojícím, že má v tašce u fontány dopis. Poté byl odvezen kolem projíždějící sanitkou do nemocnice v Legerově ulici, kde po třech dnech (19. 1.) následkům svých zranění podlehl.¹¹⁰

¹⁰⁶Tamtéž, s. 6.

¹⁰⁷Detailní podoby výpovědí svědků BLAŽEK, Petr., *pozn.* 88, s. 63-7.

¹⁰⁸Jednalo se o éter, kvůli těkavosti látky nebylo možné jeho přítomnost prokázat. Vzhledem k Palachově poměrně intenzivní fyz. aktivitě po zapálení ho patrně skutečně použil. Jak získal k éteru přístup, není jasné.

¹⁰⁹BLAŽEK, Petr., *pozn.* 88, s. 65.

¹¹⁰Pro detailní popis Palachovy hospitalizace viz KMUNÍČKOVÁ Zdenka, *Poslední dny Jana Palacha*. Praha: EPOCH, 2009. ISBN 978-80-7425-010-1.

3.4 Motiv a chápání činu

Palachův čin veřejností v lednu 1969 skutečně otřásl, protože byl pochopen jako protest a zároveň výzva. Již jsme zkonstatovali, že se v něm projevovalo, možná až naivní, působení víry v sílu morálních hodnot. V tomto světle by se mohlo zdát podivné, že Jan Palach, vědom si rizika ztráty života, ve svých posledních dopisech kladl tak malé požadavky: zrušení cenzury a zákaz rozšiřování Zpráv.¹¹¹

Jeho čin se vymyká objektivnímu uchopení, svou roli tu hraje i časová vzdálenost. Hodnotové žebříčky naší civilizace se vzpírají pomýšlení, že by mohly existovat okolnosti, za nichž by mohlo být pro mladého člověka legitimním řešením společenské (nikoliv osobní) situace vzít si veřejně život.¹¹² Tím důležitější je důkladně zvážit nejen motivy ale i veškeré dopady Palachova činu. Otázku Palachových charakterových dispozic a psychické normality jsem se snažila zodpovědět v předchozím textu.

Motiv jeho činu nelze se stoprocentní jistotou určit, můžeme však nyní již spolehlivě říci, co jeho cílem nebylo. Jan Palach neměl v úmyslu se zabít. To dokládá nejen znalecký posudek provedený post ex znalkyněmi Kriminologického a Kriminalistického ústavu a psychiatrický posudek Z. Kmuníčkové z průběhu Palachovy hospitalizace, ale i jeho vlastní slova bezprostředně po převozu do nemocnice: „Nejsem sebevrah.“

Jeho cílem patrně nebylo přímo zrušení cenzury nebo zákaz Zpráv ale probuzení společnosti k aktivitě a odvaze, což se na určitou dobu povedlo. Dlouhodobý efekt jeho činu je jen těžko změřitelný, a proto se o něj budou vždy vést spory. Zdá se ovšem, že prožitek této tragédie sjednotil přinejmenším celou jednu generaci a sama skutečnost, že jeho smrt stále ještě vzbuzuje silné emoce i v lidech, kteří neznají její okolnosti, svědčí o tom, že jeho skutek stále ještě oslovuje lidské nitro.

¹¹¹Časopis, který na našem území protizákonně distribuovala okupační vojska.

¹¹²Zajímavé porovnání chápání podobných skutků nabízí J. Šrajec, nemalá část je věnována přímo Janu Palachovi. ŠRAJEC, Jindřich. *Suicidium, sebeobětování nebo mučednictví?* 1. vyd. Praha: Triton, 2009. ISBN 978-80-7387-291-5.

4. Náčrt výzkumné části

Ve výzkumné části práce se zaměřím na způsob, jímž o dění v ČSSR informovaly vybrané zahraniční deníky. Cílem bylo zmapovat, jak referovaly o invazi armád pěti států Varšavské smlouvy, Moskevských jednáních a o sebeupálení Jana Palacha. Tyto tři události jsem zvolila proto, že se na ně díky jejich překvapivému průběhu dal očekávat největší ohlas v zahraničním tisku.

Výzkum jsem započala s několika předem formulovanými hypotézami. Ty se dotýkaly několika oblastí – nejčastěji využívaného žurnalistického útvaru, rozdílů mezi renomovanými a bulvárními či lokálními deníky v zaměření na senzace či přesnosti a objektivitu informací o státech Východního bloku při srovnání se současným stavem poznání.

Předpokládala jsem, že nejčastěji využívaným žurnalistickým útvarem v bulvárních i seriózních denících byla reportáž o nepolitickém dění v ČSSR, například civilním odporu, který musel být čtenářsky velmi atraktivní. Dále jsem očekávala, že bulvární tisk a lokální deníky se více soustředily na prezentaci senzačních zpráv (oběti na životech, hrdinství pracovníků rozhlasu a dalších médií, již zmíněný civilní odpor či například Dubčekovo zranění nebo vlnu sebevražd po Palachově smrti). Přesnost informací jsem očekávala poměrně vysokou, vzhledem k předcházejícímu zlepšení politických vztahů mezi supervelmocemi a také k faktické neexistenci cenzury v Československu v momentu invaze – s tím, že bude překonána současnou úrovní historického bádání, jež má k dispozici dlouho nepřístupné prameny.

Zkoumaný tisk jsem pro větší přehlednost rozdělila do dvou skupin, na tisk britský a americký. Pro reprezentativnost výzkumu byl v každém případě vybrán jeden renomovaný a jeden bulvární nebo lokální deník, jejichž archivy byly dostupné v digitální formě.

Z britského tisku padla volba na The London Times a The Daily Mirror a z amerického na The New York Times a Milwaukee Journal, prestižní deník spíše lokálního charakteru.¹¹³

¹¹³Viz stručnou charakteristiku každého deníku v této kapitole.

4.1 Americký tisk

4.1.1 New York Times

Stručná historie a charakteristika

The New York Times vznikly roku 1851 jako levný deník, kladoucí si za úkol přinášet ověřené a objektivní zpravodajství a vyhýbat se senzacím. Na krátkou dobu tento cíl plnily, nakonec ale začaly podléhat konkurenci. Roku 1896 je koupil Adolph Simon Ochs a pod jeho vedením se stal The New York Times světově respektovaným deníkem, zaměřeným zejména na mezinárodní dění.¹¹⁴ Tato reputace vzrůstala a udržela se i v šedesátých letech 20. století. V letech 1968-9 byl editorem James Reston, který svými kontakty výrazně formoval způsob, jakým The New York Times přinášely svým čtenářům informace o mezinárodní situaci.¹¹⁵

Metodologický postup

Všechna vydání The New York Times publikovaných v letech 1851–2012 jsou za poplatek k dispozici v digitální podobě na webové adrese <http://www.nytimes.com/ref/membercenter/nytarchive.html>. Uživatel je bohužel omezen pouze na výsledky fulltextového vyhledávání, jež bylo provedeno s dostatečně širokým časovým omezením (srpen 1968 až únor 1969) a postupným zadáním výrazů „Czech“, „Soviet“, „Russ“, „student“, „Palach“ a „suicide“ do fulltextového vyhledávače, aby bylo zajištěno nalezení všech relevantních výsledků. Při přípravných pracích jsem zjistila, že zájem deníku o Československo v období okupace a probíhajících Moskevských jednáních trval přibližně sedm dní, od 21. respektive 22. srpna do 28. srpna, v dalších dnech až do konce srpna výrazně poklesl a později byly získané výsledky pouze ojedinělé a nevztahovaly se k tématu výzkumu.

Nalezené články jsem rozdělila do kategorií reportáže a zprávy, se samostatnou kategorií pro reportáže a zprávy zabývající se vzniklou politickou situací. Ty se totiž svým stylem, který často hraničí s publicistickými útvary či dokonce stručnými politologickými analýzami, dosti odlišují od zbývajících reportáží. Rozdělení reportáží

¹¹⁴The New York Times. In *Encyclopædia Britannica*. [Online]. [vid. 12. 2. 2012.] Dostupné z <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/412546/The-New-York-Times>.

¹¹⁵James Reston. In *Encyclopædia Britannica* [Online]. [vid. 12. 2. 2012.] Dostupné z <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/499709/James-Reston>.

do těchto dvou zvláštních skupin také umožnilo přesně zjistit, kolik pozornosti deník věnoval politickému vývoji během dané doby a porovnat získané údaje s ostatními sledovanými periodiky.

Dalšími kategoriemi jsou komentáře a publicistické útvary, prohlášení a dopisy čtenářů redakci. Krátké, většinou několikařádkové informace vztahující se ke sledovaným událostem, ale různého, zpravidla okrajového charakteru byly zahrnuty do kategorie jiné. V případě možného nejednoznačného zařazení článku jsem přihlížela k jeho převažujícím rysům a titulku.

Zprávy o okupaci a jednání v Moskvě

21. srpna

New York Times se vyznačuje mezi ostatními zkoumanými deníky vysokým procentem obsahu označeného jako exkluzivní (třebaže ne vždy byla exkluzivita následně dodržena). Tuto skutečnost reflektují i grafy. Okupace Československa byla samozřejmě hlavní událostí dne a zpravodajský tým zareagoval rychle. Není překvapením, že převažují zprávy o dění v ČSSR, zejména v Praze. Až vyčerpávající přehled o nastalé situaci přináší například reportáž Tada Sulcze „*Czechoslovakia invaded by Russians and four other Warsaw Pact forces*“ na první straně vydání.¹¹⁶ Nechybí ani zmínka o tom, že invaze v Praze zastihla i bývalou dětskou filmovou hvězdu Shirley Temple Black.

Článků zabývajících se vývojem politické situace po invazi nebylo mnoho, což bylo možné předpokládat, vzhledem k tomu, že uplynulo teprve několik hodin od jejího počátku. Jsou v nich informace o protestech očekávaných v Radě bezpečnosti OSN a o rozkolu, který invaze vyvolala mezi světovými komunistickými stranami, jak je patrné z jejich reakcí. Jeden článek přinesl sovětské zdůvodnění invaze s poznámkou, že operace byla zřejmě plánována delší dobu a během bilaterálních jednání v Bratislavě a v Čierné pouze odložena.¹¹⁷

¹¹⁶SZULC, Tad. Czechoslovakia invaded by Russians and four other Warsaw Pact forces. The New York Times, 1968-8-21. s. 1. K osobnosti Tadeusze Szulce viz například LEWIS, Daniel. *Tad Szulc, 74, Dies; Times Correspondent Who Uncovered Bay of Pigs Imbroglio* [Online]. Publikováno 21. 5. 2001. [vid. 15. 2. 2012.] Dostupné z <http://www.nytimes.com/2001/05/22/world/tad-szulc-74-dies-times-correspondent-who-uncovered-bay-of-pigs-imbroglio.html>.

¹¹⁷ANDERSON, Ramyond, H. They opened fire on crowds in Prague; Moscow explains why it took steps. *The New York Times*, 1968-8-21. S. 1 a 14.

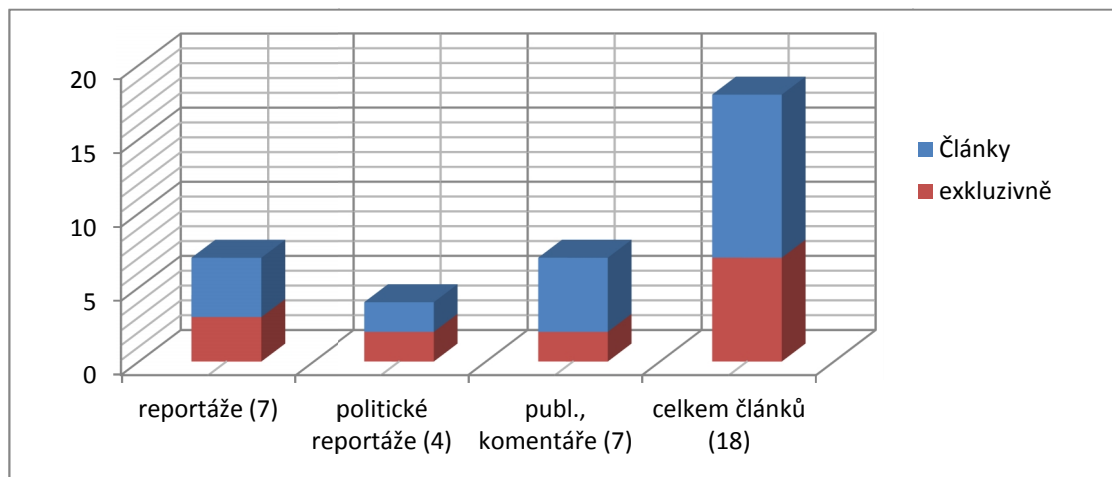
Poslední skupinou článků objevující se tento den jsou komentáře a analýzy pozorovatelů. Robert Smith v článku „*A History of Pressure: Moscow and Prague*“¹¹⁸ přiblížil čtenářům dávný i nedávný vývoj československo-sovětských vztahů, Richard Lyons připomněl dny německého protektorátu. Alan Oser popsal situaci těsně po druhé světové válce a vyjmenoval všechny dřívější pokusy Sovětského svazu o eliminaci svébytných národních forem komunismu. Naproti tomu Peter Grose upozornil, že během krátkého období „oteplení“ československo-sovětských vztahů se američtí analytici obávali nového pokusu Sovětů zastavit rozbíhající se reformní hnutí. Nyní, tvrdil Grose, tito analytici považují za pravděpodobné, že Sověti získali pro svůj plán podporu československých konzervativců. Jako hlavní podezřelé z kolaborace uvedl Aloise Indru a Drahomíra Koldera.¹¹⁹ James Reston ve svém komentáři přiznal, že invaze do Československa dala prezidentu Johnsonovi další pádný argument pro pokračování války ve Vietnamu. Žádný z komentátorů se nenechal strhnout emocemi.

O to výrazněji vyniká rozdíl při srovnání s dalším publikovaným komentářem „*Russians intrude on Czech dream of democracy*“¹²⁰ Harryho Schwartze. Schwartz poněkud idealisticky považoval za cíl československých reforem vytvoření demokratického socialismu, systému, jenž by v sobě slučoval výhody socialismu a demokracie. O politické pluralitě i podle Schwartze ovšem snili pouze ti největší radikálové. Vývoj situace přesto znepokojil vedení v Kremlu, již tak rozrušeného nárůstem disidentství v Sovětském svazu. To jediné, co pozdrželo invazi o několik měsíců, byl údajně nesouhlas některých významných evropských světových komunistických stran.

¹¹⁸SMITH, Robert, M. A history of pressure: Moscow and Prague. *The New York Times*, 1968-8-21. [s. p.]

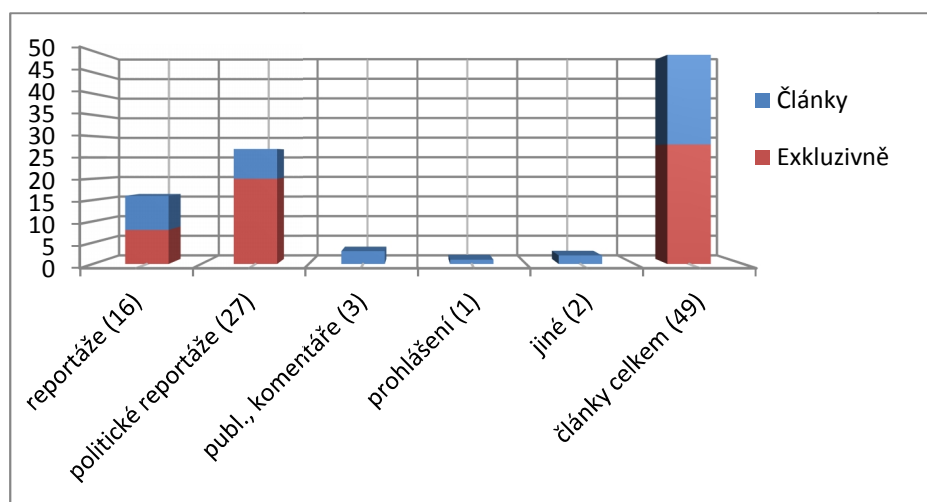
¹¹⁹GROSE, Peter. US Analysts Suspect Russians Quietly Backed Conservatives. *The New York Times*, 1968-8-21. [s. p.]

¹²⁰SCHWARTZ, Harry. Russians intrude on Czech dream of democracy. *The New York Times*, 1968-8-21. [s. p.]

Graf č. 1: Typy zpravodajství k 21. 8. 1968 NYT

22. srpna

Graf č. 2: Typy zpravodajství k 22. 8. 1968 NYT

Následující den, 22. srpna, výrazně převládaly reportáže s politickou tematikou, z velké části exkluzivní pro New York Times. Je to pochopitelné, uplynulo už dostatek času na to, aby se představitelé světové diplomacie k invazi vyjádřili a aby se celá záležitost po podání protestu začala projednávat v Radě bezpečnosti OSN. New York Times také otiskly Johnsonovo prohlášení o invazi pro tisk. Odborné veřejnosti je dobře známo, proto se jím zde nebudu zabývat.

Druhou nejpočetnější kategorií článků jsou reportáže o dění v Československu a o spontánních protestních činech proti okupaci v zahraničí. Obě skupiny přinášejí stejné informace jako ostatní deníky, jen poněkud podrobnější. Naopak komentáře se objevují pouze sporadicky.

Ze zpráv o politické situaci způsobila největší rozruch reakce senátora Eugena McCarthyho, prezidentského kandidáta, jíž ostatní deníky nevěnovaly tak velkou pozornost. McCarthy prohlásil, že okupaci Československa nepovažuje za významnou krizi světové politiky a že prezident Johnson reagoval nepřiměřeně.¹²¹

V následujících dnech se na něj snesla vlna rozhořčené kritiky. Zdá se, že právě tato nešťastná reakce ho stála šanci na zvolení prezidentem Spojených států amerických. Domnívám se, že právě ona byla tím hlavním impulsem pro voliče, kteří se pod dojmem nového nebezpečí ze strany Sovětského svazu rozhodli raději hlasovat pro neústupnější a méně smířlivé kandidáty.

Komentáře většinou emotivními slovy odsuzovaly sovětskou agresi a vysvětlovaly čtenářům – po svém – snažení československých reformistů. Autoři jim opět připisovali veliké cíle, reformisté podle nich chtěli v Československu nastolit svobodu a demokracii.¹²² Domnívám se, že tato poněkud naivní představa byla podpořena nedostatkem informací o jednotlivých představitelích reformního křídla KSČ. Dále zde také mohl hrát roli jistý idealismus komentátorů a patetičnost okamžiku, která si žádala jasné rozdělení na ty „dobré“ a „zlé.“

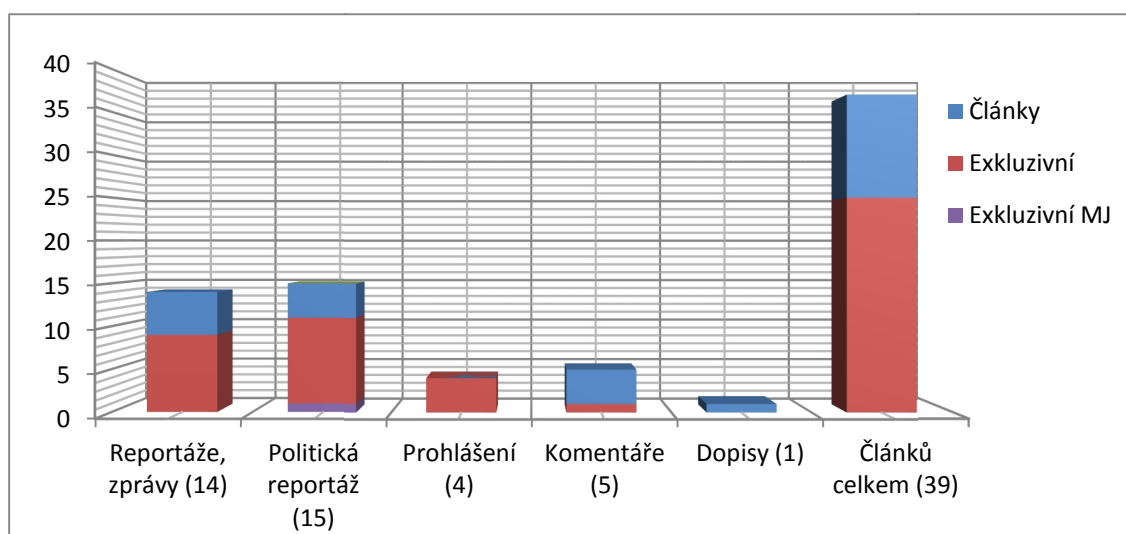
Zajímavá je i úvaha Harryho Schwartze „*Kremlin Hawks Won Debate*“¹²³ o názorovém rozdělení sovětského politbyra ohledně invaze do ČSSR. V úvodu sice upozorňoval, že jde o pouhé předpoklady, ovšem poté už operoval s existencí hypotetických skupin „*jestřábů*“ a „*holubic*“ jako s faktem. Za „*jestřáby*“ považoval například Michaila Suslova, Pjotra Šelesta nebo Alexandra Šelepina. Za „*holubice*“, zastávce umírněnější politické linie, pokládal naopak Kosygina a Podgorného, zatímco Brežněv údajně stál uprostřed mezi oběma tábory. V obou skupinách podle něj panovala nejistota o nejvhodnějším řešení situace, což se podle Schwartze projevilo, když se Sověti vzdali podpory Antonína Novotného v prosinci 1967. Co způsobilo vítězství „*jestřábů*“ a vedlo k rozhodnutí o invazi, se Schwarz neodvažoval odhadnout a ze svých domněnek nevyvodil žádné závěry.

¹²¹ McCarthy Is Critical Of Johnson's Reaction. *The New York Times*, 1968-8-22. [s. p.]

¹²² např. EDER, Richard. Tanks Grind Down a fragile dream of Freedom. *The New York Times*, 1968-8-22. [s. p.]

¹²³ SCHWARTZ, Harry. Kremlin Hawk's Won Debate. *The New York Times*, 1968-8-22. [s. p.]

23. srpen

Graf č. 3: Typy zpravodajství k 23. 8. 1968 NYT

I v tento den převažovaly zprávy s tématem politické situace, přestože ne již tak výrazně. Počet otištěných prohlášení vzrostl na čtyři. Nejvýznamnější z nich byl projev Ludvíka Svobody k národu před odletem na jednání do Moskvy.

Politické reportáže se soustřeďovaly na stále probíhající jednání v Radě bezpečnosti, zejména na očekávané sovětské veto připravované rezoluce. V kategorii nepolitických reportáží a zpráv jsou patrně nejzajímavější články přinášející informace o „nové trojce v Praze“ Aloisi Indrovi, Vasilu Biřakovi a Drahomíru Kolderovi. Jednalo se o osobní a politické profily jmenovaných.¹²⁴ V případě Vasila Biřaka autoři psali o nevraživosti mezi ním a Dubčekem, protože Dubček byl podle nich vždy o stupínek výše v hierarchii strany než Biřak – až do momentu, kdy byl Biřak dosazen do čela prosovětského ÚV KSČ; Koldera pak považovali za největšího oportunistu.

Z komentářů je patrně nejzajímavější „*Tanks and Ideas – Moscow's Fatal Weakness*“ Jamese Restona.¹²⁵ Jak už vyplývá z názvu, Reston pokládal invazi za projev sovětské slabosti a strachu ze změn. Předpokládal také, že konečné rozhodnutí o provedení invaze padlo zřejmě na poslední chvíli, protože scénář s dělnicko-rolnickou vládou nebyl dostatečně připraven. Úvahu ukončil tvrzením, že i když se existence sfér vlivu oficiálně popírá, budou je Spojené státy respektovat a Československo se nakonec

¹²⁴ Anonymní články New Troika in Prague Drahomir Kolder, Alois Indra, Vasil Bilak. *The New York Times*, 1968-8-23. [s. p.]

¹²⁵ RESTON, James. Tanks and Ideas - Moscow's Fatal Weakness. *The New York Times*, 1968-8-23. [s. p.]

znovu stane poslušným sovětským satelitem. Přesto, tvrdil Reston, není světové odsouzení invaze bezvýznamné. Poukázalo na slabost sovětského impéria a na jeho strach ze svobody. Z dlouhodobého hlediska by dokonce mohlo pomoci podnítit v samotném SSSR hnutí podobné tomu, které nyní bylo vojensky potlačeno.

24. srpna

V tento den opět mírně převládaly zprávy o vývoji politické situace. Poměrně malou pozornost věnovali jejich pisatelé jednáním v Moskvě - zaměřily se na ně pouhé dvě reportáže. Podobně malý zájem o průběh jednání projeví autoři komentářů, jimž věnuji samostatnou sekci níže.

Nejobsáhlejší článek o dění v Moskvě „*Svoboda in Moscow for Talks*“ napsal dopisovatel Henry Kamm.¹²⁶ Všiml si Svobodova přijetí s plnými poctami, jeho příletu sovětským letadlem a krotkého jásání davů, které jen zdůrazňovalo trapnou situaci, v níž se sovětské vedení ocitlo. Naopak vůbec nekomentoval podivné složení delegace, která ho doprovázela. Svobodův mediální obraz v této reportáži nevyznívá tak pozitivně jako v reportážích Milwaukee Journal, je ovšem stále kladný. Ani Kamm si nedokázal odpustit zmínku o tom, že starý bělovlasý unavený generál bojoval za války po boku Sovětů proti Hitlerovi. Označuje ho dokonce za loajálního přívržence probíhajících reforem. Po detailním popisu přivítání v Moskvě se ovšem Kamm vrací k situaci v Praze a jako jeden z mála dokonce zmiňuje konání Vysočanského sjezdu, dva dny poté co se uskutečnil.

Všechny zkoumané deníky vůbec projevily pouze malý zájem o Vysočanský sjezd, který většinou zaujal novináře jen formou konání.¹²⁷ O jeho program už jim příliš nešlo. Pokud už psali o něčem více než formě jeho konání, pak sice oznámili závěry sjezdu nebo si dovolili stručnou charakteristiku některých nově zvolených členů předsednictva, ale nic víc.

Nenacházíme žádné zamyšlení o významu sjezdu či jeho výsledků, žádnou úvahu o tom co by mohl znamenat pro civilní odpor nebo pro československou politickou scénu, o jeho dopadu na situaci v ČSSR. Důvodem byla pravděpodobně stále ještě

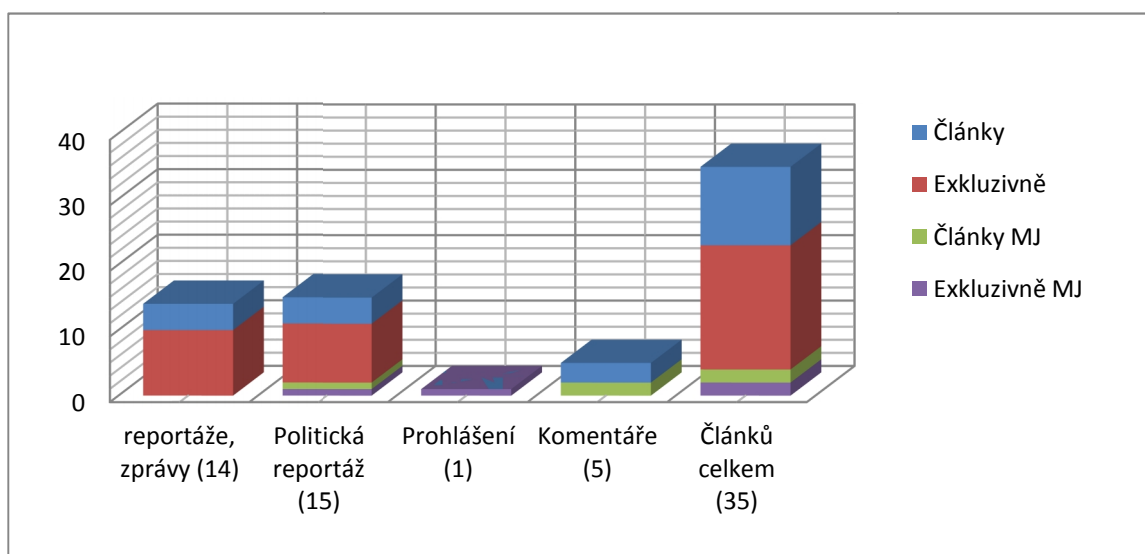
¹²⁶ KAMM, Henry. Svoboda in Moscow for talks. *The New York Times*, 1968-8-24. S. 1 a 14.

¹²⁷ Viz např. s. 65 této práce

probíhající okupace, která nechávala novináře na pochybách, zda výsledky sjezdu budou někdy uvedeny do praxe.

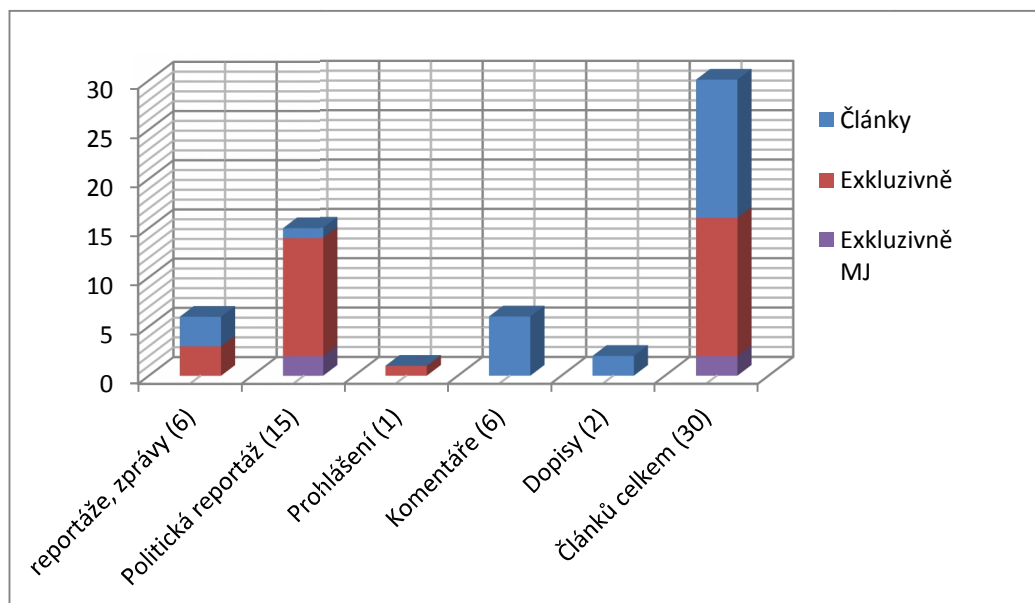
Reportáže a zprávy o nepolitických událostech zachovávaly trend nastavený předchozími dny. Většinou tedy informovaly o dění v pražských ulicích nebo o protestech proti okupaci ČSSR, konajících se na různých místech planety. Nacházíme ale i výjimky – jednoho reportéra například natolik zaujala skutečnost, že Češi mohou nadávat okupantům jejich rodným jazykem, že jí věnoval celou reportáž.

V komentářích se jejich autoři vyjadřovali k možnostem, které má Rada bezpečnosti poté, co SSSR uplatnilo své právo veta, a ke Svobodovu přijetí v Moskvě. Došli při tom k jednoznačným závěrům: možnosti Rady bezpečnosti jsou značně omezené a nezbývá než doufat, že alespoň mnohem mírnější rezoluce navržená Kanadou nebude vetována. Svobodovo přijetí v Moskvě s plnými poctami bylo podle nich právě tak drtivým morálním vítězstvím Československa jako porážkou Sovětského svazu.

Graf č. 4: Typy zpravodajství k 24. 8. 1968 NYT

25. srpen

Graf č. 5: Typy zpravodajství k 25. 8. 1968 NYT

Posledním dnem velmi intenzivního zájmu redakce New York Times o Československo byl 25. srpen. Vyšlo celkem třicet článků, výrazně převládaly reportáže o vývoji politické situace – tvořily přesně polovinu všech publikovaných článků. Poklesl naopak počet zpráv nepolitických a oproti předchozímu dni vzrostl počet komentářů. Objevuje se také nová kategorie dopisů čtenářů redakci.

Mezi politickými reportážemi se tento den poprvé objevila zpráva, že nejužší sovětské vedení bylo ve svých názorech na plánovanou invazi rozděleno. To sice nebylo nové tvrzení, ale zde se poprvé vyskytovalo nikoliv jako spekulace analytiků a pozorovatelů, ale jako reportáž, popis skutečnosti, která se odehrála. Autorem zprávy, která měla být určena exkluzivně pro New York Times, „*Czech envoy at U. N. scores Soviet, Soviet split over invasion described*“, ¹²⁸ byl David Binder, jenž se v ní odvolával na vysoce důvěryhodné zdroje z východní Evropy – samozřejmě nejmenované. Od svých zdrojů získal následující informace: rozhodnutí o invazi prosadila skupina přísně konzervativních politiků a generálů proti skupině umírněných, mezi něž počítal Kosigyna, Brežněv a Kádára. Krátce zmínil schůzku Kádára s Dubčekem jako snahu o kompromis, i zprávu s naléháním, aby Dubček vyhověl sovětským požadavkům, již měl Brežněv Dubčekovi poslat krátce před invazí.

¹²⁸BINDER, David. Czech envoy at U. N. scores Soviet, Soviet split over invasion described. *The New York Times*, 1968-8-25. [s. p.] Srovnej téměř stejný článek téhož autora vydaný o den později v *The London Times*. BINDER, David. Brezhnev and Kosygin fought invasion plan. *The Times*, 1968-8-26. S. 6.

26. srpna

Tento den byl počet článků týkajících se okupace Československa jeden z nejnižších za celé sledované období: vyšly pouze čtyři, jeden komentář a tři reportáže sledující politické dění. Celá situace působila jako ticho před bouří a dopisovatelé New York Times vyčkávali na další vývoj událostí.

Henry Kamm přinesl podrobný popis dalšího průběhu Moskevských jednání. Oznamoval příjezd vůdců zbylých čtyř států okupujících Československo s poznámkou, že není jasné, zapojili-li se již do jednání, protože domácí tisk o jejich přítomnosti někdy ani neví. Právě tak není jasné, pokračuje Kamm, jestli se mohli k jednání připojit i zajatí českoslovenští politici. Skončil konstatováním, že rozhovory patrně uvázly na mrtvém bodě a budou ještě pokračovat.

27. srpna

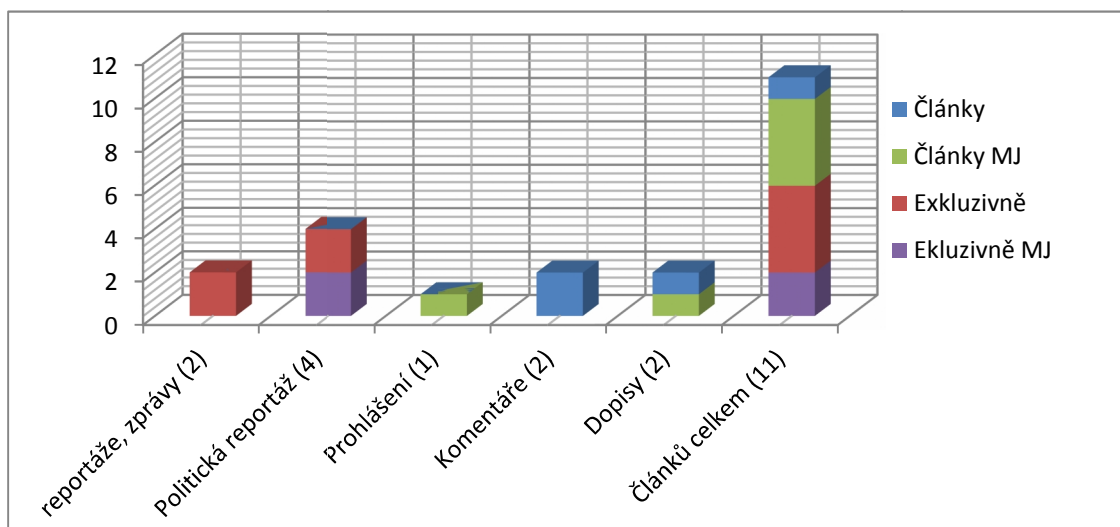
Oproti předchozímu dni znovu vzrostl zájem o Československo. Novináři totiž získali první neoficiální zprávy o výsledku jednání v Kremlu. Proto také opět převažovaly politické reportáže. Jejich autoři zatím hodnotili výsledek z Moskvy jako bolestný, ale přece jen vyvážený kompromis – Dubčekovo vedení se navrátí do svých pozic a ČSSR zato znovu zavede cenzuru a povolí na svém území dočasný pobyt sovětských vojsk. Zdá se, že si komentátoři neuměli představit, že by se Sověti mohli pokusit zamezit vynucení skutečného kompromisu z jejich strany „normalizováním“ staronového proreformního vedení spolu s celou československou společností. Henry Kamm shrnul průběh jednání od začátku až do konce, s poznámkou, že podle jeho zdrojů většinou probíhala jako oddělená setkání různých skupin. Dále ve své reportáži popisoval možné fungování obnovené cenzury, a také tvrdil, že Sovětský svaz možná bude ochoten uznat platnost Vysočanského sjezdu, pokud bude moci nějakým způsobem ovlivnit již odhlasované složení stranických orgánů.

Krátká zpráva, jejíž autor nebyl uveden, informovala o československé žádosti, aby invaze vojsk Varšavského paktu na jeho území byla stažena z programu jednání Rady bezpečnosti.

Anonymní autor komentáře *“Compromise in Moscow?”*¹²⁹ byl daleko kritičtější než Henry Kamm. Prohlašoval, že výsledek jednání je sovětským diktátem, vynuceným stejně jako v Maďarsku v roce 1956, naprosto neodpovídajícím úspěšnému civilnímu odporu Čechoslováků.

Nepolitické dění a protesty novináře příliš nezaujaly — objevily se jen dvě krátké zprávy, v jedné z nich pouhých několik řádek o protestujících ruských občanech zatčených den před tím.

V kategorii prohlášení byl bez jakéhokoliv komentáře otištěn částečný text Moskevského protokolu. Dopisy redakci byly publikovány pouze dva – dopis Národního shromáždění prezidentu Svobodovi do Moskvy s prosbou, aby se vrátil zpět. Byl sice napsán 26. srpna, ale uveřejněn byl až následující den. Anglický text prohlášení poskytlo New York Times československé velvyslanectví. Druhý dopis byl napsán již dvaadvacátého srpna, ale na stránkách deníku se objevil také až tento den. Zdůrazňoval, že USA nemají vzhledem ke svému působení ve Vietnamu žádné morální právo kritizovat Sovětský svaz kvůli vpádu do ČSSR.¹³⁰

Graf č. 6: Typy zpravodajství k 27. 8. 1968 NYT

28. srpna

Dne 28. srpna znovu výrazně převažovaly informace o vývoji politické situace. Tvořily polovinu všech článků. Většina z nich vyhodnocovala postoje vybraných států k výsledkům dosaženým v Moskvě. Několik se jich věnovalo postojům představitelů

¹²⁹ Compromis in Moscow? *The New York Times*, 1968-8-27. [s. p.]

¹³⁰ MENDEL, Arthur, P. Soviet national interest. *The New York Times*, 1968-8-27. [s. p.] Celý dopis viz příloha A.

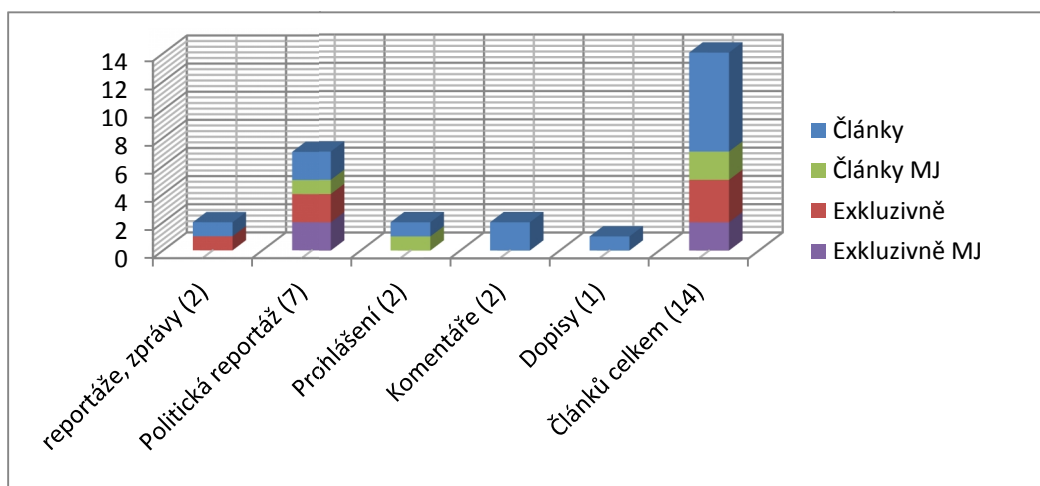
východoevropských komunistických stran – ti se většinou obávali, že i přes dohodu v Moskvě zůstává okupace ČSSR závažnou chybou. Další sledovaly odlet československé delegace z Moskvy, nebo reakce Čechoslováků na oznámení ujednaných podmínek.

Nepolitické reportáže byly pouze dvě – jedna popisovala časový průběh Dubčekova zatčení, druhá krátce informovala o projevech sympatií k ČSSR ve Východním Německu.

V kategorii prohlášení nacházíme rezoluci Národního shromáždění ČSSR a úplný anglický text rozhlasového vystoupení Ludvíka Svobody a Alexandra Dubčeka, a to bez jakéhokoliv průvodního slova.

Komentáře jsou poměrně emotivní, zejména „*Throttling on a dream*“. Jeho anonymní autor nazval Moskevský protokol vražením dýky do zad. Vyjádřil ovšem pevnou víru v to, že Čechoslováci – o nichž píše s nejvyšším uznáním – svůj sen o svobodě a demokratickém socialismu neopustí, přestože je dohoda z Moskvy v kontrastu s celonárodním odporem posledních dní krutým zklamáním.

Výčet zajímavých článků bych uzavřela zmínkou o dopisu, který New York Times otiskly výjimečně i s komentářem. Šlo o dopis Natalie Gorbanevské, který popisoval průběh demonstrace skupiny jejích přátel proti okupaci ČSSR na Rudém náměstí.¹³¹ Vysvětlení redakce New York Times k dopisu pouze dodalo okolnosti zatčení protestujících a stručně je představilo.

Graf č. 7: Typy zpravodajství k 28. 8. 1968 NYT

¹³¹Soviet Poet, in Letter Abroad, Deplores Invasion. *The New York Times*, 1968-8-28. [s. p.] Text celého dopisu a článku viz příloha B. Stejný dopis odeslala do Rudého práva, London Times, Le Mode of Paris, Washington Post a stranických novin komunistických stran v Itálii a Francii.

29. - 31. srpna

Čtvrtek 29. srpna přinesl pouze tři články o Československu - jednu reportáž o vývoji politické situace, jeden komentář a jeden dopis. Ten byl napsán již 23. srpna a obsahoval návrh na použití ekonomických sankcí vůči SSSR, podobně jako nedávno vůči Jihoafrické republice. Proč byl otištěn téměř po týdnu není jasné.

Reportáž Tada Sulcze „*Czechs to renew curbs on press and nonred clubs*“¹³² se soustředila na podrobnosti znovuzavedení cenzury a další plány, které národu sdělil ve svém rozhlasovém vystoupení Josef Smrkovský. Sulcz si všímal pomalu se objevující sebecenzury, nucené dovolené Zdeňka Hejzlara a Jiřího Pelikána, i dopadu, jež podle něj budou nové podmínky mít na činnost a existenci KAN a K231. Vysočanský sjezd Sulcz připomněl pouze konstatováním, že SSSR odmítá uznat jeho platnost. Na závěr své reportáže citoval bez dalšího komentáře tu část Smrkovského projevu, v níž vysvětloval, proč on a jeho kolegové podepsali dohodu se SSSR.

V posledním článku, komentáři nazvaném „*After Prague's surrender*“,¹³³ se jeho autor zamýšlel nad rezignací, která nyní zavládla v Praze a de facto celém Československu. Končil konstatováním, že žádná reforma socialismu nemá šanci na úspěch, pokud se neuchytí v samotném SSSR, protože do té doby bude Moskva prostě posílat tanky do všech zemí, které by chtěly jít jen trochu odlišnou cestou.

Dne 30. srpna se počet článků věnovaných Československu zvýšil na čtyři. Šlo o dvě reportáže, jednu zprávu o politickém dění a jeden dopis. Reportáže se zabývaly spíše okrajovými záležitostmi, vysvětlovaly původ Dubčekova zranění nebo popisovaly zklamání jedné pražské rodiny z okupace a z výsledku Moskevských jednání. Politická reportáž oznamovala details plánovaných dalších jednání o stažení vojsk Varšavského paktu z ČSSR. Dopis byl opožděnou publikací rozhodnutí jistého Poláka žijícího v New Yorku vzdát se na protest proti polské účasti na okupaci polského občanství.

Dne 31. srpna vyšly o Československu čtyři články. Jednalo se o opožděně otištěný dopis, srovnávající sovětské vůdce se zesnulým Josephem McCarthym,¹³⁴ reportáž o náladě v pražských ulicích, oznámení o přehodnocování kulturních kontaktů SSSR

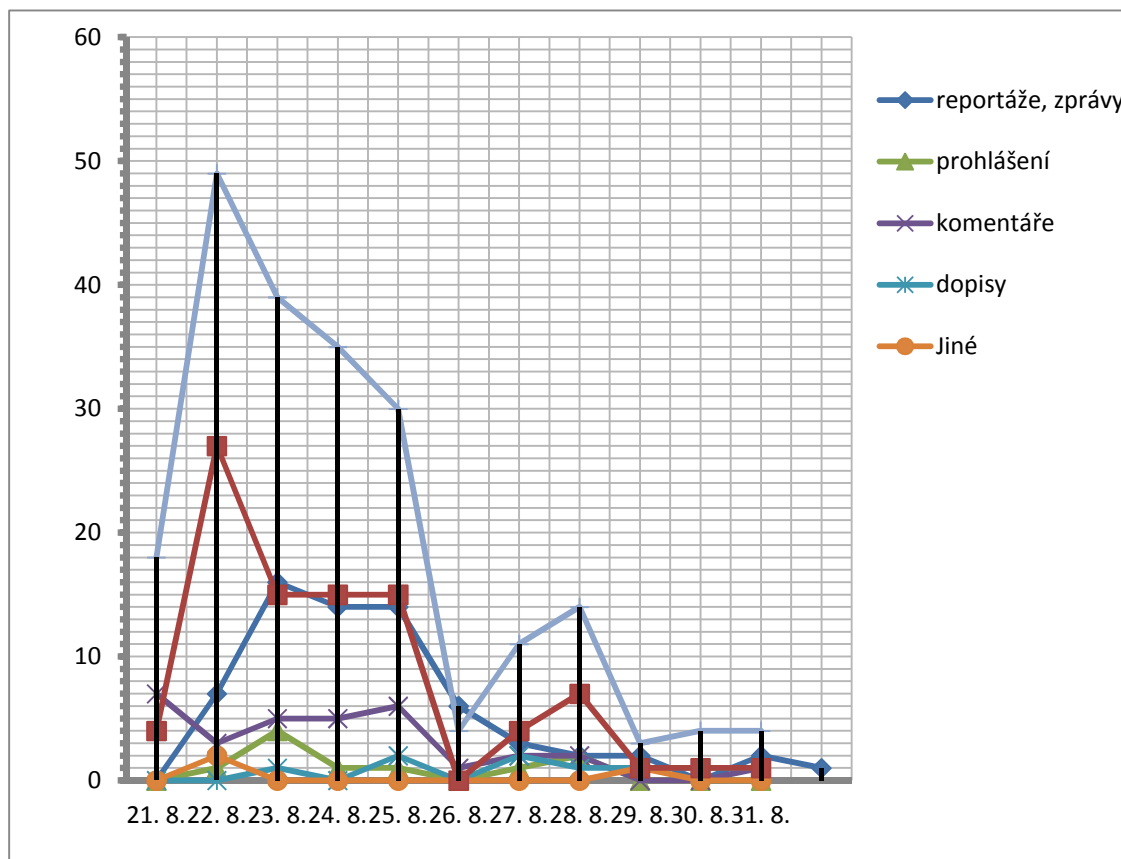
¹³²SULCZ, Tad. *Czechs to renew curbs on press and nonred clubs*. *The New York Times*, 1968-8-29. S. 1 a 2.

¹³³*After Prague's surrender*. *The New York Times*, 1968-8-29. [s. p.]

¹³⁴MELNICOFF, Edward, N. *Soviet leaders*. *The New York Times*, 1968-8-31. [s. p.]

a USA a komentář „Communist Munich.“¹³⁵ Nebude jistě překvapením, že srovnával Moskevský protokol s Mnichovskou dohodou a vyjádřil naději, že alespoň nyní mezinárodní organizace na Československo hned nezapomenou.

Obecně lze konstatovat, že ve dnech 30. a 31. srpna většina článků o Československu informovala spíše o okrajových záležitostech. Z textů je znát jistá míra zklamání z vývoje situace. Domnívám se, že výběr okrajových témat by mohl poukazovat na určitou únavu tématem.

Graf č. 8: Časový průběh zpravodajství NYT 21. -31. 8. 1968

Celkový obraz okupace a Moskevských jednání ve zpravodajství New York Times

Z předcházejícího grafu je vidět, že zájem deníku The New York Times o dění v Československu dosahuje několika vrcholů. Jeho nejvyšší intenzitu nacházíme takřka bezprostředně po invazi, 22. srpna. Od toho dne až do 25. srpna zájem o ČSSR pravidelným tempem klesal, i když byl v celkovém součtu stále vysoký. Nejméně článků vyšlo následující den, 26. srpna; důvod tohoto poklesu se nepodařilo zjistit.

¹³⁵Communist Munich. *The New York Times*, 1968-8-31. [s. p.]

Během dalších tří dnů zájem redakce NYT o ČSSR opět mírně vzrostl, ale už jej nelze srovnávat s obdobím těsně po začátku invaze.

Kategorie zpráv o politické situaci ve svých vzestupech a poklesech velmi přesně kopíruje vývoj celkového zpravodajství, liší se pouze konkrétními čísly, která vidíme v grafu.

Výrazně odlišné jsou naproti tomu kategorie nepolitických reportáží a komentářů. Zde nacházíme nejvíce článků ve dnech 23. – 25. srpna, po té jejich počet setrvale klesá. Počet komentářů žádné velké změny nevykazuje. Jejich počet nikdy nepřekročil řád jednotek.

Reakce na sebeupálení a pohřeb Jana Palacha

Na základě výsledků, které budou v této kapitole prezentovány, můžeme hned v úvodu poznamenat, že čin Jana Palacha nevzbudil ani zdaleka tak silný zájem New York Times jako okupace ČSSR. Vezmeme-li v úvahu odlišnosti obou událostí, jsou důvody zjevné. Smrt Jana Palacha sice okamžitě zasáhla celý československý národ, pro zahraniční tisk se ale jednalo o protest jednoho neznámého člověka. Jeho zajímavost proto byla pro americké a britské žurnalisty daleko nižší. Přesto se New York Times Janu Palachovi a emocím, jež jeho protest vzbudil, věnovaly – nepříliš intenzivně, ale vytrvale. Články, které se jeho činem zabývají, jsou většinou reportáže, výjimečně komentáře.

17. -25. 1. 1969

Dne 17. ledna nacházíme první zmínku o Palachově činu. Reportáž stručně popisovala, jakým způsobem Palach svůj protest provedl. Poté následoval stručný komentář k zasedání ÚV KSČ, jež se ten den shodou okolností konalo. Autor pokračoval prohlášením, že se patrně jedná o Jana Palacha, který měl zanechat na místě činu dopis se svými požadavky¹³⁶ a oznámením, že pokud se nic nezmění, další lidé budou následovat jeho příkladu.

Další den byly Janu Palachovi věnovány dva články. Autor komentáře „*Human torch in Prague*“¹³⁷ považoval Palachův čin za skutek vlastence zoufalého z ústupků tzv. „salámové politiky.“ Charakterizoval Čechy jako národ, který se v nepříznivé situaci

¹³⁶Viz s. 39 této práce.

¹³⁷Human Torch In Prague. *The New York Times*, 1969-1-18. [s. p.]

obvykle nestaví na odpor, dodal ale, že není jisté, jestli tato národní vlastnost přežije otřes způsobený Palachovou smrtí. Závěr přesto tvořilo skeptické konstatování, že šance, že by Palachova oběť a oběti jeho případných následovníků nějak pohnuly sovětskými představiteli, je mizivá.

Druhý článek, reportáž „*Prague shaken by youth's immolation*“¹³⁸ popisuje bouřlivé reakce lidí na Palachův pokus o sebeupálení, hovoří přímo o záplavách telefonátů a květin, o lidech snažících se dostat do nemocnice, kde byl hospitalizován – a také o obavách vlády z demonstrací a až úpěnlivých žádostech o zachování klidu. Nechybí ani zmínka o emotivním vystoupení Jaroslava Seiferta, který se snažil odradit mladé lidi od dalších takových protestů. Dále bylo v textu uvedeno plné znění Palachova dopisu na rozloučenou. Jeho požadavky autor nevysvětloval. Končil citací některých částí prohlášení studentů Filozofické fakulty Univerzity Karlovy.

V neděli 19. ledna přinesla reportáž „*Czech Who Set Himself on Fire In Protest Act Has 'No Regrets'*“¹³⁹ už ucelenější, i když stručné informace o Palachově činu i momentálním stavu. Citovala krátké části vyjádření jeho ošetřující lékařky, prakticky se ovšem omezila na konstatování, že jeho mysl je jasná a uvažuje logicky, přirovnává se k Husovi. Ničeho nelituje, ale žádá všechny, aby zanechali pokusů následovat jeho příkladu a raději bojovali svým životem.

20. ledna

Janu Palachovi je v tomto dni věnována jedna reportáž a jeden komentář. Autor článku „*Czech protester dies of his burns*“¹⁴⁰ jako příčinu Palachova sebeupálení viděl boj za svobodu a tvrdil, že od srpnové okupace lidmi v ČSSR nic tak hluboce neotřásl jako jeho smrt. Jan Palach se podle něj stal novým symbolem odvahy a vzdoru pro svou zemi. Všiml si i projevů všeobecného smutku, znovu nošených černých pásek, smutečního pochodu se svíčkami i oficiálních soustrastných telegramů.

Komentář „*Jan Palach's martyrdom*“¹⁴¹ ve svém závěru přinesl rozhodné tvrzení: „Palachova nejvyšší oběť už přinejmenším v ČSSR velmi výrazně zpomalila, ne-li úplně

¹³⁸SHUSTER, Alvin. Prague Shaken by Youth's Immolation. *The New York Times*, 1969-1-18. [s. p.]

¹³⁹Týž, Czech Who Set Himself on Fire In Protest Act Has 'No Regrets'. *The New York Times*, 1969-1-19. [s. p.]

¹⁴⁰SHUSTER, Alvin. Czech protester dies of his burns. *The New York Times*, 1969-1-20. [s. p.]

¹⁴¹Jan Palach's martyrdom. *The New York Times*, 1969-1-20. [s. p.]

zastavila, postupující normalizaci.“ Jednalo se též o první článek, který označil Jana Palacha za mučedníka a hrdinu.

21. leden

Dvě reportáže publikované tento den se věnovaly dvěma dalším pokusům o sebeupálení. „*Czech sets himself afire in 2nd such protest action*“¹⁴² se ale na Josefa Hlavatého soustředila jen ve své první polovině. Začínala stručným oznámením zatím známých okolností jeho pokusu o sebeupálení a popisem Svobodova televizního vystoupení. Ve své druhé polovině pak detailně informovala o smutečním průvodu za Jana Palacha. Autor jej označil za největší demonstraci od srpnového vpádu vojsk, vyjadřující nejen soustrast s Palachem, ale i protest proti okupaci. Z toho důvodu si také všiml prvorepublikové prezidentské standarty bez rudé hvězdy, kterou studenti nesli v průvodu.

Druhá reportáž „*Hungarian (set) himself afire*“¹⁴³ krátce oznamovala, že se před maďarským Národním muzeem pokusil o sebevraždu upálením mladý student a motiv jeho činu není zatím znám.

22. ledna

Jediný článek věnovaný situaci v ČSSR oznamoval Černíkovu reakci na Palachovy požadavky. Černík poukázal na nemožnost jejich brzkého splnění a tím je, podle autora, v podstatě zamítl.

23. ledna

Na stránkách New York Times se objevily informace o počátku protestních hladovek a o stavu dalších dvou československých mladíků, kteří se pokusili o sebevraždu upálením. Zároveň byly ovšem vysloveny pochybnosti o jejich motivech, charakteru a duševním zdraví.

¹⁴²SHUSTER, Alvin. Czech sets himself afire in 2nd such protest action. *The New York Times*, 1969-1-21. S. 1 a 3.

¹⁴³Hungarian (set) himself afire. *The New York Times*, 1969-1-21. [s. p.]

24. a 25. ledna.

V sobotu 24. ledna nacházíme tři články. První popisoval demonstraci několika stovek italských studentů v Římě, která završila sérii celonárodních demonstrací a stávek, jež byly výrazem protestů proti sociálním a ekonomickým podmínkám v Itálii i okupaci ČSSR a také projevem sympatie s Palachovými požadavky a jeho činem.

Druhý článek stručně informoval o pokusu o sebevraždu upálením v Jugoslávii a poslední komentuje obavy členů československé vlády z protestů. Ve stejném duchu se nesl jediný článek o Palachovi z 25. ledna. Chování Pražanů věnoval jen minimální pozornost, i když se zmínil o pěti minutách ticha na Palachovu počest, i o věnci, který poslal Smrkovský. Dále oznámil, že se členové vlády obávali nepokojů a vysvětloval jejich důvody. Končil krátkým shrnutím setkání prosovětsky orientovaných komunistů v Libni.

26. ledna

Na Jana Palacha se tento den zaměřilo šest článků. Nejvíce prostoru dostala reakce arcibiskupa Berana na vlnu sebevražd. Uvedl, že mladé lidi chápe a obdivuje jejich hrdinství, ale jejich způsob protestu nemůže schválit.¹⁴⁴ Dále nacházíme detailní reportáž z pohřbu,¹⁴⁵ dva komentáře shrnující dosavadní situaci a atmosféru v Praze, a stručné oznámení o vyhoštění zahraničních reportérů před Palachovým pohřbem.

27. – 30. ledna

Vyšly reportáže popisující zákrok proti studentům, kteří se snažili ozdobit sochu sv. Václava věnci na Palachovu památku (27. 1.), další shromáždění na Václavském náměstí a zatýkání shromážděných – objevují se také spekulace o tom, že Palach a některé následující oběti byly k sebevraždě donuceny, jak tvrdí hlavně prosovětsky orientované „živly“¹⁴⁶ (28. 1.). Sérii reportáží uzavírá krátké oznámení, že čínský tisk informoval o upálení Jana Palacha – více než dva týdny po činu.

Podobně jako ve všech ostatních zkoumaných denících, ani v New York Times nikdo nevěnoval více než několik slov Palachovým motivům nebo možné existenci

¹⁴⁴ Archbishop deplores suicide. *The New York Times*, 1969-1-21, [s. p.]

¹⁴⁵ RANDAL, Jonathan. Czech youth gets a hero's funeral. *The New York Times*, 1969-1-26. S. 1 a 3.

¹⁴⁶ Termín autora článku. RANDAL, Jonathan. Scuffling Erupts Again in Prague and Regime Warns People of 'Provocations'. *The New York Times*, 1969-1-28. [s. p.]

skupiny jeho následovníků, dokonce ani, když následovaly další pokusy o sebeupálení. Poslední skutečnost si vysvětlují spoléháním novinářů na československé zdroje, v nichž už v tuto dobu zaznívaly pochybnosti o mentálním zdraví těch, kteří se o sebevraždu pokusili. Pokud jde o malou pozornost vůči Palachovým motivům, vysvětlují si ji tím, že rychle převzaté tvrzení, že se Jan Palach upálil jednoduše na protest proti sovětské okupaci ČSSR, bylo pohodlnějším, přímočařejším zdůvodněním. Nevyžadovalo zamyšlení nad tím, proč by se měl někdo chtít upálit „jen“ kvůli existenci cenzury a rozšiřování nelegálních tiskovin.

Palachovo sebeupálení bylo v konečném důsledku také protestem proti okupaci, nikdo si však nepoložil otázku, proč vyslovil Jan Palach tak malé požadavky. Místo toho všichni přikládali větší váhu samotnému protestnímu aktu, než jeho žádosti. Protest proti okupaci také lépe odpovídal obrazu hrdiny-mučedníka, který je čtenářsky velmi přitažlivý.

4.1.2 Milwaukee Journal

Stručná historie a charakteristika

Milwaukee Journal založil roku 1882 Luis W. Nieman jako nezávislý deník orientovaný na dění v místních komunitách. Postupem let si Milwaukee Journal získal vysokou prestiž mezi regionálními periodiky Spojených států, což dokládá i celkem pět Pulitzerových cen udělených za celou dobu jeho existence. Výjimečnou pozici na mediálním trhu si udržel až do roku 1995, kdy byl sloučen s listem Journal Sentinel. Šedesátá léta byla pro něj obdobím největší popularity a úspěchů, denní náklad dosahoval asi 400 000 výtisků. Encyklopedie Britannica uvádí, že se Milwaukee Journal vyznačoval v průběhu své existence konzistentní podporou liberálních a progresivních politiků.¹⁴⁷ Informace z jiných zdrojů se k těmto skutečnostem nepodařilo při výzkumu nalézt. V roce 1968 byl editorem deníku Richard H. Leonard.¹⁴⁸

Metodologický postup

Všechna vydání The Milwaukee Journal publikovaných v letech 1884–2007 jsou za poplatek k dispozici v digitální podobě na webové adrese

¹⁴⁷ Milwaukee Journal Sentinel. In: *Encyklopaedia Britannica* [Online]. [vid. 18. 1. 2012] Dostupné z <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/383166/Milwaukee-Journal-Sentinel>

¹⁴⁸ *Milwaukee Journal*, 1968-8-30. S. 14.

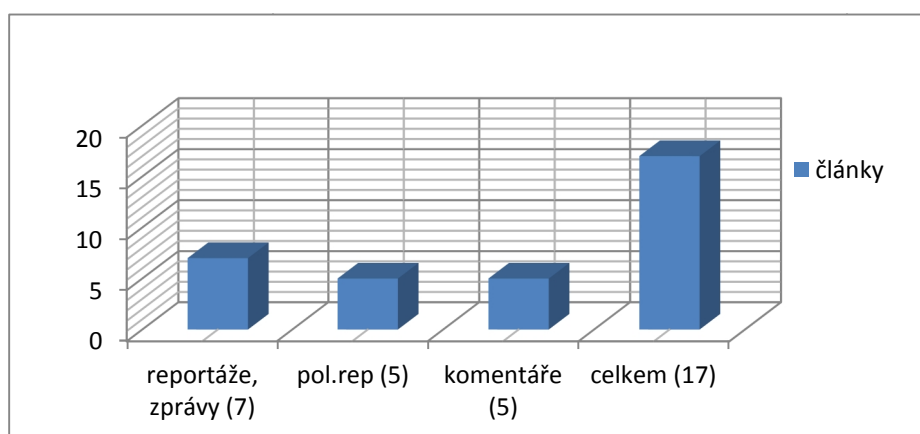
<http://www.jsonline.com/historicarchive/search/>. Uživatel zde není omezen pouze na výsledky fulltextového vyhledávání, pokud zadá jakýkoliv termín do vyhledávacího pole, může následně všechna čísla volně procházet.

Při přípravných pracích jsem zjistila, že zájem deníku o Československo v období okupace a probíhajících Moskevských jednáních trval přibližně sedm dní, od 21. respektive 22. srpna do 28. srpna, v dalších dnech až do konce srpna rychle klesal, poté již byly výsledky pouze ojedinělé a nevztahovaly se k tématu výzkumu.

Nalezené články jsem rozdělila do stejných kategorií jako u zbylých deníků, abych umožnila jejich snadné porovnání. V případě možnosti nejednoznačného zařazení článku jsem přihlížela k jeho převažujícím rysům a titulku.

Zprávy o okupaci a jednání v Moskvě

21. -22. srpna

Graf č. 9: Typy zpravodajství k 21. 8. 1968 MJ

Reportáže o průběhu invaze a reakcích obyvatel, jež v tyto dny přinesl Milwaukee Journal, se ničím příliš neodlišovaly od zpráv ostatních deníků. Zdůrazňovaly náhlou invazi, šok a pocit zrady, které Čechoslováci pociťovali, i počínající odpor.

Jediná kategorie, jež přinášela jiné zprávy, než v dalších zkoumaných periodikách, byla skupina reportáží o mezinárodní politické situaci v souvislosti s invazí. Hlavní zpráva dne, „*Russ Occupy Czechoslovakia, Met Only Slight Resistance*“¹⁴⁹ se nejdříve věnoval nikoliv invazi samotné, ale reakci prezidenta Johnsona na ni. Citoval části prezidentova prohlášení a názory některých úředníků Bílého domu. Autoři článku otevřeně přiznali, že není nic, co by Spojené státy mohly pro Československo v tomto

¹⁴⁹Russ Occupy Czechoslovakia, Met Only Slight resistance. *Milwaukee Journal*, 1968-8-21. S. 1.

okamžiku udělat, což je mezi emocemi a patosem nabitými články reagujícími na invazi dosti ojedinělé. Až v pokračování na zadní straně je i velmi podrobný popis dění v ČSSR, zejména v Praze. Nechybí zmínka o předchozích vojenských manévrech u československých hranic, ani spekulace o době, kdy padlo rozhodnutí o invazi. Již zde, v článku napsaném několik hodin po zahájení invaze, se v souvislosti se sovětským zdůvodněním invaze objevuje srovnání s rokem 1956 v Maďarsku. Další reportáže o politické situaci přinášejí informace o odmítavých reakcích Jugoslávie, Rumunska, Francie, Británie a Vatikánu, i vyjádření generálního tajemníka OSN. Vzhledem k lokálnímu rázu deníku bylo otištěno také kritické stanovisko Socialistické strany Wisconsinu.¹⁵⁰

Zvláštností v ostatních denících nenalezenou bylo otištění dementi údajné rezignace premiéra Kosygina a ministra obrany maršála Grečka, na protest proti invazi vojsk Varšavského paktu do Československa. Původní zprávu, které se dementi týkalo, ani další podrobnosti se nepodařilo nalézt.

Reportáže o událostech v Československu byly pouze dvě, jedna vykreslovala atmosféru v Praze, druhá informovala o bývalé dětské hvězdě Shirley Temple, kterou invaze zastihla při pobytu v ČSSR.

Komentáře se převážně zabývají dopadem invaze na americkou politickou scénu, zejména na prezidentskou kampaň. Většinou soudily, že invaze výrazně pomůže šancím těch politiků, kteří se vůči případnému sblížení se Sovětským svazem staví opatrně, až podezřívavě, tedy „jestřábům“, a z nich zejména Richardu Nixonovi.¹⁵¹

22. srpna

Čtvrtek 22. srpna přinesl podobné reportáže jako předchozí den. Milwaukee Journal sledoval zejména dění v Praze a postupně se organizující civilní odpor. To bylo hlavní, takřka jediné téma článků, jež se nezabývaly nastalou politickou situací. Jedinou výjimkou byl článek, přinášející stručné rozhovory a reakce slovenské komunity v Milwaukee.¹⁵²

¹⁵⁰Socialists Here Assail Invasion. *Milwaukee Journal*, 1968-8-21. S. 10.

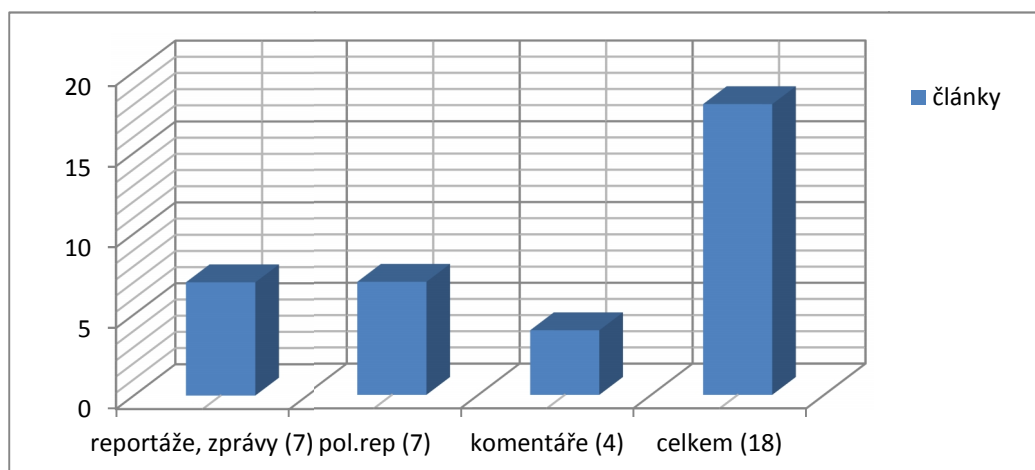
¹⁵¹RESTON, James. Russian Invasion Alters Politics at Home, Abroad. *Milwaukee Journal*, 1968-8-21. S. 2.

¹⁵²Czechs Here Vent Anguish Together. *Milwaukee Journal*, 1968-8-22. S. 2. Navzdory titulku se článek skutečně soustředil na Slováky žijící v Milwaukee.

Část politických reportáží opět informovala o jednání Rady bezpečnosti OSN a snaze delegátů schválit rezoluci odsuzující okupaci. Ostatní pouze vypočítávají diplomatické protesty evropských států.

Komentáře poukazovaly na problémy, do nichž se podle autorů invazí dostali liberálové v sovětském vedení i vláda Spojených států. Obě skupiny podle nich ukázaly slabost a vláda Spojených států se navíc i přes varovné signály nechala operací Varšavského paktu zaskočit.¹⁵³ Cennou a ojedinělou svou upřímností byla krátká zpráva „Experts Advise against US help.“¹⁵⁴ Dva experti na sovětské záležitosti, Michael Petrovich a John Armstrong, se shodli, že jakákoliv pomoc

Spojených států nejen, že není možná, ale byla by spíše posledním hřebíčkem do rakve Dubčekova vedení.

Graf č. 10: Typy zpravodajství k 22. 8. 1968 MJ

23. – 25. srpna

Většina článků se v tyto dny zabývala odletem prezidenta Svobody do Moskvy a sovětským vetem ve Společnosti národů, jež anulovalo připravované prohlášení odsuzující invazi. Sovětské veto nebylo žádným překvapením. Reportáž z průběhu zasedání byla dosti podrobná a citovala dlouhé části proslovů jednotlivých delegátů. Většina z nich, zejména řeč britského a amerického delegáta, přímo přetékala emotivními, vzletnými frázemi o statečném československém lidu, který vytrvá ve svém

¹⁵³Viz HOPKINS, Mark, W. Russ Liberals Appear to be in Trouble. *Milwaukee Journal*, 1968-8-22. S. 8. ve svém komentáři zmiňuje i další všeobecnější problémy sov. vedení, jako stárnutí jeho členů a počínající dissent v sovětské společnosti. Nepřipravenost americké vlády kritizuje komentář US intelligence caught napping by Russ invasion. *Milwaukee Journal*, 1968-8-22. S. 10. Viz příloha C.

¹⁵⁴Experts Advise against US help. Tamtéž.

odporu navzdory všem okolnostem, i sovětskému vetu.¹⁵⁵ Závěrem článek informoval o navazujícím návrhu další rezoluce, která měla pomoci zajistit životy a bezpečnost zajatých československých politiků.

Druhou hlavní zprávou se stal odlet prezidenta Svobody do Moskvy. Autoři reportáže si všimli zejména Svobodova velkolepého ceremoniálního přivítání v Moskvě, ale zaznamenali také zvláštní složení jeho delegace.¹⁵⁶

Nezmínili sice, že část prezidentova doprovodu už nepatří mezi členy ÚV KSČ – to ostatně neudělal žádný ze zkoumaných deníků – ale jmenovali tři její členy jako potenciální kolaboranty a možné iniciátory zvacího dopisu: Vasila Biřaka, Aloise Indru a Drahomíra Koldera. Začátek rozhovorů považovali za politickou porážku Moskvy, k níž by nedošlo, kdyby uspěla v ustanovení prosovětské vlády. Zaujal je také význam jména Svoboda v českém jazyce.

Překvapivou skutečností, již nacházíme ve všech zkoumaných denících, britských i amerických, je velice pozitivní mediální obraz prezidenta Ludvíka Svobody. Pokud o něm komentátoři a žurnalisté psali, všichni používali výrazy jako „starý, unavený muž“, „bělovlasý generál“, „válečný hrdina.“ Téměř nikde nechybí zmínky o tom, že Ludvík Svoboda bojoval se svými jednotkami po boku Rudé armády proti Hitlerovi a byl nositelem vyznamenání Hrdina Sovětského svazu. V dalších dnech probíhajících Moskevských jednání mu, zejména v souvislosti s rozšiřující se legendou o Svobodově vyhrožování sebevraždou, přičítali zásluhy za propuštění zajatých politiků a jejich připojení k jednáním.¹⁵⁷

Na základě všech výše uvedených, spíše emotivních dojmů než racionálních předpokladů dopisovatelé očekávali, že Ludvík Svoboda vynaloží veškeré úsilí na to, aby zabránil krveprolití a zároveň uhájil z reformního procesu tolik, kolik jen bude možné. Dnes víme, že byl správný pouze první předpoklad. Druhý se patrně zakládal na dobrém dojmu, jež prezident Svoboda v korespondentech vzbuzoval, a byl tedy založen spíše na emocích než na racionální úvaze. Zde je nutno dodat, že autoři neměli dostatek podložených informací o roli Ludvíka Svobody v průběhu Moskevských jednání. Nemohli proto svůj názor na něj zkorigovat – to je zřejmě hlavním důvodem,

¹⁵⁵Soviet Veto UN Bid to Condemn Invasion. *Milwaukee Journal*, 1968-8-23. S. 1 a 4.

¹⁵⁶Czech President Flies to Moscow. *Milwaukee Journal*, 1968-8-23. S. 1, pokračování článku s. 4.

¹⁵⁷BUIST, Vincent. Dubcek manacled by Russians. *The Times*, 1968-8- 29. S. 1.

proč byl mediální obraz prezidenta Svobody až nepřírozeně pozitivní a nevyvážený. Jediný střízlivější odhad generálova způsobu myšlení zazněl z úst dopisovatele londýnských *The Times*, Richarda Davyho, který předpokládal, že Svoboda bude ochoten obětovat výsledky reformního procesu, pokud tím zabrání krveprolití a usmíří Sovětský svaz.¹⁵⁸ Nic ale nenasvědčuje tomu, že by Davy měl podrobnější informace než ostatní a on sám svoji domněnku nijak nezdůvodnil, zdá se tedy, že šlo také o pouhý dohad.

Komentáře se zabývají několika problémy: Proč Sovětský svaz napadl Československo a nikoliv Jugoslávii nebo Rumunsko a zda věděla CIA o invazi předem – autoři komentářů si vzápětí sami odpověděli. Roztržka s Rumunskem či Jugoslávií už trvala léta a i když byla jistě pro SSSR velmi nepříjemná, ale v tuto dobu již nepředstavovala ohrožení jeho moci. Ztráta vlivu v Československu by na druhou otázku tím, že by bylo zvláštní, aby fungující tajná služba nevěděla o přípravách tak rozsáhlé operace. Pokud o nich ovšem věděla a informovala vládu, podotkl pisatel tohoto komentáře, pak je státní tajemník Donald Rusk se svým překvapeným výrazem nejlepším hercem století.¹⁵⁹

Reportáže se zaměřily na dění v Praze, přinesly rozhovory s jejími obyvateli a obdivovaly odvahu televizních reportérů, ale nesdělily nic nového.

Dvacátý čtvrtý srpen nenabídl ve srovnání s ostatními deníky žádné nové nebo zajímavé zprávy. Čtenář se pouze dozvěděl, že Moskevská jednání pokračují snahou o kompromis a Dubček možná zůstane u moci. Reportéři předpokládali, že rozhovory se pro sovětskou stranu vyvíjejí špatně. To, že se Dubček a ostatní zatčení zapojili do jednání, interpretovali jako velký sovětský ústupek.¹⁶⁰ Spekulovalo se o dosažených podmínkách, ovšem poněkud optimisticky – jedinou limitující podmínkou pro ČSSR mělo být znovuzavedení cenzury. Pouze stručnou zmínku na závěr článku věnovali autoři novému sovětskému obvinění – nelegálnosti Vysočanského sjezdu.

Nepolitické reportáže přinesl tento den pouze dvě. Rozhovor s americkým studentem, který se vrátil z Československa a oznámení o tom, že major Josef Bursík,

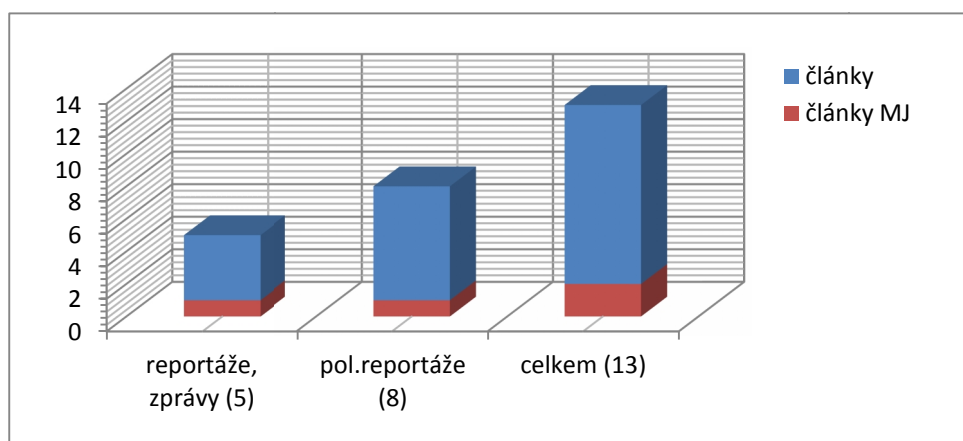
¹⁵⁸ DAVY, Richard. Svoboda trip keeps hope alive. *The Times*, 1968-8-24. S. 8.

¹⁵⁹ Did the CIA Know? *Milwaukee Journal*, 1968-8-23. S. 16.

¹⁶⁰ Jak dnes víme, nelze mluvit o skutečném ústupku. Sovětští představitelé po ztroskotání původních plánů Dubčeka potřebovali. Jen od něj mohli Češi a Slováci přijmout špatné zprávy o začátku normalizace pod sovětským dohledem. Každý jiný politik by byl smeten. Viz PAUER, Jan., *pozn. 60*, s. 254.

nositel vyznamenání Hrdina Sovětského svazu na protest proti okupaci ČSSR vrátil všechny vojenské řády.

Dne 25. srpna vyšlo šest článků o ČSSR, ve všech případech reportáže o vývoji politické situace. Nejzajímavější byla zpráva Tada Szulce o podmínkách, za nichž se konal Vysočanský sjezd.¹⁶¹ Další informovala o novém stanovisku komunistické strany Wisconsinu, jejíž postoj se změnil od bezprostředního odsouzení invaze k prozatímnímu „hlubokému zklamání nad použitím vojenské síly proti Československu“.¹⁶² Zbylé reportáže se věnovaly průběhu pokračujících moskevských jednání, v nichž bylo hlavní změnou Dubčekovo připojení se k rozhovorům, ale neobjevily se v nich žádné úvahy nebo hodnocení.

Graf č. 11: Typy zpravodajství k 26. 8. 1968 MJ

26. srpen

Ani zprávami a novinkami tak nabitý den jako dvacátý šestý srpen zřejmě nevyvolal v novinářích potřebu se k nastalé situaci vyjádřit v komentářích a analýzách nebo nad ní nějak šířeji uvažovat. Jediné momenty, které se úvahám blíží, se objevují při analýze protichůdných informací o průběhu Moskevských jednání.

Týkají se jich pouhé dvě zprávy „*The Talks might be over*“¹⁶³ a „*What goes on in the talks? Versions vary quite a bit.*“¹⁶⁴ Obě sdělovaly v zásadě totéž, neboť vždy šlo o takzvané *press dispatches*, porovnání informací vydaných různými tiskovými agenturami, charakteristický rys zpravodajství Milwaukee Journal. Rozporné údaje se týkaly pokračování rozhovorů i jejich výsledků. Objevila se tvrzení, že bylo dosaženo

¹⁶¹SZULC, Tad. Czechs Held Secret Meeting Under Soviet Noses. *Milwaukee Journal*, 1968-8-25. S. 2.

¹⁶²State communists defer verdict on Czech Issue. *Milwaukee Journal*, 1968-8-25. S. 10.

¹⁶³The Talks Might Be Over. *Milwaukee Journal*, 1968-8-26. S. 1.

¹⁶⁴What Goes On in The Talks? Version Vary Quite a Bit. Tamtéž.

kompromisu, ale většina pozorovatelů, jak shrnul druhý uvedený článek, spíše očekávala, že Československo bude muset přijmout tvrdé podmínky. Autoři dále konstatovali, že Rádio Svobodná Praha oznámilo pět bodů, k nimž jednání údajně dospěla (vojska VP zůstávají v ČSSR a veškeré projevy nepřátelství mají ustát, ČSSR zůstane členem VP, bude znovu zavedena cenzura, všichni zadržení v posledních dnech budou propuštěni.) Tyto podmínky označili za porážku reformistů.

Zbylé politické reportáže většinou informovaly o gestech diplomatického protestu, například norském bojkotu okupujících států a rušení kulturních akcí. Byly přetištěny i dva články z The New York Times – jeden stručně připomínal aféru generála Šejny, druhý komentoval antisionistický článek v polské Tribuně lidu, v němž byli za hlavní aktéry československé kontrarevoluce označeni sionističtí revizionisté.

Reportáže o dění v Československu si udržely trend z předchozích dní – popisovaly náladu v Praze a opět vzdaly hold pracovníkům médií. Jedna sledovala pátrání Scotland Yardu po údajně pohřešované dceři Vasilu Biľaka Nadě, která měla, možná ne zcela dobrovolně, odletět do Moskvy. Vyšetřování v ten den nebylo ještě ukončeno, proto článek vyzněl poněkud do ztracena.

27. -28. srpna

Opět se objevuje kategorie komentářů a dvacátého sedmého srpna i kategorie prohlášení pro tisk. Do ní spadá i otištění textu rozhlasového vystoupení Ludvíka Svobody po návratu domů a části závěrečného komuniké z Moskevských jednání. Překvapivě naopak chybí jakékoliv nepolitické reportáže a zprávy, dokonce ani nejsou zmíněny protesty proti výsledku jednání.

Komentáře se samozřejmě týkaly závěru jednání v Moskvě. Autor úvahy „*Heads May Roll in Kremlin*“ zacházel s krizí v sovětském vedení, o jejímž rozsahu a povaze vedou historici spory, jako s daností, což nacházíme i v dalších zkoumaných denících.¹⁶⁵ Tón celého článku byl však velmi opatrný, s mnoha obraty typu „*it is believed, it was noted, it was thought.*“ Nijak ale nezpochybňoval existenci „*jestřábů*“ a „*holubic*“ v sovětském vedení, ba naopak. William Frye, dopisovatel Milwaukee Journal v New Yorku, se odvolával na slova expertů na Sovětský svaz, když vypočítával krize, kterými

¹⁶⁵Viz například v části věnované The New York Times, s. 45 a The London Times, s. 76 této práce.

rozdělené sovětské vedení právě procházelo.¹⁶⁶ Očekával, že politický krach okupace a vůbec projev celkové slabosti systému bude stát některé členy politbyra místo a kariéru.

Text „*Czech Crisis cost Soviets dearly*“¹⁶⁷ byl mnohem ostřejší. Napsal ho specialista deníku Milwaukee Journal na sovětské záležitosti Mark Hopkins. Byl nucen přiznat, že Československo svůj boj nevyhrálo, ale tvrdil, že Sovětský svaz vojenskou okupací ČSSR ztratil nejvíce a vlastně prohrál. Nedosáhl svých cílů v plné míře, odhalil slabost svého vedení a ztratil mezinárodní prestiž. Hopkins věřil, že reformy byly nanejvýše pozdrženy a že v nich navráťivší se politici budou pokračovat. Jistý zbývajícím realismus mu ovšem nedovolil předpokládat natolik závažné oslabení SSSR, aby jeho důsledkem bylo zhroucení panujícího režimu, jak pod dojmem emocí prohlašovali autoři některých dalších komentářů.¹⁶⁸

Z dalších událostí novináři informovali o zatčení jedenácti ruských intelektuálů protestujících na Rudém náměstí proti okupaci ČSSR. Krátce je zmíněna zvýšená pohotovost východoněmeckého režimu připraveného zasáhnout proti občanům nesouhlasícím s okupací. Téma Československo v tomto vydání uzavřel krátký dopis redakci s výzvou americkým pacifistům, aby šli protestovat do ulic proti okupaci Československa. Datum odeslání bohužel nebylo uvedeno.

Středa 28. srpna jistým způsobem vyvažuje nedostatek nepolitických reportáží předchozího dne. Vyšly totiž pouze nepolitické reportáže a všechny se zaměřují na protesty Čechoslováků proti výsledku Moskevských jednání.

Komentáře také hodnotí ujednání dosažené v Moskvě převážně negativně. „*Majority Puts Dubček on Tightrope*“¹⁶⁹ je shrnutím názorů analytiků píšících do prestižních periodik a tiskových agentur, tzv. *press dispatches*. Shodli se v tom, že dosažený výsledek je daleko lepší, než v jaký se kdo odvažoval doufat v první den invaze, ale zároveň bude po událostech posledních dnů vnímán většinou Čechoslováků jako pokořující. Dubček se sice vrátil, ale Moskva bude jeho kroky sledovat

¹⁶⁶ „Experts on Soviet affair say they cannot be certain from one day to the next whether „hawks” or “doves” are running the show in Moscow. Indecisions, blunders, sudden policy reversals and even evidences of panic mark Soviet behavior..“ FRYE, William, R. Heads May Roll in Kremlin. *Milwaukee Journal*, 1968-8-27. S. 2.

¹⁶⁷ HOPKINS, Mark, W. Czech Crisis Cost Soviets Dearly. *Milwaukee Journal*, 1968-8-27. S. 2.

¹⁶⁸ Srovnej s RESTON, James. Czech Affair of Russ Political, Moral Weakness. *Milwaukee Journal*, 1968-8-23. S. 8.

¹⁶⁹ Majority Puts Dubček on Tightrope. *Milwaukee Journal*, 1968-8-28. S. 5.

s nedůvěrou, a protože – jak poznamenal jeden z analytiků – z jeho liberálního programu teď zbyly jen slogany, zůstávalo otázkou, jak jeho další vedení Čechoslováci přijmou.

Autor článku „*US officials gloomy about Czech results*“¹⁷⁰ naproti tomu přímo nazval výsledky jednání drtivou porážkou pro reformisty. Připomněl ovšem, že Sovětský svaz ztratil hodně na politické scéně, a proto předpovídal změny v nejužším sovětském vedení, jejichž předmětem by možná mohl být i sám Brežněv – s opatrným ujištěním, že takové změny nenastanou hned, protože to by se rovnalo přiznání chyby, ale že na ně bude třeba počkat půl roku, možná i rok.

29. -31. srpen

Tyto dny znamenají výrazný pokles zájmu o Československo. Ve čtvrtek 29. srpna uveřejnil Milwaukee Journal pouhé tři články týkající se Československa, z toho jeden dopis redakci. Zbylé dva články informují o sesazení Vasila Biľaka a jeho nahrazení Gustávem Husákem. V obou případech šlo opět o *press dispatches*. Většina autorů Husáka považovala za proreformního Dubčekova sympatizanta. Skutečnost, že Biľak nebyl znovu zvolen do předsednictva ÚV KSČ, interpretovali jako protest proti dohodě dosažené v Moskvě.¹⁷¹ Druhý článek informoval o Svobodově oznámení kabinetu o podmínkách stažení vojsk z ČSSR. Třetí, dopis Natalie Gorbanevské, otiskly také New York Times, Milwaukee Journal jej převzal, proto se mu budeme věnovat v kapitole New York Times.

Ve dnech 30. a 31. srpna počet článků o ČSSR mírně vzrostl na čtyři pro každý z obou dnů, ale nepřinesly žádné nové zprávy. Jedinou výjimkou byl článek popisující atmosféru strachu, pokoření a zklamání v Praze. Ani ten se ale nijak zásadně nelišil od jiných reportáží na stejné téma v předchozích dnech, pouze výrazy obdivu vůči Čechoslovákům nahradila slova jako bezmoc, strach, beznaděj. Oznámil čtenářům, že Dubčekovi spolupracovníci, kteří se znelíbili Sovětům, se povětšinou skrývají nebo se

¹⁷⁰ ROBERTS, Chalmers, M. US Officials Gloomy about Czech Results. *Milwaukee Journal*, 1968-8-28. S. 5.

¹⁷¹ Z tohoto pohledu je zajímavá delší odbočka ve článku Slovak Reds Oust Pro-soviet Leader. *Milwaukee Journal*, 1968-8-29. S. 2. Cituje tvrzení pražského korespondenta Tribune de Lausanne, že mu „naprosto spolehlivé“ zdroje potvrdily, že pouze Svobodova „železná vytrvalost“ zachránila Dubčeka a jeho druhy před popravou.

snaží před zatčením uprchnout. Tato informace byla poslední, kterou Milwaukee Journal Československu a jeho okupaci věnoval.

Celkový obraz okupace a Moskevských jednání ve zpravodajství Milwaukee Journal

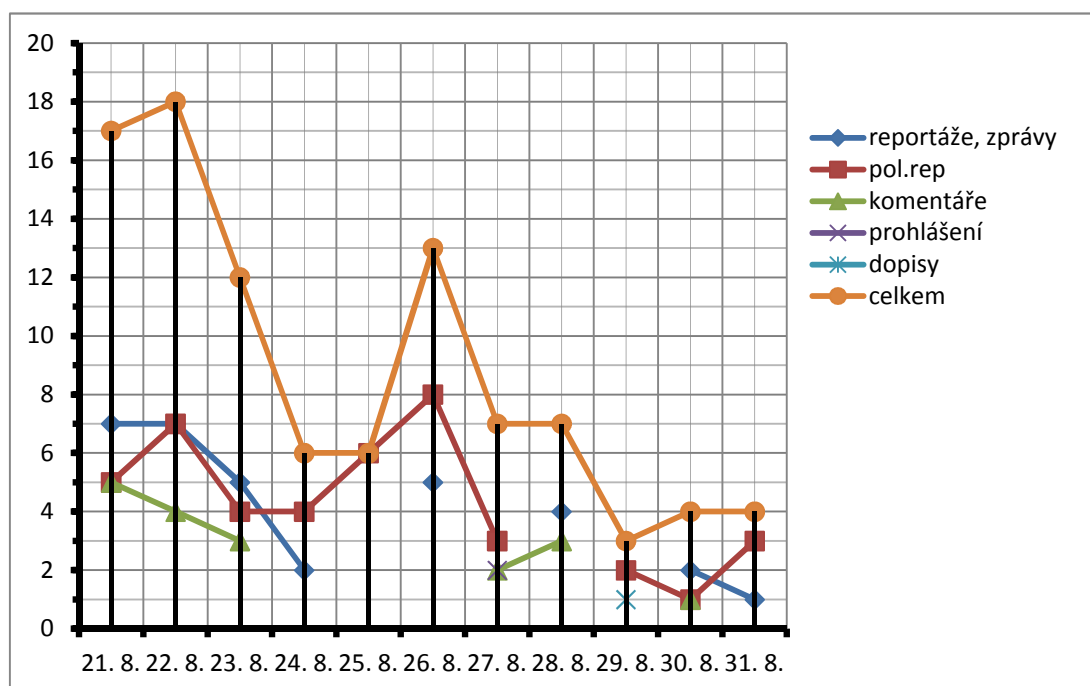
Z následujícího grafu je vidět, že zájem deníku The Milwaukee Journal dosahuje dvou hlavních vrcholů. Jeho nejvyšší intenzitu nacházíme takřka bezprostředně po invazi, 21. a 22. srpna, se 17 a 18 články. Od tohoto dne až do 24. srpna zájem o ČSSR prudce klesá, 25. srpna zůstává počet vydaných článků na stejně nízké úrovni (šest článků), zjevně se čekalo na rozuzlení moskevských jednání. Následující den, 26. srpna dosahuje zájem Milwaukee Journal o Československo svého druhého a posledního vrcholu se 13 články. Další den zájem redakce opět klesl téměř o polovinu, na sedm článků. Na této úrovni zůstal i další den, 28. srpna. Nejméně článků o ČSSR vůbec potom vyšlo 29. srpna, pouhé čtyři – příčina není jasná. Během dalších dvou dnů (30. 8. -31. 8.) zájem deníku o ČSSR znovu nepatrně vzrostl v souvislosti s návratem československé delegace z Moskvy. V dalších dnech už ovšem žádné články o Československu nenacházíme.

Křivka kategorie zpráv o politické situaci ve svých vrcholech kopíruje celkový vývoj, nejnižší počty článků se však objevují v jiné dny, konkrétně 23., 27. a 30. srpna. Dne 28. srpna se tato kategorie vůbec neobjevuje.

U kategorie nepolitických reportáží maximum nacházíme hned v den zahájení zpravodajství, 21. srpna, kdy vyšlo sedm reportáží. Dále zaznamenáváme, s výjimkou 26. srpna, kdy vyšlo reportáží pět, už jen setrvalý pokles. Články spadající do kategorie nepolitických zpráv vůbec nenacházíme ve dnech 25., 27. a 29. srpna, přičemž u posledních dvou dnů nemáme pro tuto skutečnost žádné zdůvodnění.

Komentáře se nevyskytují ve vysokém počtu, což je vzhledem k jejich funkci pochopitelné. Nejvíce komentářů, pět, publikoval Milwaukee Journal hned jednadvacátého srpna. Je poněkud překvapující, že se žádné komentáře neobjevují v průběhu moskevských jednání, přesněji od 24. do 27. srpna. Působí to téměř dojmem, jako by si komentátoři uložili mlčení až do konce jednání. Objevují se opět až ve dnech 27. a 28. srpna, 29. srpna opět žádné exempláře nenacházíme. Ani pro tuto nečekanou skutečnost nemáme vysvětlení. Zjištění je o to zvláštnější, že den po

návratu československé delegace z Moskvy by se úvahy nad vzniklou situací daly očekávat. Poslední komentář byl nalezen 30. srpna.

Graf č. 12: Časový průběh zpravodajství MJ 21. 8. -31. 8. 1968

Reakce na sebeupálení a pohřeb Jana Palacha

Podobně jako u ostatních zkoumaných deníků, i v případě Milwaukee Journal vyvolalo sebeupálení Jana Palacha mnohem menší zájem než sovětská invaze do ČSSR a následná jednání v Moskvě. Důvody pro tuto skutečnost byly naznačeny už v části věnované New York Times. Palachova smrt se, navzdory výraznému vlivu na dění v Československu, zjevně nezdála redakci Milwaukee Journal příliš důležitá. Ze všech zkoumaných deníků jí věnovala nejméně prostoru, pět článků publikovaných v období od 16. do 31. ledna 1969.

S výjimkou jediného článku „*Protester's Death Stirs Czech Students*“,¹⁷² který byl převzat z tiskové agentury, se vždy jednalo o tzv. press dispatches, vybrané zprávy z tisku. Přímo Janu Palachovi se věnovaly jen dva, již zmiňovaná agenturní zpráva „*Protester's Death Stirs Czech Students*“ z 20. ledna a krátká reportáž z místa, kde byl vystaven katafalk s jeho tělem „*Big Crowds View Czech Hero's Bier*“¹⁷³ z 24. ledna. Dva články informovaly o dalších pokusech o sebeupálení, „*2nd Czech Burning Upsets Red*

¹⁷²Protester's Death Stirs Czech Students. *Milwaukee Journal*, 1969-1-20. S. 3.

¹⁷³Big Crowds View Czech Hero's Bier. *Milwaukee Journal*, 1969-1-24. S. 6.

*Leaders*¹⁷⁴ o Josefu Hlavatém a „3rd *Czech Sets Fire to Self, Survives*“¹⁷⁵ o Miroslavu Malinkovi. Vždy šlo o pouhý stručný popis činu, šanci na přežití a spekulaci ohledně možných psychických problémů a dalších osobních motivů, převzatých z československých zdrojů. Chybělo jakékoliv hlubší zamyšlení či analýza, ani nenacházíme žádné dohady o možné skutečné existenci skupiny živých pochodní okolo Jana, což je poněkud zvláštní.

Vezmeme-li ovšem v úvahu, že *Milwaukee Journal* nijak neinformoval o Palachově protestu, smrti, ani jeho požadavcích, a prakticky okamžité zpochybnění mentálního zdraví dalších obětí, není tato skutečnost natolik překvapivá. Protesty po Palachově smrti se zabývala jediná reportáž „*Czech Police Arrest 200 In New Clashes*.“¹⁷⁶ Podávala pouze velmi stručný popis demonstrace a následného zatýkání. Uváděla, že důvodem protestů byla snaha policie odstranit věnce a svíčky na památku Jana Palacha od sochy sv. Václava. Na závěr zmiňovala sovětskou kritiku vzrůstajícího neklidu v Československu po Palachově smrti a rekapitulovala tři následující pokusy o sebevraždu upálením.

4.2 Britský tisk

4.2.1 The London Times

Stručná historie a charakteristika listu

The Times začaly vycházet začátkem roku 1785 a publikovaly pouze obchodní oznámení a novinky. Vlivným a nezávislým deníkem se staly až během první třetiny devatenáctého století, kdy pozici šéfredaktora zastával Thomas Barnes. Koncem 19. století jejich prestiž opět poklesla. Zpět mezi nejrespektovanější světové noviny se The Times navrátily až v padesátých letech a zůstávají mezi nimi dodnes. Roku 1967 je koupil Roy Thomson a vlastnil je až do roku 1981, tedy i v době, na niž se soustředí výzkumná část této práce.

¹⁷⁴2nd *Czech Burning Upsets Red Leaders. Milwaukee Journal*, 1969-1-21. S. 4.

¹⁷⁵3rd *Czech Sets Fire To Self, Survives. Milwaukee Journal*, 1969-1-22. S. 4.

¹⁷⁶*Czech Police Arrest 200 In New Clashes. Milwaukee Journal*, 1969- 1-27. S 6.

Svou politickou podporu věnovaly The Times ve své dlouhé historii různým stranám. Ve volbách v letech 1966 a 1970 podporovaly rovným dílem liberální demokracii i konzervativce.¹⁷⁷

Metodologický přístup

Archiv všech vydání The Times publikovaných v letech 1903 – 1980 je za poplatek k dispozici v digitální podobě na webové adrese <http://www.thetimes.co.uk/tto/archive>. Přihlášenému uživateli nejsou bohužel vydání k dispozici v kompletní podobě. Je omezen na výsledky fulltextového vyhledávání, ale může vidět vždy alespoň celou stranu, na níž se nalezený článek nachází. Vyhledávání bylo provedeno dostatečně širokým časovým omezením (srpen 1968 až únor 1969) a zadáním výrazů „Czech“, „Soviet“, „Russ“, „student“, „Palach“ a „suicide“ do fulltextového vyhledávače, aby bylo zajištěno nalezení všech relevantních výsledků.

Při přípravných pracích jsem zjistila, že zájem deníku o Československo v období okupace a probíhajících Moskevských jednáních trval přibližně sedm dní, od 21. respektive 22. srpna do 28. srpna, v dalších dnech až do konce srpna se rapidně snižoval a později byly získané výsledky pouze ojedinělé a nevztahovaly se k tématu výzkumu.

Nalezené články jsem rozdělila do stejných kategorií jako u ostatních deníků.

Zprávy o okupaci a jednání v Moskvě

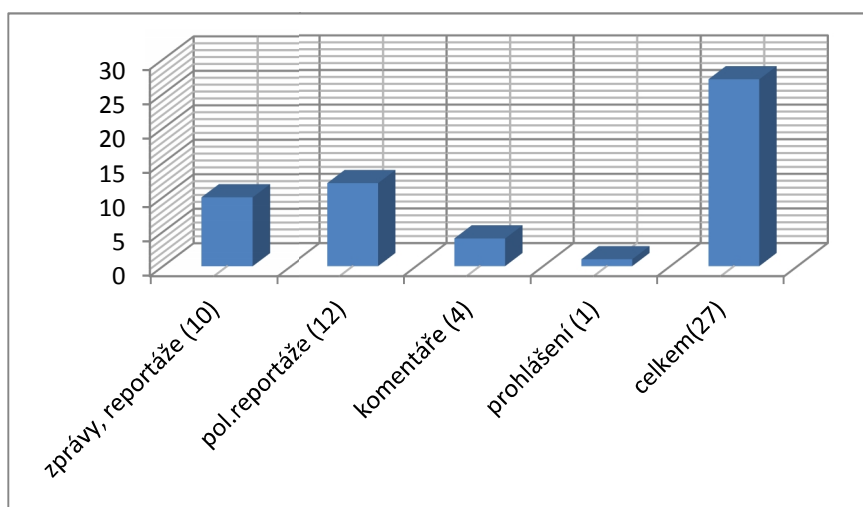
21. srpen

Ráno po zahájení invaze o ní The Times přinesly devět článků – tři reportáže, tři zprávy o vývoji politické situace v souvislosti s invazí, dva komentáře a jedno prohlášení – oznámení o invazi, které zaznělo na vlnách československého rozhlasu. Reportáže se překvapivě – ve srovnání s ostatními deníky – vůbec nesnažily o popis vojenského obsazování ČSSR. Omezily se na konstatování, že Čechoslováci jsou na tento přepad naprosto nepřipraveni a že moskevský rozhlas invazi ani slovem nezmínil, jen stručně

¹⁷⁷BUTLER, David; BUTLER, Gareth. Main national newspaper support elections from 1945-2010. In: *Twentieth Century British Political Facts 1900-2000 and British Political Facts since 1979* [Online]. [vid. 24. 2. 2012] Dostupné z http://static.guim.co.uk/sys-images/Guardian/Pix/site_furniture/2010/5/4/1272980216414/Party-support-in-general--004.jpg

referoval o mimořádném zasedání ÚV KSSS. Politické reportáže informovaly čtenáře, že prezident Johnson v reakci na invazi okamžitě svolal Radu národní bezpečnosti. Další reportáž spekovala o možnosti svolání britského parlamentu s tím, že bude pravděpodobně nutné vyčkat, až se většina jeho členů vrátí do města. Komentáře rekapitulovaly historii napjatých vztahů mezi ČSSR a SSSR až do chvíle invaze a shodly se, že pro invazi neexistuje žádná uvěřitelná záminka.

22. srpna

Graf č. 13: Typy zpravodajství k 22. 8. 1968 LT

Dvaadvacátého srpna vzrostl počet článků o ČSSR na dvacet sedm. Mírně převažovaly reportáže o vývoji politické situace. Nejdůležitější z nich oznamovala, že zasedání britského parlamentu bylo svoláno na pondělí. Nепolitické reportáže popisovaly dění v Československu, zejména v Praze. Autoři komentářů přemýšleli nad důvody invaze a jejím načasování a zároveň stručně shrnuli průběh nedávných událostí v Kremlu a Praze. Všichni se shodli na tom, že vojenským zásahem SSSR ukázalo, jak moc se bojí nezávislého myšlení. Douglas-Home se ve své úvaze „*Why Prague can offer little resistance*“¹⁷⁸ snažil odhadnout vojenskou sílu invaze a detaily její organizace – například jak se mohly dostat tanky tak rychle k Praze. Vojenskou sílu odhadoval asi na 25 tisíc mužů, údaj, jenž byl později upřesněn. V poslední kategorii prohlášení nacházíme pouze Johnsovo prohlášení pro tisk, stejně jako v New York Times.¹⁷⁹

¹⁷⁸ DOUGLAS-HOME, Charles. Why Prague can offer little resistance. *The Times*, 1968-8-22. S. 8.

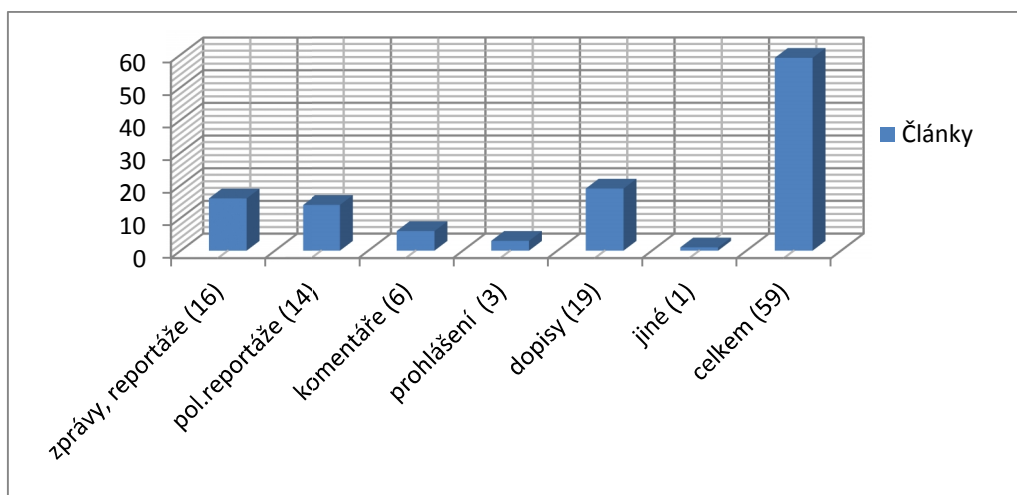
¹⁷⁹ Viz s. 44 této práce.

23. srpen

Pátek se stal dnem s nejvyšším počtem článků o Československu vůbec ve všech sledovaných denících, a to s padesáti devíti. Největší část z nich tvořilo devatenáct dopisů redakci. Těsně za dopisy pokud jde o počet, byly reportáže o dění v ČSSR a u jeho hranic – šestnáct. Článků o vývoji politické situace bylo nalezeno čtrnáct. Ve srovnání s těmito čísly vyšlo málo komentářů, pouze tři, a jedno prohlášení.

Reportáže, ať už o politické situaci nebo dění uvnitř ČSSR a na jeho hranicích, se prakticky nijak nelišily od článků v ostatních denících, proto je zde nebudu rozebírat. Autoři komentářů většinou psali o neúspěšné snaze o ustanovení prosovětské vlády a dopad invaze na rozvíjející se politiku detenté. Zajímavostí, která se v ostatních denících neobjevuje, je shrnutí článku moskevské Pravdy „*Defence of socialism is supreme international duty*,“¹⁸⁰ bohužel bez jakéhokoliv komentáře. Snad redakce usoudila, že není potřeba.

Čtenáři v dopisech většinou rozhodně odsuzovali sovětskou akci a žádali přísné sankce, někteří vyjadřovali svůj šok. Mezi navrhovanými sankcemi se nejčastěji objevovalo přerušování obchodních a kulturních kontaktů.¹⁸¹

Graf č. 14: Typy zpravodajství k 23. 8. 1968 LT

24. srpna

Intenzita zájmu The Times o Československo nepolevovala, projevila se celkem padesáti šesti články. Tentokrát bylo stejně dopisů jako nepolitických reportáží – sedmnáct. Reportáží zabývajících se vývojem politické situace bylo jen o něco méně,

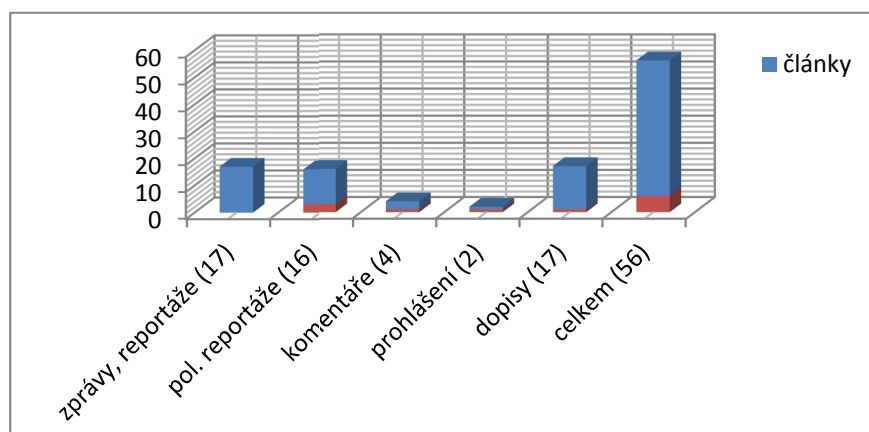
¹⁸⁰REUTER. Prague party leaders accused of wavering over right-wing threat. *The Times*, 1968-8-23. S. 6.

¹⁸¹Všechny toho dne publikované dopisy viz příloha E.

šestnáct. Komentáře vyšly pouze čtyři. Moskevská jednání nevzbudila příliš zájmu, zabývalo se jimi šest článků - tři zprávy o politické situaci, jeden komentář, prohlášení a dopis. Většina ze zpráv, i komentář, vyjadřovala naději na kompromis a důvěru ve Svobodovu autoritu a odvalu. Protože se reportáže, ani ty o politické situaci, nijak nevymykají ze záplavy podobných článků z předchozích dnů ani ze zpráv ostatních deníků, budu se blíže věnovat příkladům komentářů a dopisů.

Dopisy čtenářů se soustředí především na možnosti OSN a stále znovu navrhuji přerušení ekonomických a kulturních kontaktů se SSSR. Některé, jako dopis historika Bedřicha Bělohlávka a některých jiných, kteří se vrátili z cest po ČSSR, se snaží vysvětlovat, čím československá společnost právě prochází.¹⁸²

Komentáře, které se netýkají Moskevských jednání, například uvažují nad vysokou cenou, kterou Kreml musí zaplatit za okupaci ve smyslu mezinárodní izolace a ztráty prestiže nebo opětovného návratu nejostřejší studené války. Jediný komentář, který se soustředil na Svobodovu cestu do Moskvy nesl titulek „*Svoboda trip keeps hope alive*“¹⁸³ a prozradil tím o svém obsahu téměř vše. Podobně jako ve všech sledovaných periodikách i zde nacházíme mimořádně pozitivní mediální obraz starého generála, ale Richard Davy jako jeden z mála předpokládal i možnost, že Svoboda udělá vše pro to, aby se vyhnul zavedení vojenského režimu v Československu. I on mu ovšem připisoval vlastenecké motivy a žádný ohled na vlastní bezpečnost. Podstatně skeptičtější a blíže realitě už je jeho hodnocení Svobodova doprovodu, a to i přesto, že například Gustáva Husáka považuje za loajálního přívržence reforem.

Graf 15: Typy zpravodajství k 24. 8. 1968 LT

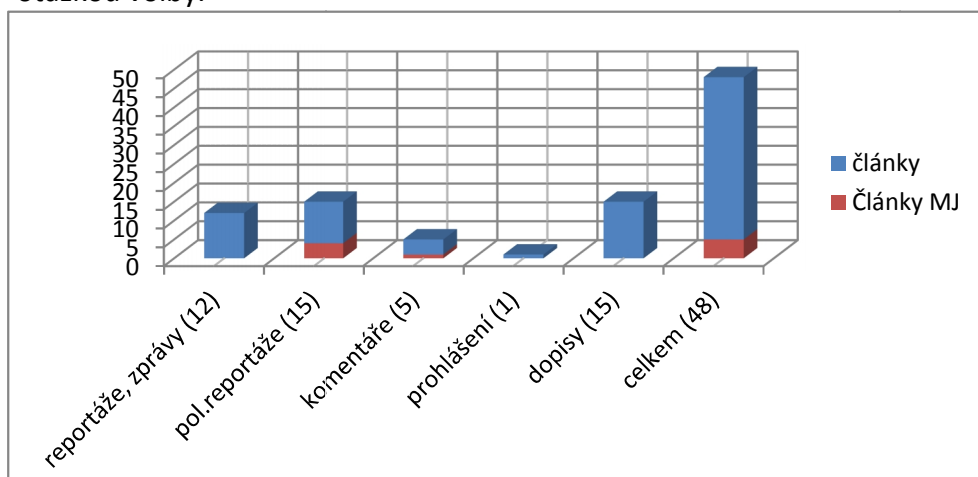
¹⁸² Letters to Editor: Soviet invasion to Czechoslovakia: Fate of arrested leaders. *The Times*, 1968-8-24. S. 9.

¹⁸³ DAVY, Richard. Svoboda trip keeps hope alive. *The Times*, 1968-8-24. S. 8.

26. srpna

Intenzivní zájem o Československo stále trval i 26. srpna, jak dokazuje čtyřicet osm článků. Je zde stále vysoký, v ostatních zkoumaných denících nenalezený, podíl dopisů čtenářů redakci. Z ostatních kategorií mají nejvyšší podíl reportáže sledující politickou situaci v počtu patnácti kusů, za nimi pak dvanáct reportáží s nepolitickými tématy. Těmi byly hlavně civilní odpor v ČSSR, reakce uprchlíků a Čechů momentálně v cizině. Ty vyjadřovaly převážně šok a hluboké zklamání. Několik reportáží také informovalo o nabídkách pomoci pro Čechy a Slováky, kteří se rozhodli zůstat v zahraničí. Obsah politických reportáží se v ničem zásadně neliší od těch, které publikovaly další sledované deníky. The Times dokonce otiskly článek Davida Bindera „*Brezhnev and Kosygin fought invasion plan*,“¹⁸⁴ který byl takřka totožný s jeho článkem „*Czech envoy at U. N. scores Soviet, Soviet split over invasion described*“ publikovaným v New York Times den předtím. Oba články popisovaly údajné názorové rozdíly v sovětském politbyru ohledně invaze do Československa jako doložitelný fakt, o němž se Binder dozvěděl od svých východoevropských zdrojů. Do kategorie prohlášení jsem zařadila Svobodovo hlášení z Moskvy, otištěné bez komentáře.

Čtenáři ve svých dopisech většinou opět navrhovali nejrůznější sankce pro SSSR, případně další okupující státy. Nacházíme ale i jeden dopis varující proti přerušení kulturních styků s dalšími čtyřmi státy okupujícími ČSSR, a to od Woodrowa Wyatta, člena britského parlamentu. Argumentuje tím, že jejich účast na okupaci nebyla otázkou volby.

Graf 16: Typy zpravodajství k 26. 8. 1968 LT

¹⁸⁴BINDER, David. Brezhnev and Kosygin fought invasion plan. *The Times*. 1968-8-26. S. 6. Srovnej s týž, Czech envoy at U. N. scores Soviet, Soviet split over invasion described. *The New York Times*, 1968-8-25. S. 1. a 36.

Komentáře, které se věnují stále ještě okupaci jako celku, jsem našla pouze dva. Jeden, nazvaný „*Uneasy satellites*“¹⁸⁵ rekapituloval důvody, kvůli nimž se k Moskevským jednáním připojili vůdci zbylých čtyř států účastnících se invaze s tím, že účelem bylo zejména získání další psychologické výhody proti československé delegaci. Druhý, „*The Anachronists*“¹⁸⁶ hodnotil invazi jednoznačně jako známku anachronismu sovětského režimu, který je podle autora stále zaměřen na násilné ovládání lidí s nízkým rozhledem.

27. srpna

Tento den zájem o Československo vzrostl, ale pouze mírně – počet článků se zvýšil na padesát jedna. Oproti minulým dnům převládaly nepolitické reportáže. Politických reportáží se objevuje o něco méně než předešlý den. Podobná situace je u kategorie komentářů, jejich počet se snížil na čtyři. Dopisů bylo otištěno stejné množství jako předešlý den, tedy patnáct.

Reportáže, ať už sledovaly politickou situaci nebo dění v ČSSR, se opět nijak zásadně nelišily od zpráv publikovaných ostatními deníky. Jedinou výjimkou je přepis z pondělního zasedání britského parlamentu, týkající se československé krize, otištěný ale bez jakéhokoliv komentáře.¹⁸⁷

Nejzajímavější komentář dne byl od Richarda Davyho „*Solidarity as never before*“ o pronikavém nárůstu solidarity mezi vládou KSČ a ovládaným obyvatelstvem ČSSR. Pokud tato solidarita vydrží, tvrdil Davy, prokážou Rusové invazi Čechoslovákům vlastně velkou službu.¹⁸⁸

Dopisy redakci se zabývaly mnoha různými tématy, například srovnávaly sovětskou invazi s chováním Američanů ve Vietnamu, vyjadřovaly se k možnému vyloučení sovětských sportovců z účasti na olympijských hrách apod.

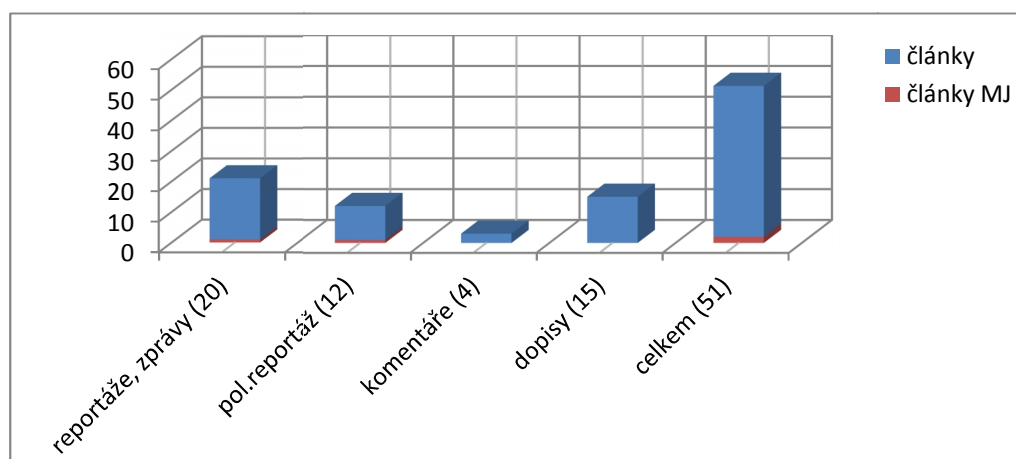
¹⁸⁵ *Uneasy satellites. The Times*, 1968-8-26. S. 7.

¹⁸⁶ *The anachronists. Tamtéž.*

¹⁸⁷ *Sekce Parlament, The Times*, 1968-8-27. S. 10.

¹⁸⁸ DAVY, Richard. *Solidarity as never before. The Times*, 1968-8-27. S. 6.

28. srpna

Graf č. 17: Typy zpravodajství k 27. 8. 1968 LT

V tento den byl pokles zájmu o ČSSR zjevný, přestože byl stále nevyšší ze sledovaných deníků. Je zvláštní, že zcela zmizela kategorie politické reportáže. Nacházíme pouze nepolitické zpravodajství – celkem dvanáct reportáží. Československu se mimo ně věnovalo pět komentářů, dvě prohlášení a dvanáct dopisů. Moskevskými rozhovory se kromě níže uvedených dvou prohlášení zabývají jen tři komentáře. Reportáže tvořily převážně krátké zprávy o škodách v Praze a na hranicích.

Z vydaných komentářů byly zřejmě nejzajímavější dva, anonymní autor „*The dictat of Moscow*“¹⁸⁹ porovnával vnitřní situaci Československa v okamžiku podpisu Mnichovské dohody a Moskevského protokolu. Konstatoval, že nynější obdiv světa je lepší než jeho účast před třiceti lety, výsledky Moskevských jednání ovšem považoval za negativní a neadekvátní situaci. Nekritizoval však československou delegaci za její přijetí, kvůli nedostatku informací, které měl o jejich postavení. Richard Davy ve svém komentáři bez titulku tvrdil, že i přes nesporný úspěch SSSR při rozhovorech v Moskvě, je okupace ukázkou slabosti a je pro Sovětský svaz prohrou.¹⁹⁰

Podobné úvahy označující Československo za morálního vítěze konfrontace se Sovětským svazem, bez ohledu na přítomnost cizích vojsk na jeho území a dokonce i navzdory výsledkům Moskevských rozhovorů,¹⁹¹ se objevily po skončení Moskevských jednání napříč sledovaným tiskem.

¹⁸⁹ Dictat of Moscow. *The Times*, 1968-8-28. S. 11.

¹⁹⁰ DAVY, Richard, *The Times*, 1968-8-28. S. 10.

¹⁹¹ např. The Anachronists. *The Times*, 1968-8-26. S. 7; DENIS Martin. Going underground. *Daily Mirror*, 1968-8-30. S. 12. RESTON, James. Czech Affair of Russ Political, Moral Weakness. *Milwaukee Journal*, 1968-8-23. S. 8. Throttling a dream. *New York Times*, 1968-8-24. [s. p.]

To, že se SSSR cítilo reformním procesem natolik ohroženo, aby považovalo za nutný vojenský zákrok takového rozsahu a riskovalo celosvětovou ztrátu prestiže, pokládali všichni komentátoři za projev velké slabosti. Proto také většina z nich předpokládala, že za tuto – podle nich – obrovskou chybu bude muset někdo ze sovětského vedení zaplatit a rezignovat na svůj post.¹⁹² Ne ihned, protože to by se rovnalo veřejnému přiznání chyby, ale snad za půl roku, za rok. Někteří z komentátorů dokonce odhadovali, že tím kdo rezignuje, by dokonce mohl být samotný Brežněv.¹⁹³ Žádný z těchto předpokladů se nesplnil. Nikdo ze sovětského vedení kvůli operaci Dunaj nerezignoval, a to dokonce ani kvůli krachu její politické části.

Tento rozdíl ve vnímání invaze poukazuje na hluboké rozdíly v mentalitě lidí, žijících v demokratickém a totalitním politickém systému, konkrétně rozdílné vnímání a definici slabosti komentátory amerických a britských novin a členy sovětského politbyra. Autoři tvrzení o pravděpodobné brzké rezignaci některého člena politbyra si tyto rozdíly zjevně neuvědomili.

Pro lidi žijící v demokratickém systému musel autoritativní vojenský zásah proti zemi, která „pouze“ prováděla reformy, zejména když vláda, jež je prováděla, měla podporu naprosté většiny obyvatelstva, být samozřejmě projevem slabosti a ostudné neschopnosti zvládnout situaci diplomatickou cestou.¹⁹⁴ Neschopnosti tím ostudnější, že jí, podle komentátorů, SSSR odhalil celému světu svou pravou tvář tyranského diktátora.¹⁹⁵ Zdá se, že právě tento moment zostuzení vlastní země před celým světem měl být podle nich důvodem k odstoupení některého vedoucího činitele, jako by to bylo běžné u demokratických vlád.

Naopak sovětské vedení považovalo operaci Dunaj za celkově - z vojenského hlediska pak dokonce velmi - úspěšnou.¹⁹⁶ Podle jeho názoru je k takto razantnímu zákroku na území cizího státu opravňovaly obavy z možnosti, že se Československo vydá „jugoslávskou cestou“. Pokud by se to skutečně stalo a ČSSR vystoupilo

¹⁹² Například The Diktat of Moscow. *The Times*, 1968-8-28. S. 11, HOPKINS, Mark, W. Czech Crisis Cost Soviets Dearly. *Milwaukee Journal*, 1968-8-27. S. 2., nebo Frye, William, R. Heads May Roll in Kremlin. *Milwaukee Journal*, 1968-8-27. S. 2.

¹⁹³ ROBERTS, Chalmers, M. US Officials Gloomy about Czech Results. *Milwaukee Journal*, 1968-8-28. S. 5.

¹⁹⁴ Viz například RESTON, James. Czech Affair of Russ Political, Moral Weakness. *Milwaukee Journal*, 1968-8-23. S. 8.

¹⁹⁵ Všechny k tomuto tématu citované články.

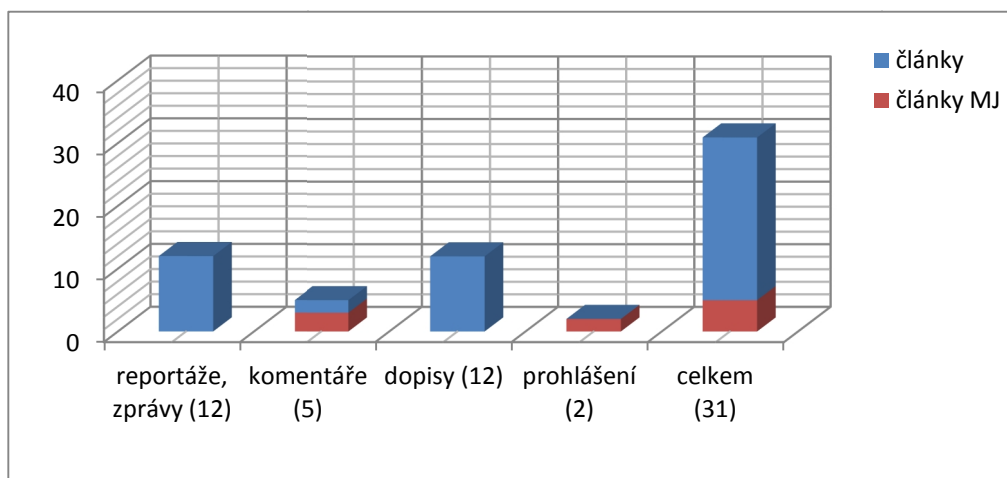
¹⁹⁶ PAUER, Jan., *pozn. 49*, s. 165.

z Varšavského paktu, znamenalo by to vážný zásah do sovětské sféry vlivu a to nemohli sovětské představitelé ani vůdci dalších zemí Varšavského paktu připustit. Nechat za takových okolností událostem volný průběh až ke ztrátě kontroly nad Československem – to by pro ně byla ta největší známka slabosti, nikoliv fakt, že k potlačení nepřijatelných tendencí museli použít vojenskou sílu. Z jejich úhlu pohledu to bylo nutné, a pokud něco bylo nutné, nebylo to zahanbující, i kdyby je kvůli tomu odsoudil téměř celý svět.

Pocit provinění se a zostuzení vlastní země na mezinárodní scéně, o kterém komentátoři amerického a britského tisku předpokládali, že se časem dostaví, neměli, byl by v rámci jejich mentality zcela nepodložený. Úspěšně obnovili svoji kontrolu nad Československem – a to se rozhodně nedalo považovat za důvod k rezignaci, naopak. Z toho důvodu se očekávání zahraničních pozorovatelů nenaplnila, zakládala se totiž na naprosto rozdílných myšlenkových rámcích.

Zbýlé dvě kategorie příliš mnoho zajímavostí nepřinesly. Čtenáři ve svých dopisech z části reagovali na články, jež London Times otiskly v průběhu několika předchozích dnů, snažili se najít na invazi něco přínosného – například možnost, že okupace ve svém výsledku posílí NATO – nebo nabízeli pomoc pro Čechoslováky uvězněné okupací v Británii.¹⁹⁷

V kategorii prohlášení redakce vydala částečný text Moskevské dohody, bez komentáře, a Dubčekův proslov po návratu do vlasti, jeho plnou nekomentovanou verzi.

Graf č. 18: Typy zpravodajství k 28. 8. 1968 LT

¹⁹⁷ Letters to the Editor. Soviet Union and Czechoslovakia: A Time to Exchange views. *The Times*, 1968-8-28. S. 11.

29. srpna

Další výrazný pokles zájmu o ČSSR, soustředilo se na něj pouze sedmnáct článků. Zvláštní je téměř úplná absence nepolitických reportáží. Byla otištěna jen jediná, krátké oznámení o jednom protisovětském plakátu visícím na Václavském náměstí. Tuto změnu lze patrně zdůvodnit tím, že civilní odpor byl po skončení Moskevských jednání považován za de facto uzavřenou kapitolu.

Politických reportáží vyšlo šest, nenabídlly ovšem žádné zajímavé informace. Jedinou výjimkou byl článek „*One vote defeat of Indra group precipitated the crisis.*“¹⁹⁸ Jeho autor, Murray Sayle, podle zdroje blízkého čs. ministerstvu zahraničí poměrně přesně popsal průběh zasedání ÚV KSČ z 20. srpna. Poněkud překvapivě a nesmyslně však označuje zasedání za onu pověstnou poslední kapku, která spustila celou invazi, přestože znal přesný čas a v textu dokonce uvedl přesný čas vstupu vojsk na československé území. Pokyn k jejich pohybu rozhodně musel přijít daleko dříve než v průběhu jednání, jak uvádí Sayle, z organizačních důvodů. Nemohl sice vědět o průběhu bezprostředních příprav invaze, domnívám se však, že uvědomit si, že příprava a provedení přesunu jednotek vyžaduje více času, než jeho verze předpokládá, bylo záležitostí jednoduché logické úvahy.

Komentáře hodnotily situaci ČSSR po Moskevských jednáních. Závěry všech článků vystihl Richard Davy: „Ještě je naděje, ale jen nepatrná. To, že situace by mohla být horší, by nikoho nemělo zaslepit natolik, aby neviděl, že je velmi zlá.“¹⁹⁹

Dopisy redakci se objevily jen čtyři, v jednom případě šlo o dopis Natálie Gorbanevské, jenž byl už detailněji popsán v části věnované The New York Times.²⁰⁰ Zbývající tři vyjadřují naději, že svět rozdělený studenou válkou si z invaze vezme poučení v různých aspektech svého dalšího vývoje.

30. srpna

Celkový počet článků se oproti předchozímu dni mírně zvýšil na devatenáct. Vzrostlo zastoupení nepolitických reportáží a dopisů, jichž bylo otištěno sedm. Naopak na čtyři poklesl počet politických reportáží a na dva počet publikovaných komentářů.

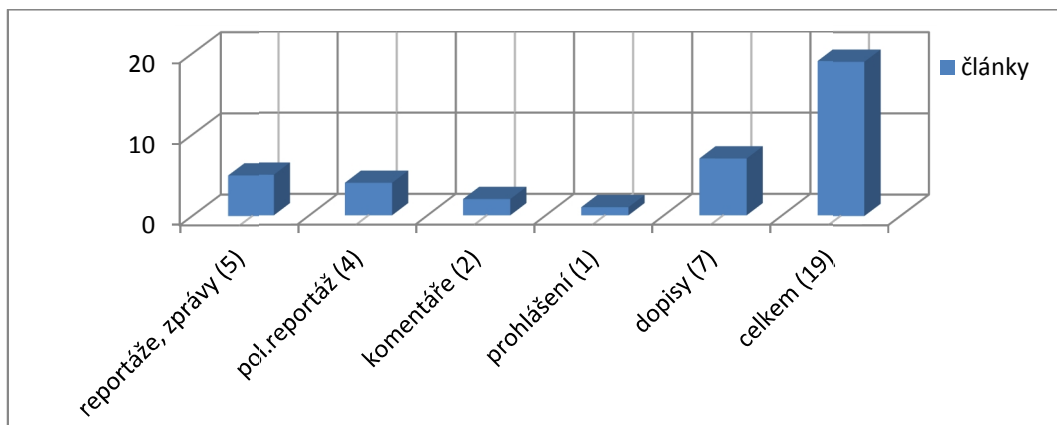
¹⁹⁸ SAYLE, Murray. One vote defeat of Indra group precipitated the crisis. *The Times*, 1968-8-29. S. 6.

¹⁹⁹ DAVY, Richard. *The Times*, 1968-8-29. S. 6.

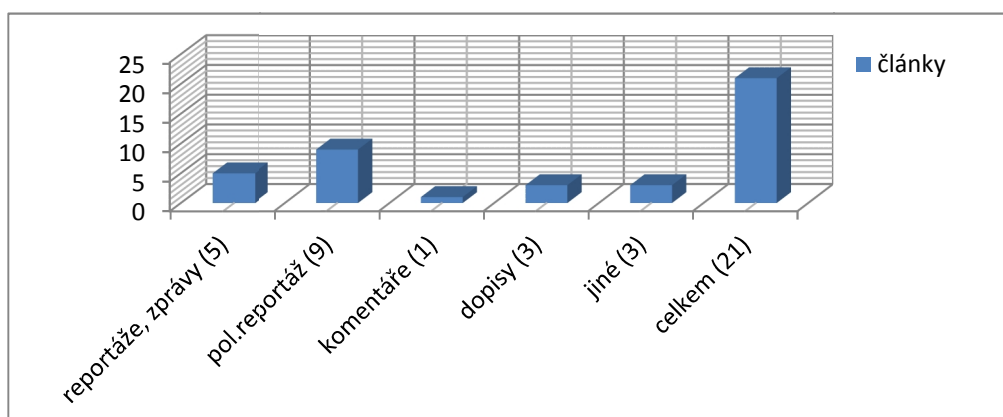
²⁰⁰ Viz s. 52 této práce.

Novou kategorií oproti předchozímu dni se stala skupina prohlášení s jediným exemplářem, Smrkovského nekomentovaným rozhlasovým vystoupením po návratu do ČSSR.

Čtenáři ve svých dopisech redakci vyjadřovali podporu československému lidu, ale byl uveřejněn i protest jednoho polského spisovatele proti invazi či nabídka materiální pomoci. Jediný komentář dne „*Unlawful state violence*“²⁰¹ pouze označil vpád vojsk Varšavské smlouvy za nezákonný a odporující všem zvyklostem mezinárodního práva.

Graf č. 19: Typy zpravodajství k 30. 8. 1968 LT

Graf č. 20: Typy zpravodajství k 31. 8. 1968 LT

31. srpna

Tento den se na ČSSR zaměřilo jednadvacet článků, nejvíce ze sledovaných periodik, ale žádný z nich nepsal o ničem novém a zajímavém, co by již nebylo možné najít jinde. Ani autor komentáře „*The lights go out*“²⁰² se tentokrát nesnažil o víc než o přiblížení atmosféry strachu v Praze. Čtenáři ve svých dopisech nyní většinou uznávali sféry vlivu jako danost, na níž nebylo možné něco změnit.

²⁰¹Unlawful state of violence. *The Times*, 1968-8-30. S. 7.

²⁰²Lights go out. *The Times*, 1968-8-31. S. 7.

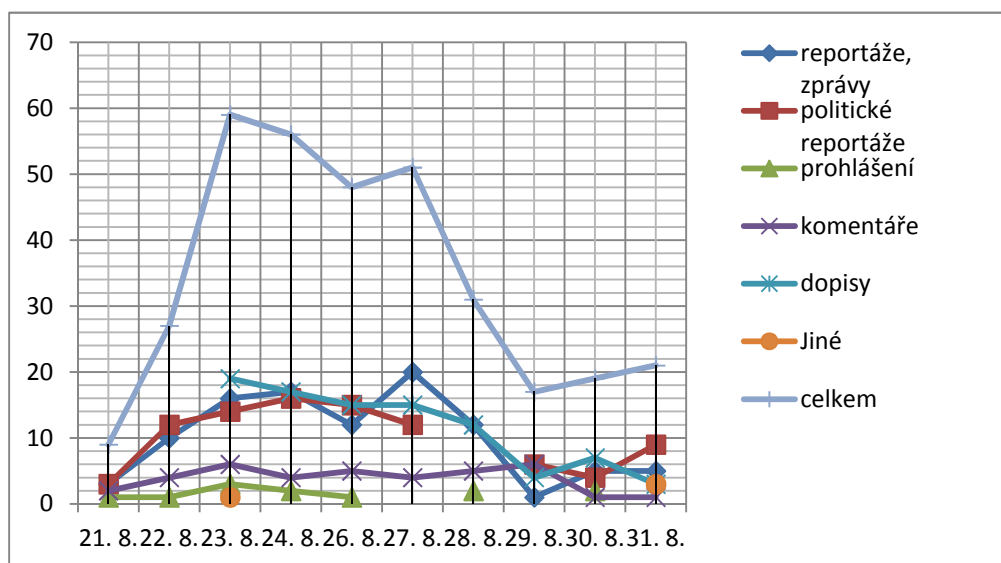
Celkový obraz okupace a Moskevských jednání ve zpravodajství The Times

Z následujícího grafu můžeme vidět, že zájem deníku The Times o situaci v ČSSR dosahoval několika vrcholů. Jeho nejvyšší intenzitu nacházíme o něco později než u dalších zkoumaných periodik, až 23. srpna. Od tohoto dne až do 26. srpna zájem o ČSSR mírně klesal a následující den opět dočasně stoupl. Od 27. srpna následoval prudší pokles trvající dva dny. Od 30. a 31. srpna se zájem redakce o ČSSR opět nepatrně zvýšil, ale v dalších dnech se už The Times Československu vůbec nevěnovaly.

Časový průběh zpravodajství The Times o invazi do ČSSR a následných Moskevských jednáních se lišil od ostatních deníků svou stabilitou. S výjimkou prvních dvou dnů invaze nenacházíme žádný skokový nárůst zájmu o dané téma v určité dny, například při zahájení a konci moskevských jednání nebo návratu zatčených politiků do vlasti. To by mohlo naznačovat, že zprávy související s okupací ČSSR byly celkově vnímány méně senzačně než u ostatních deníků.

Zastoupení jednotlivých kategorií je poměrně konzistentní, lze jej v grafu snadno sledovat. Jedinou zvláštností je absence politických reportáží 28. srpna, patrně způsobená čekáním na další vývoj situace. Podobné propady u této kategorie ostatně nacházíme i v dalším zkoumaném denním tisku.

Zvláštní komentář si zaslouží kategorie dopisů čtenářů redakci. V The Times nacházíme absolutně nejvyšší počet publikovaných dopisů, které čtenáři redakci zaslali. První z nich byly otištěny až 23. srpna, kdy jich také nacházíme nejvíce, jejich zveřejňování ale pokračovalo až do konce sledovaného období.

Graf č. 21: Časový průběh zpravodajství LT 21. -31. 8. 1968

Reakce na sebeupálení a pohřeb Jana Palacha

Podobně jako o ostatních sledovaných denících, i o London Times platí, že reagovaly na Palachův čin nepříliš intenzivním, ale zato vytrvalým sledováním souvisejícího dění. Články o událostech okolo Jana Palacha spadaly většinou do kategorie reportáží a komentářů.

17. - 24. 1.

Sedmnáctého ledna se vyskytla pouze stručná zmínka o neznámém studentovi, který se pokusil upálit na protest proti Sovětské politice vůči ČSSR, v článku „*Czech press at a crucial debate*,”²⁰³ jinak věnovaném zasedání ÚV KSČ. Autor článku zdůrazňoval, že informace o mladíkových motivech pocházejí z neověřených zdrojů.

Další den, 18. ledna, měli čtenáři London Times v reportáži „*Threats of Suicide in Prague*”²⁰⁴ poprvé možnost dozvědět se podrobnosti o Palachově činu, motivech i momentálním zdravotním stavu. Otisknut byl i anglický text Palachova dopisu s požadavky bez dalšího komentáře. Na závěr autor Richard Davy informoval o možné existenci skupiny dobrovolníků, kteří by mohli Palacha následovat, a o tom, že jeho zranění budou nejspíše smrtelná.

Další články věnované Palachovi nacházíme až dvacátého ledna. Jde o anonymní reportáž „*Czech protest grows after fire death*”²⁰⁵ a reportáž Richarda Davyho „*Warning on antisoviet demonstration*”²⁰⁶ Oba texty popisovaly atmosféru v Praze po Palachově smrti, první se soustředil na protestní hladovky studentů – bez jejich hodnocení, druhý na další projevy protestů a obavy československé vlády z nepokojů.

Dne 21. ledna se objevuje pouze komentář „*Ideals of Prague*” a reportáž Richarda Davyho o Svobodově projevu poté, co se o sebevraždu upálením pokusil Josef Hlavatý v Plzni.²⁰⁷ Autor článku „*Ideals of Prague*”²⁰⁸ prohlašoval, že protestující studenti si nekladli za cíl vyhnat ze země okupující armády, pouze se snažili dodat své vládě odvahu nepřijímat další ústupky. Upozornil ovšem, že Rusové by mohli uvítat

²⁰³ Czech press at a crucial debate. *The Times*, 1969-1-17. S. 6

²⁰⁴ DAVY, Richard. Threats of Suicide in Prague. *The Times*, 1969-1-18. S. 6.

²⁰⁵ Czech protest grows after fire death. *The Times*, 1969-1-20. S. 1.

²⁰⁶ DAVY, Richard. Warning on antisoviet demonstrations. *The Times*, 1969-1-20. S. 1.

²⁰⁷ Týž, Svoboda warning on crisis after second self-burning. *The Times*, 1969-1-21, s. 1.

²⁰⁸ Ideals of Prague. *The Times*, 1969-1-20, s. 11.

jakoukoliv záminku k zásahu, kterým by mohli rázně uspořádat záležitosti v Československu ke svému obrazu.

Vůbec poslední článek o Palachovi vyšel 24. ledna. Jednalo se o reportáž Richarda Davyho „*Calm ordered for Palach's funeral*,”²⁰⁹ jež pouze popisovala přípravy oficiálních míst na Palachův pohřeb.

4.2.2 The Daily Mirror

Stručná historie a charakteristika

The Daily Mirror byly založeny roku 1903. Původně se měly stát bulvárními novinami zaměřenými na ženy. Brzo ovšem musely získat poněkud širší okruh čtenářů, a jako jedny z prvních proto začaly v širším měřítku využívat fotografie. Po celou dobu své existence kladly důraz na zprávy spíše senzačního charakteru, lidské příběhy a osobní zkušenosti jednotlivců. Encyklopedie Britannica označuje The Daily Mirror za politicky nezávislý deník.²¹⁰ Ve všech volbách od konce druhé světové války ovšem Daily Mirror podporoval Labouristickou stranu.²¹¹ Shodou okolností právě od roku 1968, pod vedením editora Lee Howarda připojil The Daily Mirror ke svému obsahu také čtyřstránkovou sekci Mirrorscope, zabývající se mezinárodní situací, politikou i novinkami na poli vědy a techniky. Tento pokus o získání nové skupiny čtenářů poskytnutím seriózních informací o závažných tématech selhal a byl za několik let (r. 1974) opuštěn.

Metodologický postup

Archiv všech vydání The Daily Mirror publikovaných v letech 1903 – 1980 je za poplatek k dispozici v digitální podobě na webové adrese <http://www.ukpressonline.co.uk/ukpressonline/open/index.jsp>. Přihlášenému uživateli jsou všechna čísla k dispozici v kompletní podobě, není tedy omezen pouze na výsledky fulltextového vyhledávání. Při přípravných pracích jsem zjistila, že zájem deníku

²⁰⁹DAVY, Richard. *Calm ordered for Palach's funeral*. *The Times*, 1969-1-24, s. 11.

²¹⁰The Mirror. In: *Encyklopaedia Britannica* [Online]. [vid. 25. 2. 2012] Dostupné z <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/149870/The-Mirror>.

²¹¹BUTLER, David; BUTLER, Gareth. Main national newspaper support elections from 1945-2010. In: *Twentieth Century British Political Facts 1900-2000 and British Political Facts since 1979* [Online]. [vid. 24. 2. 2012] Dostupné z http://static.guim.co.uk/sys-images/Guardian/Pix/site_furniture/2010/5/4/1272980216414/Party-support-in-general--004.jpg.

o Československo v období okupace a probíhajících Moskevských jednáních trval přibližně sedm dní, od 21. respektive 22. srpna do 28. srpna. V dalších dnech až do konce srpna pak výrazně klesal a později získané výsledky byly pouze ojedinělé a nevztahovaly se k tématu výzkumu.

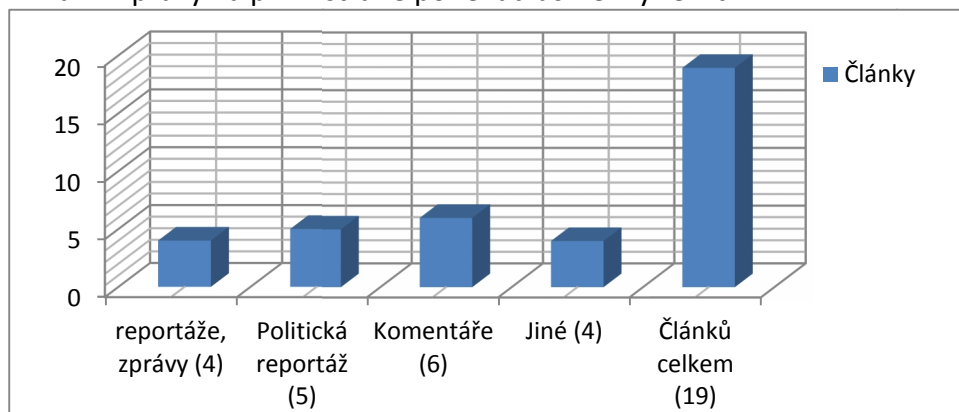
Nalezené články jsem rozdělila do kategorií stejně jako u The Times. V případě možnosti nejednoznačného zařazení článku jsem opět přihlížela k převažujícím rysům článku a k jeho titulku.

Zprávy o okupaci a jednání v Moskvě

21. srpen

Oproti ostatním zkoumaným deníkům, zejména ve srovnání s typově nejbližším americkým Milwaukee Journal, reagoval Daily Mirror s poměrně značným zpožděním. První zprávy o překročení hranic ČSSR vojsky pěti států Varšavské smlouvy se na jeho stránkách objevily až o den později, tedy 22. srpna.

Přímo v den invaze přinesl Daily Mirror pouze jednu zprávu o dění v ČSSR, i když na první straně. Denis Martin v článku „*Russians step up the war of nerves*“²¹² popisoval manévry na československé hranici s Polskem a Východním Německem. Všiml si návštěvy maršála Grečka a zmínil se o vracení turistů od hranic, u nichž manévry probíhaly. Závěrem spekuloval o účelu manévrů. S odvoláním na blíže neurčené československé zdroje předpokládal, že měly zastrašit účastníky připravovaného zářijového sjezdu KSČ. V poslední větě pouze stručně informoval o tom, že sovětské představitelé předčasně ukončili své dovolené kvůli mimořádnému zasedání politbyra. Historický zvrat, na který Daily Mirror v tomto případě nestihl zareagovat, učinil z hlavní zprávy na první straně poněkud úsměvný relikt.

Graf č. 22: Typy zpravodajství k 22. 8. 1968 DM

²¹²MARTIN, Denis. *Russians step up the war of nerves*. *Daily Mirror*, 1968-8-21. S. 1.

Proč nedokázal Daily Mirror v tomto případě držet krok s konkurenčními deníky, není jasné. Další den žádné vysvětlení publikováno nebylo, Československu však byl věnován značný prostor.

22. srpna

Zdá se, jakoby se redakce Daily Mirror snažila svým čtenářům vynahradit informační zpoždění z předešlého dne. Dvacátého druhého srpna bylo v Daily Mirror k tématu Československa publikováno vůbec nejvíce článků za celé sledované období, a to devatenáct.

Mírným rozdílem mezi nimi převládaly komentáře a zpravodajské útvary publicistické povahy. I reportáže, ať už o dění v ČSSR nebo o politické situaci byly velmi emotivní a nesnažily se o žádný odstup. O zatčení vedoucích představitelů reformního procesu nalézáme jen jednu krátkou zmínku v jediné reportáži, jež sice nesla titulek „*Russian troops arrest Dubcek*,”²¹³ ale zatčeným politikům se věnovala jen ve své první polovině, poté popisovala počínající civilní odpor. Všechny články chválily odvahu Čechů, slovo „bravery“ odvaha bylo i v dalších dnech jedním z nejpoužívanějších při popisu chování obyvatel ČSSR.

Politické reportáže se většinou tento den omezily pouze na výčet diplomatických reakcí a informace o dění na půdě Spojených národů, přičemž se nebránily použití emotivních výrazů. Možný dopad na prezidentské volby ve Spojených státech, a to v Nixonův prospěch, rozebírala jediná z publikovaných politických reportáží a žádný komentář. Ty se soustředily na co nejdůraznější odsouzení Sovětského svazu ale i na kritiku neaktivity vlastní vlády a parlamentu. Nejvýraznějšími příklady těchto hodnocení byly komentáře „*Those men back home always know best*”²¹⁴ (kritika nepřipravenosti britské vlády) a „*A system which cannot change*”²¹⁵ (kritika slabosti sovětského totalitarismu neschopného tolerovat odlišnost).

²¹³ MARTIN, Denis. Russian troops arrest Dubcek. *Daily Mirror*, 1968-8-22. S. 1.

²¹⁴ Those men back at home always know best. *Daily Mirror*, 1968-8-2. S. 11.

²¹⁵ A system which cannot change. *Daily Mirror*, 1968-8-22. S. 2.

23. - 24. srpna

Zájem Daily Mirror o ČSSR po další dva dny nepolevoval, skladba přinášených informací se ale poněkud proměnila. Namísto publicistických útvarů a komentářů převládly reportáže, opět s nezakrývanou emotivností: o dění a náladě v Československu, debatách s ruskými vojáky a uprchlícími. Jediná stručná a snadno přehlednutelná zpráva oznamovala útěk Čestmíra Císaře, patrně protože byla převzata z vysílání Rádía Praha a dosud neověřena.

Politické reportáže nevybočovaly z trendu určeného včerejším dnem a dále popisovaly dění v Organizaci spojených národů a diplomatické reakce, jejich rétorika se ovšem – s jedinou výjimkou - podstatně zmírnila. Tou výjimkou byla reportáž o odletu Ludvíka Svobody do Moskvy ze dne 24. srpna.²¹⁶

Na reportéry zřejmě zapůsobil Svobodův zjev a pověst, neopomněli totiž zdůraznit, že tento bělovlasý, unavený a zasmušilý stařec bojoval proti Hitlerovi a má titul Hrdiny Sovětského svazu. I jeho zjevně nereálné ujištění o brzkém návratu a zvláštní složení s ním cestující delegace bylo ponecháno bez komentáře, na rozdíl od okázalého generálova přijetí. Prodloužení Svobodova pobytu v Moskvě naopak sloužilo v očích reportérů jako důkaz jeho pevného postoje při vyjednávání, které se dostalo do potíží. Patrně také zde mělo vliv Svobodovo předcházející vystoupení v rozhlase, jež článek také zmiňoval. Jednání samo autoři článku interpretovali jako Svobodův poslední zoufalý pokus odradit Sověty od záměru odstavit Dubčekovo vedení od moci.

Ve významu informací, které Daily Mirror čtenářům předkládal ve svých reportážích, bylo nutno se nějak orientovat. Tuto možnost nabízela sekce Mirrorscope s komentáři a zamyšleními o Československé krizi. Zde vyniká realistická a fundovaná analýza Woodrowa Wyatta²¹⁷ a rozbor profilů vůdců pěti států Varšavské pětky a jejich motivů k invazi, ojedinělý pokus, který neměl v dalším zkoumaném tisku obdoby.²¹⁸

Obecně lze totiž konstatovat, že pokud se žurnalisté a komentátoři rozhodli psát o osobnostních a povahových rysech nejznámějších představitelů reformního i konzervativního křídla KSČ, zpravidla se shodli na následujících charakteristikách: Gustáva Husáka považovali za pravděpodobně umírněného reformistu, Dubčka za

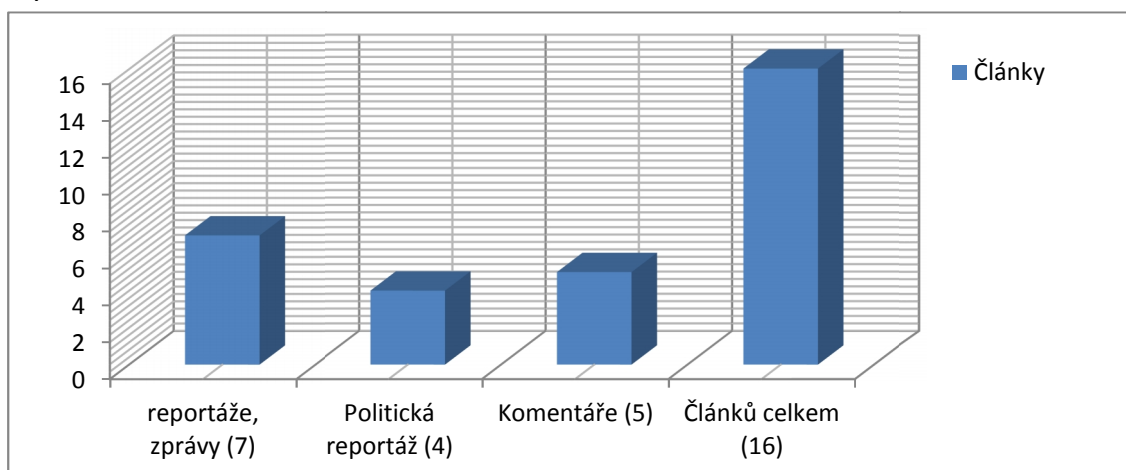
²¹⁶Daily Mirror reporting team, Svoboda: I'll never lead the traitors. *Daily Mirror*, 1968-8-24. S. 1.

²¹⁷WYATT, Woodrow. Hope, pray and stay strong. *Daily Mirror*, 1968-8-23. S. 11.

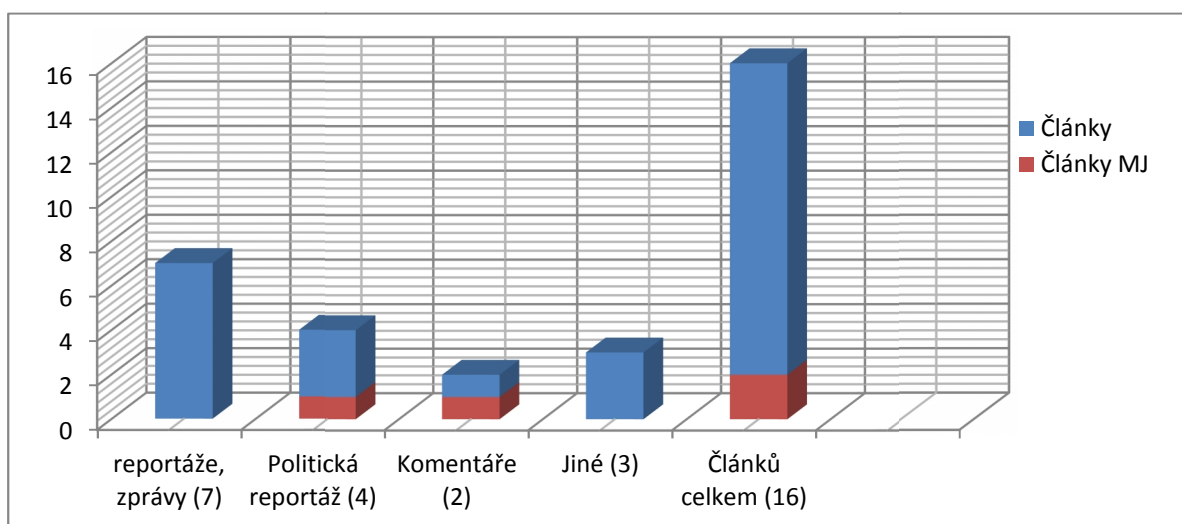
²¹⁸The iron conspirators. *Daily Mirror*, 1968-8-23. S. 12-3.

upřímného přívržence reforem, který se ale nejdříve musel přesvědčit o jejich užitečnosti, Císaře a Smrkovského za upřímné reformisty z přesvědčení,²¹⁹ Biřáka a Indru za skalní konzervativce a Koldera za oportunistu typu „kam vítr tam plášť“.²²⁰ Jen někteří z autorů uvedli, že vycházeli z československých zdrojů. Ostatní žádné zdroje neuvedli, ale je těžké si představit, že by jejich zdroje byly jiné, zvláště když dospěli ke stejným výsledkům.

Zbýlé články pouze stručně shrnovaly vyhlídky rumunské a jugoslávské politiky ve světle okupace Československa a také dopad této vojenské akce na vyhlídky „jestřábů“ ve Washingtonu v prezidentské kampani. Předpokládali, že invaze posílí jejich šance na výhru.²²¹

Graf č. 23: Typy zpravodajství k 23. 8. 1968 DM

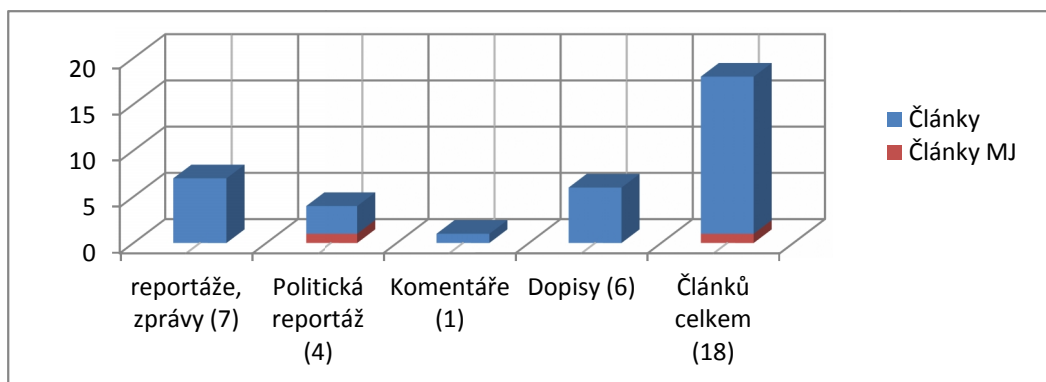

Graf č. 24: Typy zpravodajství k 24. 8. 1968 DM

²¹⁹ Members of New Cladestine Presidium Listed. *New York Times*, 1968-8-24. [s. p.]

²²⁰ Viz 23. srpen v části věnované *New York Times*, s. 46 této práce.

²²¹ The tempting of LBJ. *Daily Mirror*, 1968-8-23. S. 12.

Graf č. 25: Typy zpravodajství k 26. srpnu 1968 DM

26. srpna

V tento den Daily Mirror poprvé a naposledy publikoval dopisy čtenářů redakci. Bylo jich šest, jeden bohužel kvůli horší kvalitě tisku z velké části nečitelný. Všechny navrhovaly různé formy protestů, například masovou dopisovou akci, vyloučení Sovětského svazu z účasti na olympijských hrách v Mexiku, či nošení smuteční pásky.

O nutnosti důrazného diplomatického protestu, který by se svou silou měl vyrovnat civilnímu odporu Čechoslováků, hovořil také autor jediného komentáře dne „*The Voice of Protest*“.²²² Již o několik stran dále se ale bylo možné dočíst o zamítnutí návrhu na obchodní bojkot Sovětského svazu britským parlamentem. Jediný radikální protest, při němž se dav asi dvou stovek lidí, rozvášněných nepravdivou zprávou o zabití jednoho z demonstrantů policistou, oddělil od oficiálně povolené demonstrace pochoduující z Hyde Parku, a snažil se přes kordon policistů probít k Sovětské ambasádě, byl podrobně popsán v reportáži „*Mobs run wild in big embassy march*“.²²³

Moskevským jednáním se věnovala jediná reportáž „*Leaders of the Invaders hold Kremlin summit talks*“.²²⁴ Šlo o stručné shrnutí dosavadního průběhu jednání a o informaci o tom, že se k jednání připojili vůdci zbylých čtyř států a také Dubček s Černíkem. Generál Svoboda si v ní udržel pozitivní mediální obraz. Opět se zdůrazňovala jeho předpokládaná neústupná obhajoba Dubčeka vedení, i když autoři už zmínili i dvě hlavní podmínky sovětské strany, které Československo patrně bude muset přijmout – cenzuru a přítomnost vojsk. Do reportáže byla zahrnuta i prosba NS o Svobodův návrat do Prahy a její závěru tvořil popis situace v ČSSR. Pouze nenápadná zmínka se objevila o zatčení ruských intelektuálů protestujících na Rudém náměstí proti invazi do ČSSR.²²⁵

²²²The voice of protest. *Daily Mirror*, 1968-8-26. S. 2.

²²³MIRROR REPORTERS. Mobs run wild in big embassy march. *Daily Mirror*, 1968-8-26. S. 24.

²²⁴Leaders of the invaders hold Kremlin summit talks. *Daily Mirror*, 1968-8-26. S. 1.

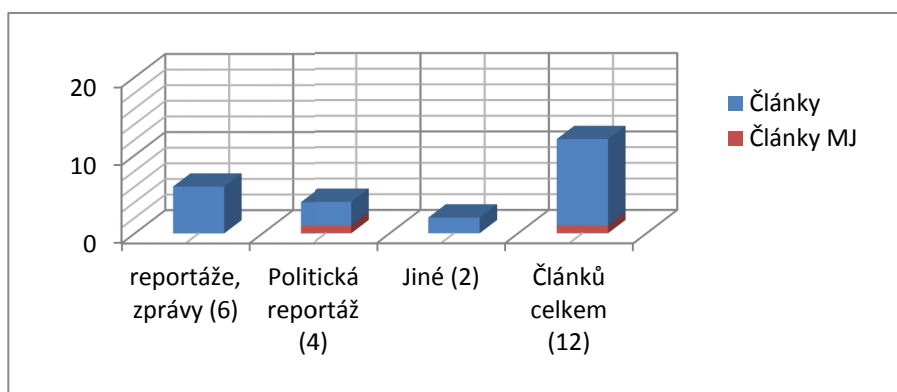
²²⁵Moscow “sit-down” foiled. *Daily Mirror*, 1968-8-26. S. 24.

27. srpna

Při pohledu na první stranu s velmi podrobnou reportáží Deana Martina z moskevských rozhovorů „*Peace pact held up at midnight*“²²⁶ by se mohlo zdát, že moskevská jednání byla hlavním tématem zpráv o Československu, ale opak byl pravdou, šlo o jediný článek, jenž se jimi zabýval. Zbylé reportáže o politické situaci velmi stručně informovaly například o vládním požadavku na zrušení plánovaného turné pěveckého sboru Rudé armády, projevu premiéra Harolda Wilsona, v němž vysoce hodnotil odvahu a morální kvality občanů Československa, nebo o Titově snaze zmírnit napětí mezi Rumunskem a SSSR.

Zprávy z okupovaného Československa používaly všechny stejný přístup ve snaze zprostředkovat čtenáři živý obraz událostí – snažily se vyprávět krátké příběhy obyčejných lidí a nepokoušely se zachovat si odstup od situace.

Zcela zmizela kategorie komentářů.

Graf č. 26: Typy zpravodajství k 27. 8. 1968 DM

28. – 31. srpna

V těchto dnech zájem Daily Mirror ve srovnání s přechodným obdobím prudce klesal, navzdory návratu československých reformistů z Moskvy do Československa v noci na 28. srpna, jenž mohl být pro novináře potenciálně zajímavý. Dne 28. srpna ráno vyšly o Československu pouhé čtyři články. Většinou informovaly o Dubčekovu a Svobodovu vystoupení v rozhlase a bezprostřední reakci na ně, včetně emotivní scény protestního zpěvu hesla „*chceme znát pravdu*“. Dne 29. srpna vyšel pouze jediný

²²⁶MARTIN, Dean. „Peace pact held up at midnight,“ *Daily Mirror*, 1968-8-27. S. 1.

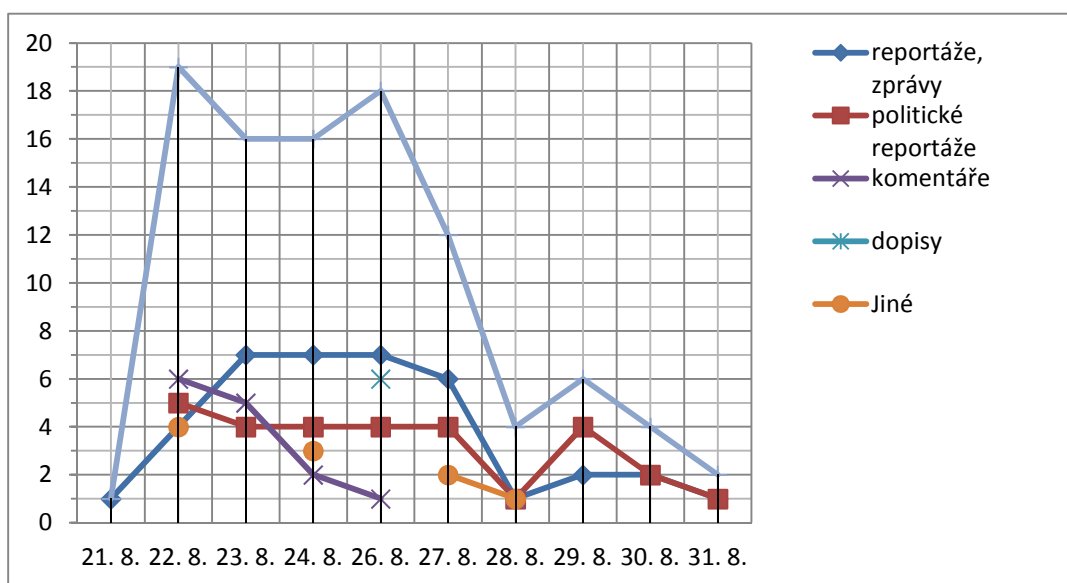
komentář, konstatující, že sovětské tanky vyhrály a zničily československý sen o demokracii

Reportáže publikované 30. a 31. srpna popisovaly atmosféru strachu a rezignace, která v Praze zavládla. Pouze politické reportáže zatím ještě nepsaly o prohře ale o tom, že československé Národní shromáždění odmítá přijmout výsledky Moskevských jednání.

Celkový obraz okupace a moskevských jednání ve zpravodajství Daily Mirror

Z následujícího grafu je vidět, že zájem deníku The Daily Mirror dosahoval dvou hlavních vrcholů. Jeho nejvyšší intenzitu nacházíme takřka bezprostředně po invazi, 22. srpna, s 19 články. Následující den poklesl na 16 článků, tuto úroveň si udržel i 24. srpna. V neděli 25. srpna Daily Mirror nevyšel. Hned další den, 26. srpna, nacházíme druhý nejvyšší bod zájmu Daily Mirror o ČSSR, což patrně souviselo se skutečností, že se chýlila k závěru jednání Československé delegace v Moskvě.

Obě kategorie zpráv, o politické situaci i nepolitických událostech, v zásadě kopírovaly celkový vývoj zpravodajství. Nevykazovaly ovšem tak výrazné nárůsty a propady, kromě 28. srpna, kdy zaznamenáváme propad u všech ten den se vyskytujících kategorií. Je zvláštní, že komentáře se objevily pouze v období od 22. do 26. srpna. Také jejich počet po celou dobu klesal z šesti až na jediný článek. Podobně jako u druhého bulvárněji zaměřeného deníku, Milwaukee Journal i zde zcela chybí kategorie prohlášení.

Graf č. 27: Časový průběh zpravodajství DM od 21. 8. - 31. 8

Reakce na sebeupálení a pohřeb Jana Palacha

21.1.

První zprávy o Janu Palachovi otiskl Daily Mirror až dva dny po jeho smrti, přesněji 21. ledna, kdy podobně jako New York Times a London Times přinesl reportáž o dalších pokusech o sebevraždu a Svobodově televizním vystoupení v souvislosti s nimi. Zároveň vyšel i komentář bez titulku, bohužel kopie je v dispozici v kvalitě, která činí velkou většinu článku nečitelnou.

22. ledna

Vyšla pouze krátká reportáž informující o dohodě mezi členy vlády a představiteli studentů o zachování klidu a veřejného pořádku. Oproti reportážím z New York Times zmínila i televizní vystoupení Heleny Zahradníčkové, s výzvou ostatním aby Palacha nenapodobovali. Dále se Palachovi věnoval komentář „*Rekindling the flame*“.²²⁷ Hlavní myšlenkou toho článku bylo, že Palachova oběť v lidech znovu probudila pocit jednoty ze srpnových dnů. Jeho autor končil tvrzením, že Jan Palach a studenti dosáhli prozatímního vítězství, když vláda ve svých jednáních s nimi byla nucena uznat tuto skutečnost, ale neubránil se otázce, zda jejich vítězství nebude pouze morální a dočasné.

23. ledna

Jediná reportáž dne oznamovala, stejně jako v ostatních denících, dva nové pokusy o sebevraždu, podle anonymního autora ovšem vykonané z nepolitických důvodů.²²⁸ Článek stručně shrnuje informace o Palachovi, je ukončen konstatováním, že rozhovory studentů se členy vlády zatím nevedly k zastavení protestů.

24. ledna

Vyšel komentář Woodrowa Wyatta,²²⁹ v jehož závěrečné části se krátce věnoval i Palachovi. Nejdůležitější důsledek jeho činu viděl ve skutečnosti, že znovu připomněl světu situaci v Československu a že Čechoslováci nyní projevují daleko větší odpor proti

²²⁷ WILLS, Frederick. Rekindling the flame. *Daily Mirror*, 1969-1-22. S. 13.

²²⁸ 2 more 'Human Torch' Czechs. Fire suicide bids by prisoner and mechanic. *Daily Mirror*, 1969-1-23. S. 28. Šlo o Josefa Hlavatého a Miroslava Malinku.

²²⁹ WYATT, Woodrow. Why pretend we are great? *Daily Mirror*, 1969-1-24. S. 6.

normalizaci, než Sověti vůbec kdy očekávali. Obával se ovšem, že to povede jen k silnějšímu sovětskému tlaku na Prahu.

25 a 27. ledna

Dvě stručné reportáže popisující bezpečnostní opatření při Palachově pohřbu (v titulku byl nazván hrdinou) a o dva dny později zákrok proti účastníkům vzpomínkového protestního pochodu na Václavském náměstí. Obě reportáže jsou v zásadě jen zkrácenou verzí článků v New York Times.²³⁰

31. 1.

Poslední zmínka o Palachovi v komentáři k vyhoštění novinářů z ČSSR „*Suppress and be damned*.”²³¹ Ten detailně popisoval historii vyhošťování novinářů od srpnové okupace až po Palachův pohřeb. Autor Frederick Wills je přičítal snaze Sovětů učinit informace o situaci v ČSSR nedostupné.

²³⁰Srovnej s články, které v dané dny přinesly New York Times, s. 58 této práce.

²³¹WILLS, Frederick. *Suppress and be damned*. *Daily Mirror*, 1969-1-31. S. 16.

Závěr

Ze zjištění prezentovaných ve výzkumné části vyplývá několik zajímavých skutečností. Především se ukázalo, že v souhrnné analýze zpravodajství jednotlivých deníků od 21. do 31. srpna 1968 se neobjevují zásadní rozdíly mezi renomovanými deníky (New York Times) a jejich bulvárními či lokálně zaměřenými protějšky (Daily Mirror, The Milwaukee Journal).

Jejich zájem o Československo byl nejvyšší, když byly události čerstvé a šokující, hned po začátku invaze, 21., případně 22. srpna. Poté vždy v různé míře poklesl a znovu výrazně vzrostl až po skončení Moskevských jednání. Tím vlastně vlna intenzivního zájmu o osud Československa skončila. V dalších dnech sice ještě vyšlo několik článků k tématu, ale to byly pouhé dozvuky posledního dějství dramatu.

Od tohoto vývoje se mírně odlišuje pouze zpravodajství deníku The Times. Zde křivka zájmu dosáhla nejvyššího bodu o něco později, 23. srpna, a před dosažením druhého maxima po skončení Moskevských jednání poklesla pouze mírně. Po 31. srpnu ale již ani v The Times ani jiném sledovaném deníku nenalézáme žádného novináře či komentátora, který by se Československu soustavně věnoval.

Rozdíl mezi velkými renomovanými deníky a jejich bulvárními či lokálními protějšky byl jen v celkovém počtu článků. The Times of London a The New York Times přinesly přes dvě stě článků věnovaných Československu, zatímco Daily Mirror a Milwaukee Journal jen něco málo přes sto.

Hypotéza o nepolitické reportáži jako nejpoužívanějším žurnalistickém útvaru se nepotvrdila. Rozdílem čtrnácti článků se vůbec nejčastějším útvarem stala reportáž o politickém dění. Domnívám se, že důvodem pro převahu politických reportáží byla potřeba orientovat se ve vzniklé situaci a odhadnout její další vývoj.

Pokud jde o přesnost informací, liší se v závislosti na tématu článků. Například informace o síle invaze byly po úpravě počátečních odhadů poměrně přesné a shodují se současnými odhady. Naproti tomu zprávy o názorovém rozdělení politbyra KSSS ohledně uskutečnění invaze nelze ani dnes jednoznačně potvrdit nebo vyvrátit.

Překvapivým zjištěním bylo, že každý ze sledovaných deníků měl určitá specifika projevující se na jeho zacházení s tématem invaze do Československa. V New York Times to byl například vysoký podíl exkluzivního obsahu a srovnávání invaze s chováním Američanů ve Vietnamu. U Milwaukee Journal to naopak bylo porovnávání

tiskových zpráv z různých tiskových agentur (*press dispatches*) a názorů různých komentátorů. Daily Mirror věnoval Československu svoji analytickou sekci Mirrorscope a The London Times dokonce vytvořily zvláštní sekci Czechoslovakia. Čin Jana Palacha už tak silnou odezvu nevzbudil a zmiňovaná specifika nebyla při této příležitosti znovu využita. Informace, jež o něm jednotlivé deníky přinášely, se od sebe příliš nelišily a nezacházely příliš do hloubky.

Pokusila jsem se na vybraných událostech ukázat, co na dění v Československu zaujalo britský a americký tisk, jak si jej jednotlivé deníky a novináři vysvětlovali a jaký vývoj očekávali, což se mi, věřím, alespoň částečně podařilo, i přes omezení daná rozsahem a možnostmi bakalářské práce. Šlo mi zejména o vypracování dostatečně detailního přehledu, který by mohl sloužit jako odrazový můstek pro další bádání. Podrobné historické zpracování by si zasloužila například práce jednotlivých reportérů a komentátorů, jejichž jména se často objevují pod články o Československu, jako Tadeusz Szulcz, Henry Kamm, David Binder a další, zejména pokud jde o jejich vztah k Československu.

Při tvorbě této práce, její teoretické i výzkumné části, jsem získala mnoho praktických zkušeností, které určitě využiji při svém dalším studiu a práci.

Seznam použité literatury

At the European Crossroads: Czechoslovakia between West and East in the course of the short 20th century: Education for Democratic Citizenship and Human Rights European dimension in history teaching: [Seminar]. Prague. 10. 10. 2005-14. 10. 2005. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR. Praha: Tauris, 2005.

BENČÍK, Antonín. *Rekviem za Pražské jaro: důvěrná informace o přípravě a provedení srpnové intervence varšavské pětky v Československu 1968.* 1. vyd. Třebíč: Tempo Třebíč, 1998. ISBN neuvedeno.

Bílá místa rozhlasové historie: (příspěvky a svědectví k 60. letům v Československém rozhlase): sborník ze semináře SRT a Katedry žurnalistiky IKSŽ UK, konaného 15. 4. 1999 v Karolinu. Praha: Sdružení pro rozhlasovou tvorbu, 1999. ISBN neuvedeno.

BLAŽEK, Petr, EICHLER, Patrik, JAREŠ, Jakub. *Jan Palach '69.* 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova; Ústav pro studium totalitních režimů ČR; TOGGA, 2009. ISBN 978-80-7308-237-6.

BLAŽEK, Petr. „Pochodeň č. 1“. Rekonstrukce činu Jana Palacha. In: BLAŽEK, Petr, EICHLER, Patrik, JAREŠ, Jakub. *Jan Palach '69.* 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova; Ústav pro studium totalitních režimů ČR; TOGGA, 2009. ISBN 978-80-7308-237-6.

CIGÁNEK, František. Postavení a role parlamentu v srpnových dnech 1968. In: PECKA Jindřich, PREČAN, Vilém. *Proměny Pražského jara. Sborník studií a dokumentů o nekapitulantských postojích v československé veřejnosti 1968-69.* Brno: Doplněk, 1993. S. 123- 165. ISBN 80-85765-02-0.

ČERNÝ, Jiří. *Zpěváci bez konzervatoře.* 1. vyd. Praha: ČS, 1967.

DOSKOČIL, Zdeněk. *Duben 1969: anatomie jednoho mocenského zvratu.* Brno: Doplněk; Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2006. ISBN 80-7239-204-2.

DUNAR, Andrew, J. *America in the fifties.* Syracuse, New York: Syracuse University Press 2006. ISBN 978-0815631286.

GILCHER-HOLTEY, Ingrid. *Hnutí '68 na Západě: studentské bouře v USA a západní Evropě.* 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 2004. ISBN 80-7021-698-0.

HALBERSTAM, David. *Černobílé desetiletí: padesátá léta a Spojené státy*. 1. vyd. Praha: Prostor, 2002. ISBN 80-7260-074-5.

HOPPE, Jiří. *Opozice '68: sociální demokracie, KAN a K 231 v období pražského jara*. 1. vyd. Praha: Prostor, 2009. ISBN 978-80-7260-216-2.

HOPPE, Jiří. *Pražské jaro v médiích: výběr z dobové publicistiky*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR; Brno: Doplněk, 2004. *Prameny k dějinám československé krize 1967-1970; díl 11*. ISBN 80-7239-162-3.

KALINOVÁ, Lenka. *Sociální reforma a sociální realita v Československu v šedesátých letech*. Praha: Vysoká škola ekonomická, 1998. ISBN 80-7079-490-9.

KAPLAN, Karel. *Kořeny československé reformy 1968*. II. díl. Brno: Doplněk, 2002. ISBN 80-7239-135-6.

KMUNÍČKOVÁ, Zdenka. *Poslední dny Jana Palacha*. Praha: EPOCH, 2009. ISBN 978-80-7425-010-1.

KURAL, V. a kol. *Československo roku 1968. 1. díl, obrodný proces*. 1. vyd. Praha: Parta, 1993. ISBN 80-901337-7-0.

KUSIN, Vladimír, V. *The Intellectual Origins of the Prague Spring: The Development of Reformist Ideas in Czechoslovakia 1956-1967*. Cambridge: Cambridge University Press, 2002. ISBN 978-0521526524.

LEDERER, Jiří. *Jan Palach (Zpráva o životě, činu a smrti českého studenta)*. Praha: Novinář, 1990. ISBN 80-7077-408-8.

LYONS, Pat. *Mass and elite attitudes during the Prague Spring era: importance and legacy*. 1st ed., Prague: Institute of Sociology, Academy of Sciences of the Czech Republic, 2009. ISBN 978-80-7330-174-3.

MENCL, V. a kol. *Československo roku 1968. 2. díl, počátky normalizace*. 1. vyd. Praha: Parta, 1993. ISBN 80-901337-8-9.

NÁLEVKA, Vladimír. *Československo a Varšavská smlouva v šedesátých letech*. In: *Česko-slovenské vztahy - Slovensko-české vztahy: liberecký seminář 1998-1999*. Liberec, Technická univerzita 2000.

NÁLEVKA, Vladimír. *Studená válka*. 1. vyd. Praha: Triton, 2003. ISBN 80-7254-327-X.

NAVRÁTIL, Jaromír. *The Prague Spring The Prague spring 1968: a national security archive documents reader*. The Prague Spring Foundation, Prague 1998. ISBN 9637326677.

Osm měsíců pražského jara 1968. 1. vyd. Praha: Práce, 1991. ISBN 80-208-0126-X.

PAUER, Jan. Exkurz o úloze Ludvíka Svobody v srpnových dnech 1968. In: PECKA Jindřich, PREČAN, Vilém. *Proměny Pražského jara. Sborník studií a dokumentů o nekapitulantských postojích v československé veřejnosti 1968-69*. Brno: Doplněk, 1993. S. 187 -204. ISBN 80-5765-02-0.

PAUER, Jan. *Praha 1968: vpád Varšavské smlouvy: pozadí - plánování - provedení*. 1. vyd. Praha: Argo, 2004. ISBN 80-7203-558-4.

PAUER, Jan. Sovětská vojenská intervence a restaurace byrokraticko-centralistického systému v Československu 1968-1971. In: PECKA Jindřich, PREČAN, Vilém. *Proměny Pražského jara. Sborník studií a dokumentů o nekapitulantských postojích v československé veřejnosti 1968-69*. Brno: Doplněk, 1993. S. 165-187. ISBN 80 85765-02-0 ISBN 80-85765-02-0.

PAŽOUT, Jaroslav. *Mocným navzdory: studentské hnutí v šedesátých letech 20. století*. 1. vyd. Praha: Prostor, 2008. ISBN 978-80-7260-186-8.

PECKA Jindřich, PREČAN, Vilém. *Proměny Pražského jara. Sborník studií a dokumentů o nekapitulantských postojích v československé veřejnosti 1968-69*. Brno: Doplněk, 1993. ISBN 80 85765-02-0.

PEROUTKA, Ferdinand. *Mluví k vám Ferdinand Peroutka: rozhlasové komentáře Rádío Svobodná Evropa. Díl 2., 1960-1969*. 1. vyd. Praha: Argo, 2005. 550 S. ISBN 80-7203-577-0.

PEŠEK, Jan. *Slovensko na prelome 50. a 60. rokov: politicko-mocenské aspekty vývoja*. 1.vyd. Brno: Prius, 2005, sv. 1. ISBN 80-7285-059-8.

PITHART, Petr. *Osmášedesátý*. 3. vyd. Praha: Rozmluvy, 1990. ISBN 0-946352-43-7.

POVOLNÝ, Daniel. *Vojenské řešení Pražského jara. 1. díl. Invaze armád Varšavské smlouvy*. 1. vyd. Praha: Ministerstvo obrany České republiky - Agentura vojenských informací a služeb, 2008. ISBN 978-80-7278-470-7.

RENNER, Hans - SAMSON, Ivo. *Dejiny Československa po roku 1945*. Bratislava: Slovak Academic Press, 1993. ISBN 80-85665-16-6.

Sedm pražských dnů: 21. -27. srpen 1968: dokumentace. 1. vyd. Praha: Academia, 1990. ISBN 80-200-0237-5.

SKILLING, Gordon, Henry. *Czechoslovakia's interrupted revolution.* Princeton: Princeton University Press, 1976.

SLACH, Miroslav. *Slunce v soumraku.* Gloria Kyjov, 1994. ISBN neuvedeno.

ŠRAJER, Jindřich. *Suicidium, sebeobětování nebo mučednictví?* vyd. 1. Praha: Triton, 2009. ISBN 978-80-7387-291-5.

VANČURA, Jiří. Muž, který stál v cestě. In: PECKA Jindřich, PREČAN Vilém. *Proměny Pražského jara. Sborník studií a dokumentů o nekapitulantských postojích v československé veřejnosti 1968-69.* Brno: Doplněk, 1993, S. 67- 91. ISBN 80-85765-02-0.

VONDROVÁ, Jitka, NAVRÁTIL, Jaromír, MORAVEC, Jan. *Komunistická strana Československa: pokus o reformu (říjen 1967 - květen 1968).* 1. vyd. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR; Brno: Doplněk, 1999. Prameny k dějinám československé krize 1967-1970; díl 9, sv. 1. ISBN 80-85270-96-X.

VONDROVÁ, Jitka, NAVRÁTIL, Jaromír. *Mezinárodní souvislosti československé krize 1967-1970: červenec - srpen 1968.* 1. vyd. Brno: Doplněk, 1996. Prameny k dějinám československé krize 1967-1970; díl 4, sv. 2. ISBN 80-85270-60-9.

WILLIAMS, Kieran. *The Prague spring and its aftermath: Czechoslovak politics, 1968-1970.* Cambridge: Cambridge University Press, 1997. ISBN 9780521588034.

Použité online zdroje:

BINKLEY, Sam. HippieS. In: *St. James Encyclopedia of Pop Culture* [Online]. Aktualizováno 29. 1. 2009 [vid. 3. 2. 2012]. Dostupné z http://findarticleS.com/p/articles/mi_g1epc/is_tov/ai_2419100587/

BUTLER, David; BUTLER, Gareth. Main national newspaper support elections from 1945-2010. In: *Twentieth Century British Political Facts 1900-2000 and British Political Facts since 1979* [Online]. [vid. 24. 2. 2012] Dostupné z http://static.guim.co.uk/sys-images/Guardian/Pix/site_furniture/2010/5/4/1272980216414/Party-support-in-general--004.jpg

EICHLER, Patrik. *Sborník ke 40. výročí sebeupálení Jana Palacha: představení projektu* [Online]. [vid. 29. 9. 2012] Dostupné z <http://strada.ff.cuni.cz/palach/>

HALLOWAY, David. New Left. In: *St. James Encyclopedia of Pop Culture* [Online]. Aktualizováno 29. 1. 2009. [vid. 3. 2. 2012]. Dostupné z http://findarticleS.com/p/articles/mi_g1epc/is_tov/ai_2419100887/

HEIMANN, Mary. The Scheming aparatchik of The Prague Spring. In: CENTRAL AND EAST EUROPEAN STUDIES, UNIVERSITY OF GLASGOW. *Europe-Asia Studies*. Vol. 60. No. 10. [Online]. Abingdon: Routledge Journals Taylor & Francis, 2008. [vid. 7. 11. 2011]. ISSN 1465-3427. Dostupné z <http://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/09668130802434323>

James Reston. In: *Encyclopædia Britannica* [Online]. [vid. 12. 2. 2012.] Dostupné z <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/499709/James-Reston>

LEWIS, Daniel. *Tad Szulc, 74, Dies; Times Correspondent Who Uncovered Bay of Pigs Imbroglia* [Online]. Publikováno 21. 5. 2001. [vid. 15. 2. 2012.] Dostupné z <http://www.nytimes.com/2001/05/22/world/tad-szulc-74-dies-times-correspondent-who-uncovered-bay-of-pigs-imbroglio.html>

Milwaukee Journal Sentinel. In: *Encyklopaedia Britannica* [Online]. [vid. 18. 1. 2012] Dostupné z <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/383166/Milwaukee-Journal-Sentinel>

The Mirror. In: *Encyklopaedia Britannica* [Online]. [vid. 25. 2. 2012] Dostupné z <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/149870/The-Mirror>

The New York TimeS. In: *Encyclopædia Britannica* [Online]. [vid. 12. 2. 2012.] Dostupné z <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/412546/The-New-York-Times>

Použité prameny:

Edice „Akce Palach“:

D1, Návrh Jana Palach a na obsazení budovy Československého rozhlasu a vyhlášení generální stávky. „AKCE PALACH“. Edice dokumentů z provenience ministerstva vnitra 1969-1974. In: BLAŽEK, Petr, EICHLER, Patrik, JAREŠ, Jakub. *Jan Palach '69*. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova; Ústav pro studium totalitních režimů ČR; TOGGA, 2009. ISBN 978-80-7308-237-6.

D43, Znalecký posudek pracovnice Výzkumného ústavu kriminologického při generální prokuratuře v Praze PhDr. Bohumily Vackové a pracovnice Kriminalistického

ústavu Hlavní správy Veřejné bezpečnosti v Praze MUDr. Jany Kronbergerové, CSc. o činu Jana Palacha. „AKCE PALACH“. Edice dokumentů z provenience ministerstva vnitra 1969-1974. In: BLAŽEK, Petr, EICHLER, Patrik, JAREŠ, Jakub. *Jan Palach '69*. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova; Ústav pro studium totalitních režimů ČR; TOGGA, 2009. ISBN 978-80-7308-237-6.

Opis zprávy o psychiatrickém pozorování Jana Palacha v nemocnici. In: BLAŽEK, Petr, EICHLER, Patrik, JAREŠ, Jakub. *Jan Palach '69*. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova; Ústav pro studium totalitních režimů ČR; TOGGA, 2009. Obrazová příloha s. 5. ISBN 978-80-7308-237-6.

Denní tisk:

Americký tisk:

The New York Times:

After Prague's surrender. *The New York Times*, 1968-8-29. [s. p.]

ANDERSON, Ramyond, H. They opened fire on crowds in Prague; Moscow explains why it took steps. *The New York Times*, 1968-8-21. S. 1 a 14.

BINDER, David. Czech envoy at U. N. scores Soviet, Soviet split over invasion described. *The New York Times*. 1968-8-25. [s. p.]

Communist Munich. *The New York Times*, 1968-8-31. [s. p.]

Compromis in Moscow? *The New York Times*, 1968-8-27. [s. p.]

EDER, Richard. Tanks Grind Down a fragile dream of Freedom. *The New York Times*, 1968-8-22. [s. p.]

GROSE, Peter. US Analysts Suspect Russians Quietly Backed Conservatives. *The New York Times*, 1968-8-21. [s. p.]

Hard bargaining in Moscow. *The New York Times*, 1968-8-26. [s. p.]

Human Torch In Prague. *The New York Times*, 1969-1-18. [s. p.]

Hungarian (set) himself afire. *The New York Times*, 1969-1-21. [s. p.]

Jan Palach's martyrdom. *The New York Times*, 1969-1-20. [s. p.]

KAMM, Henry. Svoboda in Moscow for talks. *The New York Times*, 1968-8-24. S. 1 a 14.

KAMM, Henry. Prague leaders home; compromise agreement with Moscow reported. *The New York Times*, 1968-8-27. S. 1 a 2.

McCarthy Is Critical Of Johnson's Reaction. *The New York Times*, 1968-8-22. [s. p.]

MELNICOFF, Edward, N. Soviet leaders. *The New York Times*, 1968-8-31. [s. p.]

MENDEL, Arthur, P. Soviet national interest. *The New York Times*, 1968-8-27. [s. p.]

New Troika in Prague Drahomir Kolder, Alois Indra, Vasil Bilak. *The New York Times*, 1968-8-23. [s. p.]

RESTON, James. Tanks and Ideas - Moscow's Fatal Weakness. *The New York Times*, 1968-8-23. [s. p.]

SHUSTER, Alvin. Czech protester dies of his burns. *The New York Times*, 1969-1-20. [s. p.]

SHUSTER, Alvin. Prague Shaken by Youth's Immolation. *The New York Times*, 1969-1-18. [s. p.]

SHUSTER, Alvin. Czech sets himself afire in 2nd such protest action. *The New York Times*, 1969-1-21. S. 1 a 3.

SHUSTER, Alvin. Czech Who Set Himself on Fire In Protest Act Has 'No Regrets,' *The New York Times*, 1969-1-19. [s. p.]

SCHWARTZ, Harry. Russians intrude on Czech dream of democracy. *The New York Times*, 1968-8-21. [s. p.]

SCHWARTZ, Harry. Kremlin Hawk's Won Debate. *The New York Times*, 1968-8-22. [s. p.]

SMITH, Robert, M. A history of pressure: Moscow and Prague. *The New York Times*, 1968-8-21. [s. p.]

Soviet Poet, in Letter Abroad, Deplores Invasion. *The New York Times*, 1968-8-28. [s. p.]

SULCZ, Tad. Czechs to renew curbs on press and nonred clubs. *The New York Times*, 1968-8-29, S. 1 a 2.

SZULC, Tad. Czechoslovakia Czechoslovakia invaded by Russians and four other Warsaw Pact forces. *The New York Times*, 1968-8-21. S. 1.

Milwaukee Journal:

2nd Czech Burning Upsets Red Leaders. *Milwaukee Journal*, 1969-1-21. S. 4.

3rd Czech Sets Fire To Self, Survives. *Milwaukee Journal*, 1969-1-22. S. 4.

Big Crowds View Czech Hero's Bier. *Milwaukee Journal*, 1969-1-24. S. 6.

Czechs Here Vent Anguish Together. *Milwaukee Journal*, 1969-1-22. S. 2.

Czech Police Arrest 200 In New Clashes. *Milwaukee Journal*, 1969-1-27. S. 6.

Czech President Flies to Moscow. *Milwaukee Journal*, 1968-8-23. S. 1, pokračování článku na s. 4.

Did the CIA Know? *Milwaukee Journal*, 1968-8-23. S. 16.

Experts Advise against US Help. *Milwaukee Journal*, 1968-8-22. S. 8.

FRYE, William, R. Heads May Roll in Kremlin. *Milwaukee Journal*, 1968-8-27. S. 2.

HOPKINS, Mark, W. Czech Crisis Cost Soviets Dearly. *Milwaukee Journal*, 1968-8-22. S. 8.

HOPKINS, Mark, W. Russ Liberals Appear to be in Trouble. *Milwaukee Journal*, 1968-8-22. S. 8.

Majority Puts Dubček on Tightrope. *Milwaukee Journal*, 1968-8-28, S. 5.

Protester's Death Stirs Czech Students. *Milwaukee Journal*, 1968-8-20. S. 3.

RESTON, James. Czech Affair of Russ Political, Moral Weakness. *Milwaukee Journal*, 1968-8-23. S. 8.

RESTON, James. Russian Invasion Alters Politics at Home, Abroad. *Milwaukee Journal*, 1968-8-21. S. 2.

ROBERTS, Chalmers, M. US Officials Gloomy about Czech Results. *Milwaukee Journal*, 1968-8-28. S. 5.

Slovak Reds Oust Pro-soviet Leader. *Milwaukee Journal*, 1968-8-29. S. 2.

Socialists Here Assail Invasion. *Milwaukee Journal*, 1968-8-21. S. 10.

Soviet Veto UN Bid to Condemn Invasion. *Milwaukee Journal*, 1968-8-23. S. 1 a 4.

SZULC, Tad. Czechs Held Secret Meeting Under Soviet Noses. *Milwaukee Journal*, 1968-8-25. S. 2.

Britský tisk:

The Times:

BINDER, David. Brezhnev and Kosygin fought invasion plan. *The Times*, 1968-8-26. S. 6.

BUIST, Vincent. Dubcek manacled by Russians. *The Times*, 1968-8-29. S. 1.

Czech press at a crucial debate. *The Times*, 1969-1-17. S. 6.

Czech protest grows after fire death. *The Times*, 1969-1-20. S. 1.

DAVY, Richard. Calm ordered for Palach's funeral. *The Times*, 1969-1-24. S. 11.

DAVY, Richard. Solidarity as never before. *The Times*, 1968-8-27. S. 6.

DAVY, Richard. Svoboda warning on crisis after second self-burning. *The Times*, 1969-1-21. S. 1.

DAVY, Richard. *The Times*, 1968-8-28. S. 10.

DAVY, Richard. *The Times*, 1968-8-29. S. 6.

DAVY, Richard. Threats of Suicide in Prague. *The Times*, 1969-1-18. S. 6.

DAVY, Richard. Warning on antisoviet demonstrations. *The Times*, 1968-8-28. S. 10.

Dictat of Moscow. *The Times*, 1968-8-28. S. 11.

DOUGLAS-HOME, Charles. Why Prague can offer little resistance. *The Times*, 1968-8-22. S. 8.

Ideals of Prague. *The Times*, 1969-1-20. S. 11.

Letters to the Editor: Soviet invasion to Czechoslovakia: Fate of arrested leaders. *The Times*, 1968-8-24. S. 9.

Letters to the Editor. Soviet Union and Czechoslovakia: A Time to Exchange views. *The Times*, 1968-8-28. S. 11.

Lights go out. *The Times*, 1968-8-31. S. 7.

Reuter. Prague party leaders accused of wavering over right-wing threat. *The Times*, 1968-8-23. S. 6.

SAYLE, Murray. One vote defeat of Indra group precipitated the crisis. *The Times*, 1968-8-29. S. 6.

Sekce Parliament. *The Times*, 1968-8-27. S. 10.

The anachronists. *The Times*, 1968-8-26. S. 7.

Uneasy satellites. *The Times*, 1968-8-26. S. 7.

Unlawful state of violence. *The Times*, 1968-8-30. S. 7

Daily Mirror:

2 more 'Human Torch' Czechs. Fire suicide bids by prisoner and mechanic. *Daily Mirror*, 1969-1-23. S. 28.

A system which cannot change. *Daily Mirror*, 1968-8-22. S. 2.

Daily Mirror reporting team. Svoboda: Ill never lead the traitors. *Daily Mirror*, 1968-8-24. S. 1.

Leaders of the invaders hold Kremlin summit talks. *Daily Mirror*, 1968-8-26. S. 1.

MARTIN, Dean. Peace pact held up at midnight. *Daily Mirror*, 1968-8-27. S. 1.

MARTIN, Denis. Russians step up the war of nerves. *Daily Mirror*, 1968-8-21. S. 1.

MARTIN, Denis. Russian troops arrest Dubcek. *Daily Mirror*, 1968-8-22. S. 1.

MIRROR REPORTERS. Mobs run wild in big embassy march. *Daily Mirror*, 1968-8-26. S. 24.

Moscow „sit-down“ foiled. *Daily Mirror*, 1968-8-26. S. 24.

The iron conspirators, *Daily Mirror*, 1968-8-23. S. 12-3.

The tempting of LBJ, *Daily Mirror*, 1968-8-23. S. 12.

The voice of protest, *Daily Mirror*, 1968-8-26. S. 2.

Those men back at home always know best, *Daily Mirror*, 1968-8-22. S. 11.

WILLS, Frederick. Rekindling the flame. *Daily Mirror*, 1969-1-22. S. 13.

WILLS, Frederick. Suppress and be damned. *Daily Mirror*, 1969-1-31. S. 16.

WYATT, Woodrow. Hope, pray and stay strong. *Daily Mirror*, 1968-8-23. S. 11.

WYATT, Woodrow. Why pretend we are great? *Daily Mirror*, 1969-1-24. S. 6.

Seznam příloh

Příloha A: Dopis redakci New York Times. *New York Times*, 1968-8-27. [s. p.]

Příloha B: Otevřený dopis Natalie Gorbanevské, *New York Times*, 1968-8-29. [s. p.]

Příloha C: US Intelligence Experts Caught Napping by Russ Invasion. *Milwaukee Journal*, 1968-8-22. S. 10.

Příloha D: Kreslený vtip. *The Times*, 1968-8-22. S. 7.

Příloha E: Dopisy redakci. *The Times*, 1968-8-23. S. 9.

Přílohy

To the Editor:

There is little doubt that the Russian invasion of Czechoslovakia will seriously undermine the protest movement against our Vietnam policies. There is even less doubt that it should have precisely the opposite effect of confirming and strengthening the movement.

How could anyone listening to President Johnson's condemnation of the Soviet invasion fail to experience deep revulsion at his audacious hypocrisy?

For three years we have been causing unbelievable suffering to defend what we claim to be our national interests, and we have either installed or supported any South Vietnamese government that agreed with us, regardless of its unpopularity.

The Soviet Union is now engaged in the same operation.

But to compare the two is really unfair to the Russians. A glance at the map, some thought about the very likely implications of authentic democratization in Eastern Europe for Russia's "national interest" vis-à-vis Germany, and a little recollection of past German-Russian relations will show that Russia's action, however despicable, can far better claim the justification of "national interest" than can our own invasion of Vietnam.

If the Soviet attack is vicious and infuriating, as it is, then what must we say of our own?

ARTHUR P. MENDEL
Professor of History
University of Michigan
Ann Arbor, Aug. 22, 1968

Příloha A: Dopis redakci New York Times.

New York Times, 1968-8-27. [s. p.]

The New York Times

Published: August 27, 1968
Copyright © The New York Times

Soviet Poet, in Letter Abroad, Deplores Invasion

Special to The New York Times

MOSCOW, Aug. 28—A Soviet woman poet who took part in a demonstration in Red Square Sunday to protest the invasion of Czechoslovakia expressed hope today that the Czechoslovak people would learn of the demonstration and that not all Soviet citizens support the occupation of the country.

The poet, Mrs. Natalya Gorbanevskaya, was seized with six other demonstrators and several bystanders who had expressed sympathy for their action. She was released Sunday night but summoned by the police on Monday for questioning, leading to reports she had been arrested a second time.

Mrs. Gorbanevskaya described the demonstration and its quick suppression in a letter made available to The New York Times. She wrote identical letters to other newspapers, including Rude Pravo, the organ of the Czechoslovak Communist party, The Times of London, Le Monde of Paris, The Washington Post and Communist papers in France, Italy and Britain.

Among those arrested on Red Square were Larisa Bogoraz-Daniel, wife of the imprisoned writer Yuli M. Daniel, and Pavel Litvinov, grandson of the late Maxim M. Litvinov, who was Soviet Foreign Minister just before World War II.

Mrs. Daniel and Mr. Litvinov have been at the forefront of a dissident movement struggling for intellectual freedom and protesting trials of nonconformists.

The place where the demonstrators sat, Lobnoye Mesto (Forehead's Place), is a low round masonry structure on which condemned persons were beheaded under the Czars.

TEXT OF THE LETTER

Following is the text of Mrs. Gorbanevskaya's letter:

I urge you to print in your newspaper my letter about a demonstration in Red Square on Aug. 25, 1968, since I am the only participant in this demonstration at present at liberty.

Those who took part in the demonstration were Konstan-

Woman Seized With 6 Others at Protest Insists Not All Back Move on Czechs

tin Babitsky, a linguist; Larisa Bogoraz-Daniel, philologist; Vadim Delone, poet; Vladimir Dremlyuga, worker; Pavel Litvinov, physicist; Viktor Feinberg, art critic, and I, Natalya Gorbanevskaya, poet.

At noon we sat down on the parapet on Lobnoye Mesto and unfurled banners proclaiming: "Long live a free and independent Czechoslovakia!" (in the Czech language), "Shame on the occupiers!" "Hands off the C.S.S.R!" [Czechoslovak Socialist Republic] and "For your and our friendship!"

Whistles From All Corners

Almost immediately, whistles were heard from all corners of the square and plainclothes agents of the K.G.B. [the state security police] came running toward us. They had been on duty in Red Square awaiting the departure of the Czechoslovak delegation from the Kremlin.

As they ran up to us they shouted, "These are all Jews!" and "Beat the anti-Soviets!" We sat quietly and offered no resistance. They tore the banners from our hands and beat Viktor Feinberg in the face until the blood flowed, breaking some of his teeth. Pavel Litvinov was beaten on the face with a heavy case.

A small Czechoslovak flag was ripped from my hands and destroyed. They shouted: "Get out of here, you scum!" We remained seated.

After several minutes, some automobiles approached and everyone except me was pushed into them. I had my three-month-old son with me and for this reason they did not seize me immediately. I stopped on the parapet of Lobnoye Mesto for about 10 minutes. I was beaten in a car.

My baby also was taken to the police station, and I

was not allowed to nurse him for more than six hours. Arrested with us were several persons from the surrounding crowd who had expressed sympathy for us. They were released late that evening.

All who had been detained were searched that night under charges of "group activities in flagrant violation of public order." One of us, Vadim Delone, had earlier been given a suspended sentence under the pertaining article (190, Section 3) of the Criminal Code of the Russian Republic for participation in a demonstration Jan. 22, 1967, on Pushkin Square.

After the search, I was released, apparently because I must care for my children. But I am continuing to be summoned to give evidence. I refused to give evidence about the organization and carrying out of the demonstration since it was a peaceful one that did not violate public order. But I did give testimony about the arrest and illegal actions of those who seized us, and I am ready to testify about this to world public opinion.

My comrades and I are happy that we were able to take part in this demonstration and that we were able, even briefly, to break through the sludge of unbridled lies and cowardly silence and thereby demonstrate that not all the citizens of our country are in agreement with the violence carried out in the name of the Soviet people.

We hope that the people of Czechoslovakia have learned or will learn about this. The belief that the Czechs and Slovaks, when thinking about the Soviet people, will think not only about the occupiers but also about us gives us strength and courage.

NATALYA GORBANEVSKAYA
13/3 Novopeschanaya Street
Apartment 34
Moscow, Aug. 28, 1968

The New York Times

Published: August 29, 1968
Copyright © The New York Times

US Intelligence Experts Caught Napping by Russ Invasion

Washington, D. C. - AP - The United States government was caught flatfooted by the Soviet invasion of Czechoslovakia even though American intelligence experts considered such action possible.

The signs of the drastic move by the Soviet Union were there. They apparently weren't read closely enough to make invasion seem likely.

Soviet and other Warsaw pact armies had been on the move within striking distance of the Czech border, but United States authorities regarded this as part of the war of nerves waged since the Prague government started political reforms.

Another sign which, in hindsight, was ominous was the renewal of Soviet and Polish press attacks on the Prague regime.

And senior United States officers said the invasion was understandable in light of Moscow's fear that a closer relationship between Czechoslo-

vakia and the west, particularly West Germany, would weaken the protective shield the Soviet Union has built through its satellite allies.

Yet, in spite of these signs, there is no evidence that United States experts received advance word of the movement by Soviet and satellite troops across the Czech frontier.

In fact, President Johnson learned of the action, not through American intelligence sources, but from Soviet Ambassador Anatoly Dobrynin, about three hours after the invasion started.

Why did the Americans misread the warning signs?

The Warsaw pact troop maneuvers were regarded as part of the war of nerves waged by Moscow to cow the Prague government, which was reforming its political institutions.

Possibly, American intelligence was lulled by similar maneuvers the Russians and their allies had staged earlier in the

summer, before Soviet-Czech differences seemingly were patched up.

Was Radio Jammed?

Washington Post News Service
Washington, D. C. - A state department spokesman said that the first message from the United States embassy in Prague about the invasion was received in here at 9:25 p.m.

Most United States embassies abroad have a high frequency radio transmitter which can send messages to Washington directly. The Soviets may have jammed these facilities in the early hours of the invasion.

Or it could have been a matter of the United States embassy in Prague not being tuned

into the Czech broadcast.

The United States does not fly reconnaissance planes over Communist territory. And observation satellites are of limited use for "tactical intelligence" because they may not be in the right position at the right moment.

Intercepts of military radio broadcasts are another tip-off. But the Soviets probably coded

their messages and used only short range communications which would be hard to pick up.

Western agents in the Warsaw bloc or Czech officials could have warned the United States of the invasion. But jamming United States transmitters would have prevented the information from getting out of Czechoslovakia.

Příloha C: US Intelligence Experts Caught Napping
by Russ Invasion. *Milwaukee Journal*, 1968-8-22. S. 10.

THE TIMES THURSDAY AUGUST 22 1968

or
ni-
an-
zen
of
wo
hot
on.
ich
vas
the
vas
t a
ad-
go
us-
at

This cartoon by Mahood appeared in The Times on July 23.

Fr
l
arc
her
thr
of
mi
of
slo
wa
the
Cz
Cz
sia
the
l
pa
off
del
thr
cal
the
the

Příloha D: Kreslený vtip. *The Times*, 1968-8-22. S. 7.

